Nr 23 i 24 WARSZAWA, 15 GRUDNIA ROKU 1938. ROK XX

GAZETA ADMINISTRACJI

DWUTYGODNIK

POŚWIĘCONY PRAWU PUBLICZNEMU ORAZ ZAGADNIENIOM ADMINISTRACJI RZĄDOWEJ I SAMORZĄDOWEJ

ADMINISTRACJA SPRAW WEWNĘTRZNYCH 1918 — 1938

OPRACOWAŁ

ROMAN HAUSNER,

DYREKTOR GABINETU W MINISTERSTWIE SPRAW WEWNĘTRZNYCH

ROMAN HAUSNER

ADMINISTRACJA SPRAW WEWNĘTRZNYCH 1918 — 1938

I

Data powołania pierwszego Ministra Spraw Wewnętrznych nie pokrywa się z datą utworzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a obie wyprzedzają datę powstania Niepodległego Państwa Polskiego.

Pierwszy Polski Gabinet został utworzony dnia 7 grudnia 1917 r.[1]). W skład tego Gabinetu, na którego czele stał Prezydent Ministrów[2]) Jan Kucharzewski, wchodził Minister Spraw Wewnętrznych Jan Stecki.

Dnia 1 lutego 1918 r. został ogłoszony dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. „o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskim". Dekret ten ustalił po raz pierwszy stanowisko prawno-państwowe ministrów, określił ich kompetencje, a podlegające dotąd ministrom tzw. departamenty — przekształcił w ministerstwa. W szczególności w art. 24 tego dekretu została określona kompetencja Ministra Spraw Wewnętrznych, w art. 38 Departament Spraw Wewnętrznych przekształcony na Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Dekret z dnia 3 stycznia 1918 r. był konstytucją polskich organów emancypacyjnych w czasie okupacji, przejętą następnie przez nowopowstałe Państwo Polskie. Przy rozpatrywaniu genezy władz centralnych cofamy się do tego dekretu, a niektóre jego artykuły obowiązują częściowo dotychczas[3]).

W ogólnym, nieprzerwanym szeregu polskich ministrów i mini-

---

[1]) C. Berezowski: Powstanie Państwa Polskiego w świetle prawa narodów (Warszawa, 1934).

[2]) Tytułu „Prezydent Ministrów" używa dekret Rady Reg. z 3 stycznia 1918 r. Konstytucja 1921 r. mówi o „Prezesie Rady Ministrów", tak samo Konstytucja 1935 r. W aktach powołujących poszczególne rządy tytułu „Prezes Rady Ministrów" użyto po raz pierwszy w akcie powołującym Rząd w dniu 16 grudnia 1922 (Monitor P. Nr 287 z 18 grudnia 1922).

[3]) Np. art. 24, o którym będzie mowa poniżej.

sterstw mamy zatem takich, którzy wyprzedzili chwilę odzyskania niepodległości. Ich liczba zależeć będzie od tego, czy za punkt wyjścia przyjmiemy datę zaistnienia suwerenności polskiej pod względem międzynarodowym, tj. 29 marca 1918 r. jako datę uprawomocnienia się traktatu brzeskiego [4]), czy faktyczne wyzwolenie spod rządów zaborczych przez zbrojne powstanie ludności, równoznaczne z przywróceniem niepodległości istotnej [5]), czy wreszcie dzień 22 listopada 1918 (dekret Józefa Piłsudskiego o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej) względnie 28 listopada (dekrety o wyborach do Sejmu i ordynacji wyborczej) [6]).

Powołanie pierwszego Ministra Spraw Wewnętrznych w dniu 7 grudnia 1917 r. wyprzedziło organizację pierwszego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, dokonaną na podstawie dekretu z 3 stycznia 1918 r., ogłoszonego 1 lutego 1918 r. Przez „ministerstwo“ rozumieć będziemy stale urząd centralny tej nazwy, podległy bezpośrednio ministrowi [7]).

Mianownictwo nie jest w tym względzie dość ścisłe, a poszczególne normy posługują się nazwą „ministerstwo“ na określenie bądź urzędu centralnego, bądź całego resortu, lub też ogółu kompetencyj danego ministra. Konstytucja z 1921 r. w art. 63 zapowiada ustawę, która określi „liczbę, zakres działania i wzajemny stosunek ministrów“, w art. 62 mówi o „kierowniku ministerstwa“, w art. 70 zaś o zatwierdzaniu uchwał organów samorządu przez „ministerstwa“. Poszczególne ustawy mówią niekiedy o kompetencjach „ministerstwa“, mając na myśli oczywiście odpowiedzialnego ministra. Konstytucja z 1935 r. nie używa nazwy „ministerstwo“, a w art. 25 mówi o „poszczególnych działach administracji“. Akty ogłoszone w Dzienniku Ustaw dopiero od pewnego czasu mówią stale o kompetencjach „ministrów“, dawniejsze używały zarówno „ministerstwo“ jak i „minister“, niektóre wymieniały nawet poszczególne biura w ministerstwie jako podmioty uprawnień [8]). Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 sierpnia 1926 r. w sprawie zasad organizacji i urzędowania ministerstw (Monitor Polski Nr 203), mówiąc o podziale „ministerstwa“ na departamenty, ma oczywiście na myśli urząd centralny; z § 1 tego rozporządzenia wynika również, że ministerstwo jest głównym, ale nie jedynym urzędem centralnym przy ministrze; w resorcie spraw wewnętrznych takimi urzędami centralnymi, podlegającymi bezpośrednio Ministrowi na podstawie specjal-

---

[4]) C. Berezowski l. c.

[5]) W. Komarnicki: Ustrój państwowy Polski współczesnej (Wilno 1937 r.).

[6]) J. Piłsudski: Pisma T. VIII (Warszawa, 1931) na str. 161.

[7]) Zjawia się też sporadycznie nazwa „Ministerium“, widoczna dotąd na gmachu Ministerstwa Rolnictwa przy ul. Senatorskiej Nr 15.

[8]) Por. kompetencje „Wydziału Archiwów Państwowych“ Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wymienione w dekrecie z 7 lutego 1919 r. (Dz. Pr. poz. 182).

nych ustaw, są: Komenda Główna Policji Państwowej [9]) i Główny Urząd Statystyczny [10]).

Przez „administrację spraw wewnętrznych" rozumiemy dział administracji, którym kieruje Minister Spraw Wewnętrznych. Na stopniu władz lokalnych administracja ta łączy się organicznie z administracją „ogólną" [11]). Jednak Minister Spraw Wewnętrznych nie jest władzą administracji ogólnej, gdyż administracja ogólna, jako oparta na zasadzie zespolenia kilku działów (resortów) w ręku jednego urzędnika (wojewody, starosty) istnieje z natury rzeczy tylko na stopniu władz lokalnych.

Określeń „administracja państwowa", „rządowa", „samorządowa" używamy stale w rozumieniu art. 72 Konstytucji kwietniowej.

Niniejszy krótki szkic dotyczący pierwszego 20-lecia administracji spraw wewnętrznych, grzeszy jednostronnością, gdyż traktuje rzecz głównie od strony spraw organizacyjnych.

Obszerniejsza historia administracji spraw wewnętrznych, będąca w znacznym stopniu, ze względu na szeroki zasięg tego resortu, historią całej prawie naszej administracji państwowej i całego wewnętrzno-politycznego kształtowania się Polski, będzie przygotowana na rocznicę 25-lecia. Praca ta wymagać będzie szczegółowych studiów materiałów, licznych i różnorodnych, oraz uzupełnienia dotkliwych luk w tych materiałach, zwłaszcza z pierwszego okresu formowania się naszej administracji lokalnej; niniejszy szkic, wskazując w sposób dość wyczerpujący wszystkie kategorie zagadnień, które domagają się obszerniejszego przedstawienia — może okazać się pożyteczną wskazówką dla opracowania tej historii pierwszego ćwierćwiecza.

II

Jan Stecki — Minister [1])

Powołany 7 grudnia 1917. Zwolniony 27 lutego 1918 (Monitor P. nr 11 z 28.II)

(w Gabinecie Jana Kucharzewskiego).

Stefan Dziewulski — Tymczasowy Kierownik Ministerstwa

Powołany 27 lutego 1918 (Monitor P. nr 11 z 28.II). Zwolniony 4 kwietnia 1918 (Monitor P. nr 38 z tejże daty)

(w Gabinecie Antoniego Ponikowskiego, jako „Tymczasowego Przewodniczącego w Radzie Kierowników Ministerstw").

Jan Stecki — Minister

Powołany 4 kwietnia 1918 (Monitor P. nr 38 z tejże daty). Zwolniony

---

[9]) Art. 23 a rozp. Prez. z 6 marca 1928 (Dz. U. poz. 27 z 1931 r.).

[10]) Art. 1 statutu G. U. S. jako zał. do ustawy z 21 października 1922 r. (Dz. U. poz. 436 z r. 1923).

[11]) Por. art. 27 rozp. Prez. z 19 stycznia 1928 (Dz. U. poz. 555 z 1936 r.).

[1]) W nin. zestawieniu „Minister" oznacza Ministra Spr. Wewnętrznych (przy tymcz. kierownikach dodano „Kierownik").

5 września 1918 (Monitor P. nr 141 z 6.IX) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy
(w Gabinecie Jana Steczkowskiego i Jana Kucharzewskiego).

Zygmunt Chrzanowski — Minister

Powołany 23 października 1918 (Monitor P. nr 189 z 30.X). Zwolniony 4 listopada 1918 (Monitor P. nr 193 z tejże daty)
(w Gabinecie Józefa Świeżyńskiego).

Stanisław Ustyanowski — Tymczasowy Kierownik Ministerstwa

Powołany 4 listopada 1918 (Monitor P. nr 194 z 5.XI). Zwolniony 17 listopada 1918 (Monitor P. nr 206 z 18.XI)
(w Rządzie Władysława Wróblewskiego jako „Tymczasowego Kierownika Rządu“ oraz w czasie formowania Gabinetu przez Ignacego Daszyńskiego w dniach 14 — 17 listopada 1918).

Stanisław Thugutt — Minister

Powołany 17 listopada 1918 (Monitor P. nr 206 z 18.XI). Zwolniony 16 stycznia 1919 (Monitor P. nr 13 z 17.I)
(w Gabinecie Jędrzeja Moraczewskiego).

Stanisław Wojciechowski — Minister

Powołany 16 stycznia 1919 (Monitor P. nr 13 z tejże daty). Zwolniony 9 grudnia 1919 (Monitor P. nr 274 z 16.XII).
Ponownie powołany 13 grudnia 1919 (Monitor P. nr 274 z 16.XII). Zwolniony 9 czerwca 1920 (Monitor P. nr 128 z 10.VI) z poruczeniem kierownictwa do nominacji zastępcy
(w Gabinetach Ignacego Paderewskiego i Leopolda Skulskiego).

Józef Kuczyński — Kierownik Ministerstwa

Powołany 23 czerwca 1920 (Monitor P. nr 140 z 24.VI). Zwolniony 24 lipca 1920 (Monitor P. nr 165 z tejże daty)
(w Gabinecie Władysława Grabskiego).

Leopold Skulski — Minister

Powołany 24 lipca 1920 (Monitor P. nr 165 z tejże daty). Zwolniony 28 czerwca 1921 (Monitor P. nr 145 z 30.VI)
(w Gabinecie Wincentego Witosa).

Władysław Raczkiewicz — Minister

Powołany 28 czerwca 1921 (Monitor P. nr 145 z 30.VI). Zwolniony 13 września 1921 (Monitor P. nr 213 z 20.IX) z poruczeniem funkcyj do powołania następcy
(w Gabinecie Wincentego Witosa).

Stanisław Downarowicz — Minister

Powołany 19 września 1921 (Monitor P. nr 213 z 20.IX). Zwolniony 5 marca 1922 (Monitor P. nr 53 z 6.III) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy
(w Gabinecie Antoniego Ponikowskiego).

Antoni Kamieński — Minister

Powołany 10 marca 1922 (Monitor P. nr 58 z 11.III). Zwolniony 6 czerwca 1922 (Monitor P. nr 127 z 7.VI) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.
Powołany powtórnie 28 czerwca 1922 (Monitor P. nr 145 z 30.VI). Zwol-

niony 7 lipca 1922 (Monitor P. nr 152 z 8.VII) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie z 31 lipca 1922 (Monitor P. nr 172 z 1.VIII). Zwolniony 11 grudnia 1922 (Monitor P. nr 283 z 13.XII)

(w Gabinetach Antoniego Ponikowskiego, Artura Śliwińskiego i Juliana Nowaka).

Ludwik Darowski — Kierownik Ministerstwa (równocześnie Minister Pracy i Opieki Społecznej)

Powołany 11 grudnia 1922 (Monitor P. nr 283 z 13.XII). Zwolniony 14 grudnia 1922 (Monitor P. nr 286 z 16.XII) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy

(w Gabinecie Juliana Nowaka).

Władysław Sikorski — Minister (równocześnie Prezes Rady Ministrów)

Powołany 16 grudnia 1922 (Monitor P. nr 287 z 18.XII). Zwolniony 26 maja 1923 (Monitor P. nr 118 z 28.V)

(w Gabinecie Władysława Sikorskiego).

Władysław Kiernik — Minister

Powołany 28 maja 1923 (Monitor P. nr 119 z 29.V). Zwolniony 15 grudnia 1923 (Monitor P. nr 286 z 17.XII) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy

(w Gabinecie Wincentego Witosa).

Władysław Sołtan — Minister

Powołany 19 grudnia 1923 (Monitor P. nr 289 z 20.XII). Zwolniony 21 marca 1924 (Monitor P. nr 69 z 22.III)

(w Gabinecie Władysława Grabskiego).

Zygmunt Hübner — Minister

Powołany 21 marca 1924 (Monitor P. nr 69 z 22.III). Zwolniony 7 listopada 1924 (Monitor P. nr 265 z 18.XI)

(w Gabinecie Władysława Grabskiego).

Cyryl Ratajski — Minister

Powołany 17 listopada 1924 (Monitor P. nr 265 z 18.XI). Zwolniony 14 czerwca 1925 (Monitor P. nr 139 z 18.VI)

(w Gabinecie Władysława Grabskiego).

Władysław Raczkiewicz — Minister

Powołany 15 czerwca 1925 (Monitor P. nr 139 z 18.VI). Zwolniony 14 listopada 1925 (Monitor P. nr 265 z tejże daty) z poruczeniem kierownictwa aż do nominacji następcy.

Powołany powtórnie 20 listopada 1925 (Monitor P. nr 271 z 22.XI). Zwolniony 5 maja 1926 (Monitor P. nr 103 z 6.V) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy

(w Gabinetach Władysława Grabskiego i Aleksandra Skrzyńskiego).

Stefan Smólski — Minister

Powołany 10 maja 1926 (Monitor P. nr 107 z 11.V). Zwolniony 15 maja 1926 (Monitor P. nr 110 z 17.V)

(w Gabinecie Wincentego Witosa).

Kazimierz Młodzianowski — Minister

Powołany 15 maja 1926 (Monitor P. nr 110 z 17.V). Zwolniony 4 czerwca

1926 (Monitor P. nr 125 z 5.VI) z poruczeniem kierownictwa do nominącji następcy.

Powołany powtórnie 8 czerwca 1926 (Monitor P. nr 128 z 9.VI). Zwolniony 24 września 1926 (Monitor P. nr 220 z 25.IX) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 27 września 1926 (Monitor P. nr 221 z 27.IX). Zwolniony 30 września 1926 (Monitor P. nr 225 z 1.X) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy

(w trzech kolejnych Gabinetach Kazimierza Bartla).

Sławoj Składkowski — Minister

Powołany 2 października 1926 (Monitor P. nr 226 z tejże daty). Zwolniony 27 czerwca 1928 (Monitor P. nr 146 z tejże daty).

Powołany ponownie 27 czerwca 1928 (Monitor P. nr 146 z tejże daty). Zwolniony 13 kwietnia 1929 (Monitor P. nr 87 z 15.IV).

Powołany ponownie 14 kwietnia 1929 (Monitor P. nr 87 z 15.IV). Zwolniony 7 grudnia 1929 (Monitor P. nr 283 z 9.XII) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy

(w Gabinetach Józefa Piłsudskiego, Kazimierza Bartla i Kazimierza Świtalskiego).

Henryk Józewski — Minister

Powołany 9 grudnia 1929 (Monitor P. nr 299 z 13.XII). Zwolniony 17 marca 1930 (Monitor P. nr 64 z 18.III) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 29 marca 1930 (Monitor P. nr 75 z 31.III). Zwolniony 3 czerwca 1930 (Monitor P. nr 127 z tejże daty)

(w Gabinetach Kazimierza Bartla i Walerego Sławka).

Sławoj Składkowski — Minister

Powołany 3 czerwca 1930 (Monitor P. nr 127 z 3.VI). Zwolniony 23 sierpnia 1930 (Monitor P. nr 195 z 25.VIII) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 25 sierpnia 1930 (Monitor P. nr 196 z 26.VIII). Zwolniony 4 grudnia 1930 (Monitor P. nr 281 z 5.XII).

Powołany ponownie 4 grudnia 1930 (Monitor P. nr 281 z 5.XII). Zwolniony 26 maja 1931 (Monitor P. nr 120 z 27.V 1931) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 27 maja 1931 (Monitor P. nr 121 z 28.V). Zwolniony 22 czerwca 1931 (Monitor P. nr 142 z 23.VI)

(w Gabinetach Walerego Sławka, Józefa Piłsudskiego, Walerego Sławka i Aleksandra Prystora).

Bronisław Pieracki — Minister

Powołany 23 czerwca 1931 (Monitor P. nr 142 z 23.VI). Zwolniony 9 maja 1933 (Monitor P. nr 107 z 10.V) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 10 maja 1933 (Monitor P. nr 108 z 11.V). Zwolniony 13 maja 1934 (Monitor P. nr 109 z 14.V) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.

Powołany ponownie 15 maja 1934 (Monitor P. nr 111 z 16.V). Zmarł 15 czerwca 1934 (vide Monitor P. nr 136 z 16.VI).

(W Gabinetach Aleksandra Prystora, Janusza Jędrzejewicza i Leona Kozłowskiego).

Leon Kozłowski — Minister
(równocześnie Prezes Rady Ministrów).

Powołany 16 czerwca 1934 (Monitor P. nr 137 z 18.VI). Zwolniony 28 czerwca 1934 (Monitor P. nr 147 z 30.VI).
(W Gabinecie Leona Kozłowskiego).

Marian Zyndram-Kościałkowski — Minister

Powołany 28 czerwca 1934 (Monitor P. nr 147 z 30.VI). Zwolniony 28 marca 1935 (Monitor P. nr 74 z 29.III) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.
Powołany ponownie 28 marca 1935 (Monitor P. nr 74 z 29.III). Zwolniony 12 października 1935 (Monitor P. nr 236 z 14.X) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.
(W Gabinetach Leona Kozłowskiego i Walerego Sławka).

Władysław Raczkiewicz — Minister

Powołany 13 października 1935 (Monitor P. nr 236 z 14.X). Zwolniony 15 maja 1936 (Monitor P. 115 z 16.V) z poruczeniem kierownictwa do nominacji następcy.
(W Gabinecie Mariana Zyndram-Kościałkowskiego).

Sławoj Składkowski — Minister
(równocześnie Prezes Rady Ministrów).

Powołany 16 maja 1936 (Monitor P. nr 115 z tejże daty).

Jak z zestawienia tego wynika, wykaz ministrów spraw wewnętrznych w latach 1917 — 1938 obejmuje ogółem 24 nazwisk, w tym 3 kierowników („tymczasowych kierowników“): Dziewulski, Ustyanowski i Kuczyński i 21 ministrów.

Do maja 1926 wykaz obejmuje 18 nazwisk (w tym 3 kierowników), po maju 1926 — 7 nazwisk. Jedno nazwisko (Raczkiewicz) występuje w obu okresach.

Nominacyj (odwołań) ministrów było oczywiście znacznie więcej, gdyż niektórzy ministrowie powołani byli kilkakrotnie: ogółem nastąpiło aktów nominacyj (odwołań) 44, z czego do maja 1926 — 24, po maju 1926 — 20.

Ilość zmian gabinetów wyniosła w tym czasie 36 [1]), z czego do maja 1926 — 20, po maju 1926 — 16.

Niektórzy ministrowie wchodzili w skład kilku gabinetów, w szczególności: Składkowski — 8, Raczkiewicz — 4, Kamieński, Młodzianowski, Pieracki — 3, Wojciechowski, Józewski, Kościałkowski — 2.

Trzykrotnie premierzy piastowali równocześnie tekę spraw wewnętrznych (Sikorski, Kozłowski, Składkowski). Minister Darowski był równocześnie Ministrem Pracy i Opieki Społecznej.

Poszczególni ministrowie kierowali resortem częścią w stanie czynnym (tj. od nominacji do zwolnienia), częścią w stanie dymisji (tj. po zwolnieniu, z równoczesnym poruczeniem dalszego sprawowania funkcyj aż do nominacji następcy).

W okresie od 7 grudnia 1917 r. (powołanie pierwszego Ministra Spraw Wewnętrznych) aż do dnia 11 listopada 1938 r. (obchód

---

[1]) Wliczając J. Kucharzewskiego (2.X 1918 — 9.X 1918), a bez uwzględnienia prowizorycznych kierowników Dzierzbickiego i Broniewskiego (5.IX — 1.X i 10.X — 23.X 1918).

20-lecia Niepodległości) tj. w ciągu 20 lat 11 miesięcy i 4 dni—ministrowie spraw wewnętrznych urzędowali ogółem w stanie czynnym 20 lat 4 miesiące i 26 dni, w stanie dymisji zaś 6 miesięcy, 8 dni. Na okres po maju 1926, obejmujący 12 lat, 5 miesięcy i 26 dni przypada stanu czynnego 12 lat, 5 miesięcy, zaś 26 dni w stanie dymisji; w okresie do maja 1926, obejmującym 8 lat, 5 miesięcy i 8 dni, przypada stanu czynnego 7 lat, 11 miesięcy, 21 dni, stanu dymisji 5 miesięcy i 17 dni.

Urzędowali na stanowisku Ministra Spr. Wewn.

Lp.	Nazwisko	Lata	Miesiące	Dni	Lp.	Nazwisko	Lata	Miesiące	Dni
1	Składkowski[1]	6	8	20	13	Downarowicz . .	—	5	15
2	Pieracki . . .	2	11	20	14	Sikorski . . .	—	5	11
3	Raczkiewicz[2] .	1	8	8	15	Młodzianowski .	—	3	15
4	Wojciechowski .	1	4	24	16	Sołtan	—	3	3
5	Kościałkowski .	1	3	15	17	Thugutt	—	1	29
6	Skulski . . .	—	11	5	18	Dziewulski . . .	—	1	8
7	Kamieński . . .	—	9	—	19	Kuczyński . . .	—	1	2
8	Stecki[3] . . .	—	7	21	20	Ustyanowski . .	—	—	14
9	Hübner	—	7	18	21	Chrzanowski . .	—	—	13
10	Ratajski . . .	—	6	29	22	Kozłowski . . .	—	—	13
11	Kiernik	—	6	18	23	Smólski	—	—	5
12	Józewski . . .	—	5	25	24	Darowski . . .	—	—	4

III

Zadania nowoczesnego państwa, a tym samym i administracji państwowej są, w epoce rozwoju i postępu we wszystkich dziedzinach, w zasadzie nieograniczone. Stąd wyliczanie zadań i środków działania administracji państwowej nie może być nigdy wyczerpujące.

Niemniej przeto z samej istoty państwa wynikają pewne zwarte kompleksy zagadnień, a tym samym i pewne odrębne grupy organów (resortów) powołanych do ich załatwiania, a w szczególności:

[1]) Trzykrotnie, przy czym: po raz pierwszy 3 lata, 2 miesiące, 5 dni, po raz drugi 1 rok, 19 dni, po raz trzeci 2 lata, 5 miesięcy, 26 dni (liczono do 11 listopada 1938, jako zamykającego oficjalnie okres pierwszego 20-lecia niepodległości).

[2]) Trzykrotnie, przy czym: po raz pierwszy 2 miesiące, 15 dni, po raz drugi 10 miesięcy, 21 dni, po raz trzeci 7 miesięcy, 2 dni.

[3]) Dwukrotnie, przy czym: po raz pierwszy 2 miesiące, 20 dni, po raz drugi 5 miesięcy, 1 dzień.

jako podmiot prawa międzynarodowego państwo musi sprawować administrację spraw zewnętrznych (zagranicznych);

na straży bezpieczeństwa i spraw zwierzchniczych państwa stoją siły zbrojne;

dla strzeżenia ładu prawnego przez wymiar sprawiedliwości konieczna jest organizacja sądów[1]);

środków finansowych, potrzebnych na pokrycie wydatków państwowych, dostarcza administracja skarbowa.

Wreszcie państwo zapewnia rozwój życiu społeczeństwa, nadaje kierunek temu życiu i normuje jego warunki w interesie dobra powszechnego. Jest to zadanie administracji spraw wewnętrznych (w obszerniejszym tego słowa znaczeniu).

Różnorodność zagadnień wypełniających ten zakres administracji państwowej powoduje, że we wszystkich państwach adm. spr. wew. (w znaczeniu obszerniejszym) jest rozdzielona między kilka resortów. W stosunku do określonej kompetencji tych poszczególnych resortów — kompetencja resortu spr. wew. (w znaczeniu ściślejszym) oparta jest zwyczajnie na klauzuli generalnej. Podobna klauzula istnieje również i u nas, ponieważ dekret z 3 stycznia 1918 r., mówiąc o kompetencji Ministra Spr. Wew. poza sprawami szczegół. wyliczonymi, wymienia „sprawy natury wewnętrznej dla innych Ministerstw niezastrzeżone".

Pewnego rodzaju odpowiednikiem tego przepisu jest art. 67 (1) rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 (Dz. U. poz. 555 z 1936), który postanawia, że do zakresu działania starosty należą „sprawy, w których nie da się ustalić właściwości rzeczowej innej władzy, albo gdy obowiązujące przepisy przewidują właściwość władz już nie istniejących a nie można ustalić, kto przejął ich uprawnienia"[2]).

Z tego stanu rzeczy wynika pewna płynność pojęcia administracji spr. wew. i spowodowana tym wielokrotna w ciągu 20-lecia zmiana właściwości tego ministra, który w miarę tworzenia się nowych lub kasowania istniejących resortów, przekazuje lub otrzymuje pewne działy pracy.

Dla oceny skali tych zmian należy przypomnieć, że dekret z 3 stycznia 1918 powołał do życia następujące resorty: 1) Sprawiedliwości, 2) Skarbu, 3) Oświaty i Wyznań, 4) Rolnictwa i Dóbr Koronnych, 5) Przemysłu i Handlu, 6) Opieki Społecznej i Ochrony Pracy, 7) Aprowizacji[3]), 8) Spraw Wewnętrznych, 9) Departament Spraw Politycznych (jako surogat resortu Spraw Zagranicznych), 10) Komisję Wojskową (jako surogat resortu Spraw Wojskowych). Wskutek bardzo szybkiego rozrostu organizacji centralnej mieliśmy

---

[1]) Mówiąc o sądach i siłach zbrojnych zdajemy sobie sprawę z tego, że są one obecnie organami Państwa (art. 3 Konstytucji), którym odpowiadają właściwe działy administracji (art. 25), reprezentowane w Rządzie przez ministrów.

[2]) Por. także art. 4 rozp. Prezydenta z 22.III 1928 r. o postępowaniu administracyjnym.

[3]) Ministerstwo Aprowizacji powołano faktycznie do życia dopiero dekretem z 25 października 1918 r. (Dz. Pr. poz. 30).

niebawem resortów 17 [4]), a mianowicie: nowoutworzone 11) Kolei Żelaznych, 12) Robót Publicznych, 13) Sztuki i Kultury, 14) Zdrowia Publicznego, 15) Poczt i Telegrafów, 16) Reform Rolnych, 17) Byłej dzielnicy pruskiej oraz szereg urzędów centralnych, samodzielnych, m. in. urzędy „na prawach Ministerstwa", t.j. Główny Urząd Likwidacyjny, Główny Urząd Statystyczny i Główny Urząd Ziemski [5]).

Ta liczba resortów w r. 1923 spadła do 12, a od r. 1932 ustabilizowała się na cyfrze 11.

Według dekretu z 3 stycznia 1918 r. zakres działania Ministra Spraw Wewnętrznych był następujący:

Art. 24. Do Ministra Spraw Wewnętrznych należą: przygotowanie, a następnie objęcie i prowadzenie wszelkich spraw wchodzących w zakres ogólnego zarządu krajowego i dozoru nad samorządem miejscowym, policji wszelkiego rodzaju, służby zdrowia, budownictwa i odbudowy kraju, koncesjonowanie i zarząd sił wodnych, zawiadywanie dróg lądowych, poczt, telegrafów i telefonów, oraz wszelkich w ogóle środków komunikacji, nie pozostających pod zarządem wojskowym, albo Ministra Przemysłu i Handlu, sprawy naturalizacji państwowej, statystyki ogólnej, zarządu ubezpieczeń państwowych, nadzór nad prasą, wreszcie sprawy natury wewnętrznej, dla innych Ministerstw niezastrzeżone.

Powyższy zakres działania obejmował zatem szereg spraw, które następnie przeszły do innych resortów i obecnie do zakresu działania Ministra Spr. Wew. nie należą.

Reskryptem Rady Regencyjnej, ogłoszonym w Monitorze Nr 100 z 19 lipca 1918 r., został zorganizowany Główny Urząd Statystyczny przy Prezydencie Ministrów, z tym, że kierownik tego urzędu miał głos doradczy w Radzie Ministrów. Urzędowi temu zostały przekazane wszystkie sprawy statystyki ogólnej, należące dotąd do Ministra Spr. Wew.

Dekretem z 4 kwietnia 1918 (Dz. Pr. poz. 8) sprawy służby zdrowia zostały przekazane nowoutworzonemu resortowi „Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy".

Dekretem z 25 października 1918 r. (Dz. Pr. poz. 30) „istniejący przy Ministerstwie Spr. Wew. urząd aprowizacji przekształcono w Ministerstwo Aprowizacji".

Dekretem z 31 grudnia 1918 r. (Dz. Pr. poz. 92) wyłączono z zakresu kompetencji Ministra Spr. Wew. służbę weterynaryjną i przekazano Ministrowi Roln. i Reform Roln.

Dekretem z 16 stycznia 1919 r. (Dz. Pr. poz. 118) utworzono resort robót publicznych, wyłączając cały zakres administracji technicznej z kompetencji Ministra Spr. Wew.

Dekretem z 5 lutego 1919 r. (Dz. Pr. poz. 142) utworzono resort poczt i telegrafów, wyłączając te sprawy spod kompetencji Ministra Spr. Wew.

---

[4]) W wyliczeniu nie uwzględniliśmy wszystkich zmian w nazwach tych resortów.

[5]) Por. Jaworski: Prawa Państwa Polskiego (Kraków, 1919).
R. Hausner: Organizacja administracji rządowej (Materiały Komisji Uspr. Adm. Tom VI. Warszawa, 1932).

W związku z ustawą z 23 czerwca 1921 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia (Dz. U. poz. 395) sprawy „Zarządu Ubezpieczeń Państwowych" przeszły do kompetencji Ministra Skarbu.

Ustawa z dn. 17 grudnia 1921 r. (Dz. U. poz. 774) przekazała Ministrowi Spr. Wew. z dniem 1 stycznia 1922 „ustawowo określone uprawnienia Ministra Aprowizacji, jako władzy administracyjnej" z równoczesnym skasowaniem resortu Aprowizacji.

Na podstawie ustawy z dnia 1 czerwca 1923 r. (Dz. U. poz. 436) Główny Urząd Statystyczny został podporządkowany Ministrowi Spr. Wew.

Ustawą z 28 listopada 1923 r. (Dz. U. poz. 1060) został zniesiony resort zdrowia publicznego, a rozp. Prezydenta R. P. z 18 stycznia 1924 r. (Dz. U. poz. 86) przeważną część kompetencji tego mnistra przekazano Ministrowi Spr. Wew.

Na podstawie rozp. Prezydenta z 21 maja 1932 r. (Dz. U. poz. 479), znoszącego resort robót publicznych, część tej administracji została przekazana Ministrowi Spr. Wew. [1]).

Rozp. Prezydenta z 21 czerwca 1932 r. (Dz. U. poz. 493) sprawy zdrowia publicznego i kosztów leczenia zostały przekazane Ministrowi (Pracy i) Opieki Społecznej z wyjątkiem spraw techniki sanitarnej, które pozostały przy Ministrze Spr. Wew. [1]).

Rozp. Prezydenta z 24 października 1934 r. (Dz. U. poz. 860) nadzór nad komunalnymi kasami oszczędności przekazało Ministrowi Skarbu, który w tym względzie działa w porozumieniu z Ministrem Spr. Wew.

W związku z dekretem Prezydenta z 22 lutego 1938 r. (Dz. U. poz. 89) przeszedł do Ministra Roln. i Ref. Roln. zakres działania Ministra Spraw Wew. w sprawach aprowizacyjnych.

Ten krótki przegląd, który podaje tylko najważniejsze przesunięcia w kompetencjach między resortem spraw wewnętrznych a innymi resortami wykazuje wyraźnie na przestrzeni lat 1918 — 1920 duży odpływ kompetencji od resortu spr. wew. W szczególności nawiązując do defiincji art. 24 dekretu z 3 stycznia 1918 r. — odchodzą w tym czasie sprawy służby zdrowia, budownictwa i odbudowy kraju, koncesjonowanie i zarząd sił wodnych, sprawy dróg lądowych, poczt i telegrafów, weterynaryjne, statystyki, ubezpieczeniowe oraz aprowizacyjne.

W latach 1921 — 1923 powracają do resortu spr. wew. sprawy zdrowia publicznego, aprowizacyjne i statystyki.

Lata 1923 — 1932 są okresem względnej stabilizacji kompetencyj.

W r. 1932 odchodzą sprawy zdrowia publicznego, przybywają sprawy techniczno-budowlane.

W r. 1938 odchodzą sprawy aprowizacyjne.

---

[1]) Hausner R.: Zmiany w organizacji władz naczelnych (Gazeta Adm. Nr 18 z r. 1932).

Odpowiednio do wyliczonych zmian kompetencyjnych następowały oczywiście także zmiany w organizacji Min. Spr. Wew., o czym będzie mowa szczegółowo poniżej.

IV

Jeśli chodzi o normy, które w sposób ogólny określają właściwość Ministra Spr. Wewn., to z określenia zawartego w art. 24 dekretu z 3 stycznia 1918 r. posiada obecnie jeszcze aktualność: „1) prowadzenie wszelkich spraw ogólnego zarządu krajowego, 2) dozoru nad samorządem miejscowym, 3) policji wszelkiego rodzaju, 4) budownictwa, 5) naturalizacji państwowej, 6) statystyki ogólnej, 7) nadzór nad prasą, 8) sprawy natury wewnętrznej dla innych ministerstw niezastrzeżone".

W tym wyliczeniu nie wymagają bliższego objaśnienia tytuły spraw pod 2, 4, 5, 6 i 7. Przepis pod 8 stanowi wspomnianą poprzednio klauzulę generalną [1]). Natomiast bliższego objaśnienia wymagają tytuły pod 1 i 3 [2]).

Obok dekretu z 3 stycznia 1918 r., głównymi normami ogólnymi, określającymi właściwość resortu spr. wew., są:

1) Rozporządzenie Prezydenta z 21 maja 1932 r. w sprawie zniesienia urzędu Ministra Robót Publicznych (Dz. U. poz. 479). Według art. 2 tego rozporządzenia do zakresu działania Ministra Spr. Wew. przekazuje się sprawy:

a) nadzoru budowlanego i zabudowania osiedli, rozbudowy miast, normalizacji materiałów budowlanych, osiedleńczo-mieszkaniowe i polityki budowlanej;
b) budowy, przebudowy i ogólnego zarządu gmachów i placów państwowych z wyjątkiem wojskowych, kolejowych, pocztowych, górniczych, zarządów lasów i dóbr państwowych oraz objętych przebudową ustroju rolnego;
c) nadzoru nad wykonywaniem zawodu inżynierów, mierniczych, przysięgłych i techników oraz sprawy zrzeszeń technicznych;
d) ochrony i utrzymania znaków granicznych oraz znaków pomiarowych dla pomiarów Państwa;
e) nadzoru nad pracami pomiarowymi, dokonywanymi przez związki samorządowe;
f) wodociągów i kanalizacji;
g) nadzoru nad państwowymi zakładami wodociągowymi na Górnym Śląsku;
h) grobownictwa wojennego.

Zwykły i bezpośredni zarząd poszczególnymi budynkami i placami należy do ministrów, w których użytkowaniu te obiekty pozostają.

2) Rozporządzenie Prezydenta z 21 czerwca 1932 r. o przekazaniu zakresu działania Ministra Spr. Wew. w sprawach zdrowia publicznego Ministrowi Pracy i Op. Społecznej (Dz. U. poz. 493). Według tego rozporządzenia:

Art. 1. Zakres działania Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawach zdrowia publicznego przekazuje się — z wyjątkami określonymi w ust. 2 — Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej.

---

[1]) Ta klauzula generalna nabiera szczególnego znaczenia w związku z określeniem kompetencji Rządu, zawartym w art. 25 (1) Konstytucji kwietniowej.
[2]) o czym szczegółowo poniżej.

W zakresie działania Ministra Spraw Wewnętrznych pozostawia się sprawy sanitarno-techniczne, a w szczególności związane z planowaniem osiedli, budownictwem, zaopatrywaniem w wodę, usuwaniem nieczystości, ochroną czystości powietrza, nadzorem nad instytucjami działającymi w zakresie techniki sanitarnej, szkoleniem personelu techniczno-sanitarnego, oraz sprawy cmentarzy ze stanowiska sanitarno-technicznego, — z wyjątkiem spraw sanitarno-porządkowych osiedli.

Art. 2. Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej przekazuje się dotychczasowy zakres działania Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawach kosztów leczenia.

3) Ustawa z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz. U. poz. 436 z r. 1923) postanawia m. in:.

Art. 1. Organem naczelnym państwowej statystyki administracyjnej jest Główny Urząd Statystyczny przy Ministrze Spraw Wewnętrznych.

Art. 2. Zadaniem Głównego Urzędu Statystycznego jest:

1) przeprowadzanie badań statystycznych, według programu, zatwierdzonego przez Radę Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych;

2) nadawanie jednolitego kierunku wszystkim badaniom statystycznym, podejmowanym przez polskie władze państwowe, z wyjątkiem tych tylko badań, które drogą specjalnej ustawy przekazane są innemu urzędowi;

3) ogłaszanie wyników badań statystycznych przeprowadzanych zarówno przez Główny Urząd Statystyczny jak również przez inne urzędy państwowe.

Konstytucja marcowa w art. 63 przewidywała wydanie ustawy określającej „liczbę, zakres działania i wzajemny stosunek ministrów". Ustawa taka nie została nigdy wydana. Poprzednio jeszcze na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 7 czerwca 1920 r. Rząd Skulskiego złożył Sejmowi (druk Nr 1893) projekt „ustawy o zakresie działania władz naczelnych". Projekt ten, przez Sejm niezałatwiony, definiował w art. 4 kompetencje Ministra Spr. Wew. jak następuje:

Do zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych należą sprawy, wchodzące w zakres ogólnej administracji kraju, o ile nie są zastrzeżone innym ministrom lub urzędom, sprawy utrzymania publicznego porządku i bezpieczeństwa oraz sprawy, dotyczące samorządu, a w szczególności:

1. W zakresie spraw ogólnej administracji:

a) przeprowadzanie wyborów do Sejmu,

b) sprawy podziału administracyjnego w kraju, regulacja granic województw, powiatów i gmin, zmiany nazw miejscowości oraz przedkładanie wniosków w przedmiocie podnoszenia miejscowości do rzędu miast;

c) administracja stosunków osobistych, sprawy obywatelstwa (przynależności państwowej i gminnej), sprawy metrykalne i zmiany nazwisk;

d) ewidencja ludności indywidualna i zbiorowa, księgi ludności;

e) ustanawianie i wykonywanie zarządu przymusowego zakładów i urządzeń użyteczności pupblicznej; orzekanie o wywłaszczeniu w obrębie swego zakresu działania;

f) załatwianie spraw, złączonych z poborem wojskowym, mobilizacją, demobilizacją, świadczeniami wojskowymi, osobistymi i rzeczowymi oraz innych spraw wojskowych w ramach obowiązujących ustaw;

g) sprawy podwodowe i kwaterunkowe;

h) orzecznictwo administracyjne i administracyjno-karne, darowanie kar administracyjnych.

2. W zakresie spraw, dotyczących utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego:

a) czuwanie nad stanem bezpieczeństwa oraz zapobieganie wewnętrznym niepokojom;

b) nadzór nad ruchem ludności, kontrola, zezwalanie na zamieszkiwanie oraz wydalanie cudzoziemców; sprawy meldunkowe i paszportowe;

c) sprawy zgromadzeń i zjazdów;

d) kontrola ruchu granicznego i czuwanie nad całością granic Państwa;

e) sprawy aresztów policyjnych;

f) sprawy ruchu publicznego;

g) organizacja i kierownictwo policji;

h) nadzór nad obrotem niebezpiecznych materiałów, sprawy broni, amunicji, materiałów wybuchowych;

i) nadzór nad stowarzyszeniami: legalizacja i rejestracja stowarzyszeń i związków, nie mających na celu zysków materialnych, zatwierdzanie statutów stowarzyszeń spożywczych;

j) nadzór państwowy nad prasą, drukarniami oraz składami druków;

k) koncesjonowanie i nadzór nad teatrami, kinematografami i widowiskami;

l) udzielanie koncesji na przedsiębiorstwa komisowe i lombardy;

m) wykonywanie wyjątkowych pełnomocnictw w zakresie utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

3. W zakresie spraw samorządowych:

a) nadzór nad organizacją i działalnością organów komunalnych;

b) sprawy finansów komunalnych, banku komunalnego oraz komunalnych kas oszczędności;

c) działalność instrukcyjna.

4. Współdziałanie z innymi ministrami w wypadkach, przewidzianych ustawą tudzież w innych sprawach, dotyczących zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych [3]).

Obecnie oczekuje się zapowiedzianego w art. 25 Konstytucji Kwietniowej dekretu Prezydenta, określającego „Organizację Rządu, a w szczególności zakres działania Prezesa Rady Ministrów, Rady Ministrów i Ministrów". Dekret ten, dla uniknięcia kolizji z ustawodawstwem sejmowym (klauzule wykonawcze i specjalne zlecenia dla poszczególnych ministrów zawarte w ustawach) ograniczy się zapewne do określenia właściwości ministrów w sposób możliwie ogólny, przypominający art. 24 dekretu z dnia 3 stycznia 1918 r.

Poza oficjalnymi projektami określania w taki czy inny sposób kompetencji Ministra Spr. Wew., były wysuwane również projekty ze strony poszczególnych autorów, zajmujących się zagadnieniami organizacyjnymi. W szczególności w projekcie R. Hausnera z r. 1932 [4]), będącym rozwinięciem dawniejszego projektu tegoż autora z r. 1931 [5]), znajduje się propozycja utworzenia Ministerstwa Samorządu, które jednoczyłoby w sobie sprawy nadzoru nad samorządem terytorialnym, opieki społecznej, aprowizacyjne,

---

[3]) Projektowana ustawa przewidywała 14 resortów m.i. Robót Publicznych, Zdrowia Publicznego i Aprowizacji — co należy brać pod uwagę, rozpatrując cytowany wyżej art. 4.

[4]) Materiały Komisji dla usprawnienia administracji publicznej, tom VI „Organizacja administracji rządowej — projekt opracowany przez Romana Hausnera" (Warszawa — 1932).

[5]) R. Hausner: Zmiana Konstytucji a usprawnienie administracji (Warszawa — 1931).

zdrowia publicznego oraz ubezpieczeń społecznych, a także sprawy budowlane i osiedleńczo-mieszkaniowe [6]).

Tejże samej Komisji dla usprawnienia administracji przedłożył Michał Kaczorowski projekt utworzenia urzędu Ministra Spraw Społecznych [7]).

W projekcie tym autor proponuje utworzenie Ministerstwa, w którym byłby skupiony całokształt zagadnień opieki społecznej i zdrowia publicznego, a zatem nadzór nad instytucjami ubezpieczeń społecznych, nadzór nad samorządem terytorialnym, wraz z kierownictwem państwowej akcji opiekuńczej i służby zdrowia. Tu miałyby być włączone również kompetencje Ministra Spr. Wew. w sprawie nadzoru budowlanego i zabudowania osiedli, techniki budowlanej i sanitarnej oraz popieranie budownictwa mieszkaniowego. Natomiast zarząd gmachów i placów państwowych miałby bądź pozostać przy Ministrze Spr. Wew., bądź przejść do Ministra Skarbu. Ministrowi Spraw Społecznych miałaby być przekazana również państwowa służba aprowizacyjna i nadzór nad spółdzielczością.

Przesunięcie do tego resortu nadzoru nad samorządem, sprowadziłoby, zdaniem autora, urząd Ministra Spr. Wew. do jego klasycznej roli Ministra Policji, koncentrującego zespół zagadnień politycznych. W tej też kategorji spraw, w odniesieniu do samorządu, rzeczywista władza jego nie byłaby bynajmniej uszczuplona. Z natury rzeczy bowiem, w sprawach personalii komunalnych decydujący głos posiadać by musiał Minister Spraw Wewnętrznych.

Z punktu widzenia prawidłowej konstrukcji Min. Spr. Wew., do zakresu działania tegoż Mstwa winny — zdaniem autora — należeć, zamiast spraw samorządowych, — sprawy wyznań religijnych, ze względu na łączność tych spraw ze sprawami mniejszości narodowych i wyznaniowych.

Przy sposobności nie od rzeczy będzie przypomnieć argumenty, przytoczone w dyskusjach sejmowych w związku ze zmianą kompetencyj Mstwa Spr. Wew. W szczególności w sprawozdaniu Komisji Sejmowej o ustawie w sprawie zniesienia Mstwa Zdrowia Publicznego [8]) czytamy m.in. „...Przez przekazanie tych agend Mstwu Spr. Wew. uważam, że sama sprężystość władz I i II instancji niezmiernie zyska, ponieważ wykonawcami zarządzeń sanitarnych będą władze administracyjne“.... „Ministerstwo Zdrowia nie spełniło swego zadania i spodziewamy się, że władze I i II instancji, zespolone ściśle z władza-

---

[6]) Projekt powyższy pochodzący z r. 1931, opierał się m.in. na koncepcji skasowania resortu robót publicznych.

[7]) Ogłoszony w Samorządzie Terytorialnym (kwartalnik — Warszawa 1932, zeszyt 1 i 2 str. 329). Kom. uspr. adm., nie negując słuszności kierunku rozwiązania probl., jakie proponuje autor, uznała sprawę za niedojrzałą jeszcze do stanowczej decyzji i jako materiał do dalszych prac przedłożyła referat p. K. Prezesowi Rady Min.

[8]) 78-me posiedzenie Sejmu z 13 listopada 1923, sprawozdawca poseł Kozłowski.

mi administracyjnymi, będą mogły daleko skuteczniej wykonywać zarządzenia sanitarnych władz centralnych".

Podobne argumenty były przytoczone również w uzasadnieniu wniosku rządowego w tej sprawie (druk sejmowy Nr 789).

V

Zakres działania Ministra Spr. Wew. i podział tego zakresu na jednorodne grupy zagadnień ilustrują najlepiej statuty i szczegółowe podziały czynności trzech urzędów centralnych, Ministrowi temu podległych, tj. Mstwa Spr. Wew., Komendy Gł. Policji Państwowej i Gł. Urzędu Statystycznego.

Mstwo jest w porównaniu z innymi 2 urzędami, przeznaczonymi do wykonywania zadań specjalnych — urzędem do zadań ogólnych, wynikających z zakresu działania Ministra zarówno jako członka Rządu, jak i szefa resortu. Różnorodny zakres spraw załatwianych w Mstwie można podzielić na 4 wyraźne grupy: 1) dział polityczno-administracyjny, 2) dział samorządowo-gospodarczy, 3) dział wojskowy, 4) dział organizacyjny.

Dział polityczno-administracyjny obejmuje sprawy polityczne, narodowościowe, bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, traktowane zarówno w płaszczyźnie ogólno-politycznej, jak ściśle prawno-administracyjnej.

Dział samorządowo- gospodarczy obejmuje sprawy z zakresu stosunku do samorządu terytorialnego oraz dział osiedleńczo-mieszkaniowy, do niedawna także sprawy aprowizacyjne.

Dział spraw wojskowych załatwia sprawy z dziedziny obrony Państwa, powierzone w ustawach Ministrowi Spr. Wew.

Dział organizacyjny obejmuje sprawy organizacji (w najobszerniejszym znaczeniu) Mstwa i administracji lokalnej.

1 Dział polityczny.

1) Sprawy społeczno-polityczne. Zagadnienia polityki wewnętrznej w zakresie spraw polskich (ogólno - ustrojowe i administracyjne, stronnictwa polityczne, wybory, opinia publiczna, prasa), problemy społeczne (stowarzyszenia, związki, sprawy kulturalno-oświatowe, film, radio, sprawy wyznaniowe), zagadnienia polityczno - gospodarcze (samorządy, rynek pracy, emigracja, ruch zawodowy).

2) Sprawy narodowościowe. Te same zagadnienia na tle polityki Państwa w stosunku do spraw mniejszości narodowych.

3) Sprawy bezpieczeństwa. Zagadnienia utrzymania stanu bezpieczeństwa i spokoju publicznego (bezpieczeństwo Państwa, przestępczość kryminalna, sprawa sabotaży, dywersji, szpiegostwa, stany wyjątkowe, sądy doraźne).

II Dział administracyjny.

1) S p r a w y s t a n u c y w i l n e g o i r u c h u l u d n o ś c i. Sprawy obywatelstwa polskiego, opcyjne, cudzoziemców, prawa małżeńskiego, ustalenia imienia i nazwiska; akty stanu cywilnego, sprawy meldunkowe i ewidencja ruchu ludności, przynależność gminna, dowody osobiste.

2) S p r a w y p o r z ą d k u p u b l i c z n e g o. Policja administracyjna i porządkowa, sprawy broni i materiałów wybuchowych, ochrona przeciwpożarowa, zgromadzenia, zjazdy, zbiórki publiczne, odznaki i mundury, godziny handlu, biura pisania podań, przedsiębiorstwa usługowe (detektywów, stróżów nocnych, biur podróży itp.), ochrona zwierząt.

Ochrona granic Państwa: ruch graniczny, emigracja, ekstradycja, paszporty zagraniczne. Polityka karno-administracyjna, więziennictwo administracyjne, poszukiwanie osób zaginionych, świadectwa moralności i ubóstwa, sprawa handlu kobietami i dziećmi, wydawnictw pornograficznych.

3) S p r a w y a d m i n i s t r a c y j n e r ó ż n e. Postępowanie administracyjne i przymusowe; przepisy o godłach, barwach i pieczęciach, stowarzyszenia i związki, fundacje i zapisy, wywłaszczenia, przedsięwzięcia rozrywkowe, kino; sprawy prasowe ze stanowiska prawnego, debity; sprawy likwidacyjne, zarządy przymusowe.

4) C e n t r a l n e B i u r o F i l m o w e. Cenzura i propaganda filmowa, współdziałanie z innymi ministerstwami w sprawach: produkcji, przywozu i wywozu filmów, celnych, podatkowych, propagandy państwowej, oświatowej i społecznej, sprawy Rady Filmowej i Państwowego Archiwum Filmowego.

III Dział samorządu.

1) S p r a w y a d m i n i s t r a c j i s a m o r z ą d o w e j. Ustrój i zakres działania gmin wiejskich, miast, powiatowych i wojewódzkich związków samorządowych oraz związków międzykomunalnych. Nadzór bezpośredni oraz w toku instancji. Zatwierdzanie uchwał. Nadzór nad wykonywaniem administracji rządowej (poruczonej). Państwowa Rada Samorządowa. Sprawa statutu śląskiego oraz b. Tymcz. Wydziału Samorz. we Lwowie. Sprawy osobowe członków zarządów związków samorządowych i pracowników samorządowych (etaty, uposażenia, emerytalne i dyscyplinarne); dokształcanie i szkolenie. Zrzeszenia związków samorządowych i pracowników samorządowych.

2) S p r a w y f i n a n s ó w k o m u n a l n y c h. Nadawanie kierunku, normowanie formalno-technicznej strony, budżet, rachunkowość i sprawozdawczość, wymiar i pobór danin, zatwierdzanie uchwał, rozstrzyganie odwołań i zażaleń. Nadawanie gminom wiejskim uprawnień finansowych miast; rozdział wpływów z dodatków państwowych do podatków, komunalny fundusz pożyczkowo-zapomogowy.

3) Sprawy komunalnej polityki gospodarczej. Nadawanie kierunku (nadzór) w zakresie prowadzenia przedsiębiorstw i zakładów. Sprawy dostaw i robót, zakupów zagranicznych, inwestycyj. Pożyczki długoterminowe; zwalczanie bezrobocia, sprawy Funduszu Pracy. Sprawy ochrony lokatorów, mieszkaniowo-budowlane. Komitet Rozbudowy m. st. Warszawy. Państwowa Rada Rozbudowy, kasy pożyczkowo-oszczędnościowe, zakłady zastawnicze. Instytucje kredytowe, komunalne. Targi i jarmarki. Ruch cen artykułów powszedn. użytku. Współpraca z innymi resortami w sprawach komunikacyjnych, elektryfikacyjnych, gazyfikacyjnych, zabudowy, regulacji, urbanistyki, wystaw regionalnych i specjalnych turystycznych i innych gospodarczych.

4) Sprawy administracyjno-budowlane. O przeważającym charakterze administracyjno - prawnym z zakresu działu techniczno-budowlanego, umowy oraz inne akta i dokumenty prawne, miejscowe przepisy policyjno-budowlane, sprawy zawodu inżynierów, mierniczych przysięgłych i techników, zrzeszeń technicznych. uprawnień do kierowania robotami budowlanymi.

IV Dział techniczno - budowlany.

1) Sprawy zabudowania osiedli. Plany zabudowania osiedli oraz strona techniczna w sprawach związanych z planami parcelacji budowlanej oraz scalania i przekształcania działek budowlanych; sprawy polityki osiedleńczo - terenowej, sprawy osiedleńczo-mieszkaniowe, rozbudowy miast, pomiarowe, finansowanie budownictwa mieszkaniowego, przepisy miejscowe, sprawy personelu techniczno-budowlanego, utrzymywanie znaków granicznych, sprawy wywłaszczeń, pomiary Państwa.

2) Sprawy techniki sanitarnej. Osiedli, mieszkań, gmachów publicznych, zaopatrzenia ludności w wodę (wodociągi, źródła itp.), usuwanie nieczystości i wód opadowych (kanalizacja, ustępy, usuwanie śmieci itd.); ochrona rzek przed zanieczyszczeniem, czystość powietrza, sprawy cmentarzy.

3) Sprawy techniki budowlanej. Opracowania i zatwierdzania projektów budowlanych, inspekcyjno-budowlane; szkolnictwa technicznego i uprawnień budowlanych; normalizacji materiałów i konstrukcyj, techniczne podstawy przepisów budowlanych.

4) Sprawy zarządu gmachów i placów państwowych. Przydział lokali, zarządzanie terenami państwowymi, mieszkania służbowe i reprezentacyjne, grobownictwo wojenne.

V Dział wojskowy.

Sprawy związane z uzupełnieniem sił zbrojnych (dotyczące obowiązku wojskowego, wojskowej służby pomocniczej, zastępczego powszechnego obowiązku wojskowego, zakwaterowania, świadczeń osobistych i rzeczowych), sprawy wynikające z udziału władz rządowych, samorządowych, organizacyj społecznych i ludności cywilnej w przy-

gotowaniach obrony Państwa, zasiłki wojskowe, obrona przeciwlotnicza i przeciwgazowa, sprawy przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego.

VI Dział organizacyjny.

1) Sprawy organizacyjno-prawne. Organizacja Zarządu Centralnego Ministerstwa (statut organizacyjny, szczegółowy podział czynności, spory kompetencyjne, regulamin Mstwa, tryb urzędowania), koordynowanie prac ustawodawczych. Podział administracyjny na województwa, powiaty i gminy, nazwy miejscowości, organizacja władz administracji ogólnej, zasady organizacji służby bezpieczeństwa publicznego, redakcja Dziennika Urzędowego Mstwa Spr. Wew., Zbioru Zarządzeń Mstwa Spr. Wew., Centralna Biblioteka Mstwa i urzędów podległych.

2) Sprawy ogólne. Sprawy budżetowe, rachunkowe, kasowe, gospodarcze oraz wszelkie związane z działalnością finansową Mstwa i urzędów lokalnych, czuwanie nad realnością budżetu. Sprawy gospodarcze Mstwa i urzędów podległych. Kancelaria Główna Mstwa (Biuro Informacyjno - Podawcze, czystopisarnia, ekspedytura, składnica akt).

3) Sprawy personalne. Wszystkie sprawy osobowe Mstwa, władz, urzędów i instytucyj Ministrowi podległych, Gł. Urzędu Statystycznego, policji województwa śląskiego. Sprawy zaopatrzeń, odznaczeń, szkoleniowe oraz egzaminów. Delegacje urzędników do rad i komisyj stałych.

4) Sprawy inspekcji. Stała i bezpośrednia kontrola objazdowa podległych Ministrowi Spr. Wew. władz i urzędów lokalnych i samorządu terytorialnego. Inspekcje normalne i doraźne (specjalne), organizacja inspekcji wojewódzkiej.

5) Sekretariat. Sekretariat osobisty Ministra, sprawy reprezentacyjne, sprawy ogólne, wynikające ze stosunku Ministra do Prezydenta Rzeczypospolitej, do organów Państwa, ciał ustawodawczych. Rady Ministrów, instytucyj społecznych i poszczególnych osób. Podróże urzędowe i inspekcje Ministra. Sprawy sejmowe (porządki dzienne, materiały, rezolucje, interpelacje), zjazdy wojewodów, środki lokomocji [1]).

---

[1]) 1) Dr L. Dydusiak: Uwagi na temat nowelizacji rozp. M. S. W. o meldunkach i księgach ludności (Gazeta Adm. Nr 13 z r. 1938).

2) R. Hausner: Resort spraw wojskowych a adm. ogólna. (Gazeta Adm. Nr 4 z r. 1936).

3) Ponikowski S.: Cmentarze wojenne w Polsce (Gazeta Adm. Nr 24 z r. 1934).

4) Pokrzywnicki Grzymała J.: Nowe prawo o postępowaniu wywłaszczeniowym (Gazeta Adm. Nr 22 z r. 1934).

5) Rudolf Z.: Zadania techniczno-sanitarne w adm. publ. (Gazeta Adm. Nr 18 z r. 1933).

6) Rudolf Z.: Technika sanitarna w Polsce (Gazeta Adm. Nr 16 z r. 1935).

VI

Szczegółowy podział czynności, zawierający wyliczenie różnych kategoryj spraw z kompetencji resortu spraw wew., nie ilustruje jeszcze dostatecznie prac tego resortu. Istotną treść pod poszczególne czynności podstawiają przede wszystkim normy prawne, regulujące dane dziedziny administracji. Minister Spr. Wew. wykonywa nie tylko ustawy Rzplitej, ale i odziedziczył kompetencje po ministrach dawnych państw zaborczych,[1]) które wykonywa bądź bezpośr., bądź w drodze nadzoru nad władzami adm. ogólnej.

W szczególności:

1) co do województw południowych rozp. Rady Min. z 14 marca 1921 (Dz. U. poz. 234), postanawia:

§ 19. Poza sprawami wymienionymi poprzednio, do Wojewody należą wszystkie sprawy, które z mocy ustaw obowiązujących obecnie na obszarze b. Król. Galicji należą do Namiestnictwa, Namiestnika i Gen. Delegata Rządu... Wojewodzie krakowskiemu przysługują co do Spisza i Orawy uprawnienia, należące według ustaw węgierskich do władz komitatowych (wydziału municipium komitatowego, nadżupana lub wice żupana);

2) co do województw zachodnich ustawa z 1 sierpnia 1919 (Dz. U. poz. 385) postanawia:

Art. 8. Wojewodom służą atrybucje naczelnych prezesów i prezesów regencji, a urzędom wojewódzkim — regencyj obwodowych;

3) co do województw wschodnich zarządzenie Komisarza Gen. Z. W. z 28 maja 1919 (Dz. U.Z.C.Z.W. poz. 39) postanawia:

Art. 6. Zarząd okręgu jest sprawowany w sprawach, przez rozp. Kom. Gen. nieuregulowanych, na podstawie praw, jakie obowiązywały 5 września 1915 r. z tym, że Kom. Okr. przejmuje wszystkie prawa i obow. b. gubernatora.

Zarządzenie Kom. Gen. Z. W. z 5 listopada 1919 (Dz. U.Z.C.Z.W. poz. 303) postanawia:

Art. 1. Zarząd powiatu sprawuje starosta . . . na podstawie . . . ustaw,

---

7) Rudolf Z.: Podstawy org. ochrony rzek przed zanieczyszczeniem (Gazeta Adm. Nr 19 z r. 1935).

8) Szymkiewicz G.: Właściwość władz według rozp. Prezydenta o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli (Gazeta Adm. Nr 19 z r. 1932).

9) Szymkiewicz G.: Miejscowe przepisy policyjno - budowlane (Gazeta Adm. Nr 15 z r. 1931).

10) Tomaszewski A.: Ewolucja powszechnego obowiązku wojskowego w Polsce (Gazeta Adm. Nr 3 z r. 1935).

11) Oraz liczne inne artykuły i wzmianki kronikar. w Gazecie Administracji.

[1]) Różne systemy prawne obowiązujące w Polsce—porównaj Kazimierz Dubiel: Przełamanie granic dzielnicowych w podziale administracyjnym Państwa (Gazeta Adm. Nr 23 z 1929 r.).

Paczoski Wł.: O mocy obowiązującej przepisów wydanych przez niemieckie władze okupacyjne (Gazeta Adm. Nr 9 z 1932 r.).

jakie obow. 1 sierpnia 1914 r. z tym, że przejmuje wszelkie prawa i obow. byłych naczelnych powiatowych władz rosyjskich;

4) na obszarze b. Kongresówki dekret z 30 października 1919 (Dz. Pr. poz. 33) odnośnie b. Gen. Gub. lubelskiego postanawia:

Art. 2. Prawa i obowiązki c. i k. gen. gubernatorstwa w zakresie adm. cywilnej przechodzą do naszych Ministrów . . .

Art. 3. Minister Spr. Wew. upoważniony zostaje do zorganizowania Urzędów powiatowych, które przejmą wszelkie prawa i obow. c. i k. Komed Powiatowych.

Rozporządzenie Ministra Spr. Wew. z 14 listopada 1918 (Monitor P. Nr 205) odnośnie b. okupacji niemieckiej postanawia:

Art. 2. Wszystkie przepisy adm. ustawodawstwa rosyjskiego jak i okupacyjnego . . . zachowują nadal moc. W szczeg. uprawnienia z ustaw samorządowych, b. naczelników powiatów i komendantów etapowych, przechodzą na Komisarzy Rządu Polskiego, uprawnienia władz wyższych na właściwych Ministrów.

Tak wygląda w ogólnych zarysach nawiązanie do kompetencyj władz zaborczych i okupacyjnych.

Możliwość dalszego rozszerzenia w tej mierze kompetencyj wojewodów i starostów stworzyło m. in. rozp. Prezydenta z 22 marca 1928 r. o postępowaniu admin. (Dz. U. poz. 341), które postanawia:

Art. 4. Jeżeli właściwości rzeczowej . . . ustalić się nie da, albo jeżeli obow. przepisy przewidują właściwość władz już nie istniejących, a nie można ustalić, kto przejął ich uprawnienia, wówczas właściwa jest w I inst. powiatowa, w II inst. — wojewódzka władza adm. ogólnej.

Stosowanie wielkiej ilości ustaw różnego pochodzenia, polskich jak zaborczych, sprawiało w swoim czasie Mstwu poważne trudności, czym tłumaczy się istnienie wówczas osobnej Sekcji Prawno-opiniodawczej i referatów dla poszczególnych dzielnic. Te różnice ustawodawcze były także poważną przeszkodą przekroczenia w podziale terytorialnym granic dzielnicowych.

Wypieranie ustawodawstwa zaborczego poczyniło w resorcie spr. wew., zwłaszcza od czasu pełnomocnictw Prezydenta w 1926—1928, duże postępy. Nagłówniejsze materie są już uregulowane ustawami polskimi.[2])

Dotyczy to szczególnie wszystkich dziedzin związanych z wykonaniem zapowiedzi zawartych w Konstytucji marcowej i kwietniowej oraz uzgodnienia przepisów dawniejszych z postanowieniami tych konstytucyj.

Akcja ta wzmogła się przede wszystkim z chwilą uzyskania pełnomocnictw dla Prezydenta Rzpltej do wydawania rozporządzeń (dekretów) z mocą ustawy.

---

2) Przy sposobności należy stwierdzić, że wydane z inicjatywy Mstwa ustawy doczekały się krytycznych wydań z komentarzami w opracowaniu autorów tych ustaw w Mstwie. Ma to ważne znaczenie dla posługiwania się tymi przepisami. Bliżej o tym w bibliografii.

Spośród aktów ustawodawczych ujednolicających ustawodawstwo na obszarze całego Państwa i przekreślających przepisy państw zaborczych, wymienić należy przykładowo:

1) W dziedzinie organizacji administracji i procedury administracyjnej:

rozp. Prez. z 19.I 1928 r. o org. i zakresie działania władz adm. ogóln. (Dz. U. poz. 86);

rozp. Prez. z 22.III 1928 r. o postęp. administracyjnym (Dz. U. poz. 341);

rozp. Prez. z 22.III 1928 r. o postęp. przymus. w administracji (Dz. U. poz. 342);

rozp. Prez. z 22.III 1928 r. o postęp. karno-administracyjnym (Dz. U. poz. 365);

rozp. Prez. z 6.III 1928 r. o Policji Państwowej (Dz. U. poz. 257).

W dziedzinie ustroju samorządu terytorialnego nastąpiło ustawą z dn. 23.III 1933 r. (Dz. U. poz. 294) częściowe ujednolicenie tegoż ustroju (z wyjątkiem obszaru autonomicznego Śląska). Sprawę nadzoru nad gospodarką samorządów reguluje rozp. Prez. z 24.X 1934 r. o Zw. Rewizyjnym Samorządu Teryt. (Dz. U. poz. 847).

2) W dziedzinie spraw obywatelstwa oraz ewidencji ludności i jej ruchu:

ważną sprawę ewidencji i kontroli ruchu ludności normuje rozp. Prez. 16.III 1928 r. (Dz. U. poz. 309 z 1932);

sprawa obywatelstwa została jednolicie unormowana już ustawą z 20.I 1920 r. (Dz. U. poz. 44);

sprawę cudzoziemców reguluje rozp. Prez. z 13.VIII 1926 r. (Dz. U. poz. 465), sprawę zaś paszportów ustawa z 14.VII 1936 (Dz. U. poz. 404);

rozp. Prez. z 23.XII 1927 r. o granicach Państwa (Dz. U. poz. 996).

3) Z dziedziny regul. życia społecznego:

w dziedzinie praw obywatelskich wydano m. i. rozp. Prez. z 27.X 1932 o stowarzyszeniach (Dz. U. poz. 808) i ustawę z 11.III 1932 r. o zgromadzeniach (Dz. U. poz. 450);

sprawę używania odznak i noszenia mundurów przez członków różnego rodzaju związków i stow. reguluje dekret Prez. z 2.X 1935 r. (Dz. U. poz. 455);

w dziedzinie spraw porządku publ. zasługuje na podkreślenie ustawa z 15.III 1933 r. o zbiórkach publ. (Dz. U. poz. 162).

4) Z innych dziedzin:

prawo o postępowaniu wywłaszczeniowym z 24.IX 1934 (Dz. U. poz. 776) unormowało jednolicie precedurę wywłaszczeniową;

ujednolicenie ustawodawstwa budowlanego nastąpiło rozp. Prez. z 16.II 1928 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli (Dz. U. poz. 202);

ustawa z 18.II 1938 r. o przedsiębiorstwach, wymagających szczególnego zaufania (Dz. U. poz. 79);

filmy i warunki ich wyświetlania znalazły prawne uregulowanie w ustawie z 13.III 1934 (Dz. U. poz. 323);

rozp. Prez. z 27.X 1932 prawo o broni, amunicji i materiałach wybuchowych (Dz. U. poz. 807);

ustawa z 28.III 1933 r. o biurach pisania podań oraz o zakazie udzielania porad prawnych i prowadzenia cudzych spraw (Dz. U. poz. 269).

Uwaga: Powyższe przykładowe wyliczenie nie obejmuje szeregu norm z zakresu admin. zdrowia publ. z okresu, kiedy sprawy te należały do resortu spr. wew.

VII

Przegląd kompetencyj Ministra Spr. Wew. wykazuje, że resort ten reprezentuje szczególnie duży zasięg interesów o wielkim ciężarze gatunkowym także dla innych resortów, gdyż prawidłowe funkcjono-

wanie administracji spr. wew. zabezpiecza podstawowe warunki spokojnej pracy tych resortów.

1) Na pierwszym miejscu wymienić należy utrzymanie bezpieczeństwa i spokoju publ., problem o podstawowym znaczeniu dla najszerszych kół obywateli i dla prawidłowego funkcjonowania całej machiny państwowej.

2) Drugim jest polityka wewnętrzna czyli zagadnienie układu stosunków społeczno-politycznych i narodowościowych w sensie zespolenia wszystkich obywateli w harmonijnym współdziałaniu na rzecz dobra powszechnego. Kręgiem zainteresowań Mstwa Spr. Wew. objęci są wszyscy mieszkańcy, zarówno obywatele jak i cudzoziemcy, bez względu na zawód, a to m.i. wobec zasięgu problemu bezpieczeństwa i spokoju publ.

3) Wybitny udział w sprawach przygotowania obrony Państwa, a w szczególności w sprawach uzupełnienia i zaopatrzenia.

4) Poprzez nadzór nad samorządem terytorialnym i wpływ na finanse komunalne poważny zakres zainteresowań w zagadnieniu gospodarczym kraju oraz współpracy samorządu w różnych działach administracji rządowej. Tu należą również sprawy osiedleńczo-mieszkaniowe oraz tzw. technika sanitarna.

5) Do zagadnień o szerszym zasięgu (ponadresortowym) należy czuwanie nad organizacją i sprawnością urzędowania władz administracji ogólnej, które obsługują bezpośrednio 6 resortów tzw. zespolonych, a współdziałają pośrednio z wszystkimi innymi oraz organizacja Policji Państwowej.

Do zagadnień ponadresortowych należy również podstawowy podział administracyjny na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie.

6) Szczególnie rozległy jest kontakt Mstwa Spr. Wew. z terenem (m. in. wskutek ogromnej ilości podlegających Mstwu Spr. Wew. urzędów lokalnych adm. ogólnej, policji oraz samorządu w zakresie zleconym), a tym samym szczególnie wszechstronny zasięg informacji tego resortu; informacja zaś w każdej organizacji jest podstawowym warunkiem działania programowego [1]).

7) Mstwo Spr. Wew. jest inicjatorem i wykonawcą powszechnie obow. rozporządzeń o postępowaniu administracyjnym, przymusowym i karno-administracyjnym (polityka karno-admin.), posiadających dużą aktualność dla wszystkich prawie resortów.

8) Tej wielkości zasięgu resortu odpowiada wielka liczba ustaw i rozporządzeń własnych oraz poważny współudział w legislacyjnych poczynaniach innych resortów.

9) Wreszcie duży jest udział Mstwa Spr. Wew. w ogólnym bud-

[1]) Czapiński Wł.: Informacja jako zagadnienie adm. państwowej (Gazeta Adm. Nr 3 z r. 1927).

Legislacja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z zakresu:

ROK	Spraw samorządowych		Spraw bezpieczeństwa i porz. publicznego		Spraw organizacyjnych i innych	
	normy ustawodawcze	rozporządzenia	normy ustawodawcze	rozporządzenia	normy ustawodawcze	rozporządzenia
1918 . .	6	2	—	1	2	1
1919 . .	7	10	15	35	4	13
1920 . .	2	3	8	64	9	12
1921 . .	5	10	2	29	2	27
1922 . .	7	5	4	15	1	62
1923 . .	2	11	1	12	4	45
1924 . .	7	10	4	6	2	88
1925 . .	1	14	2	10	1	130
1926 . .	2	15	4	14	—	88
1927 . .	7	33	6	10	2	155
1928 . .	6	11	6	33	4	91
1929 . .	—	21	2	15	—	162
1930 . .	—	20	1	11	2	128
1931 . .	2	9	—	6	—	141
1932 . .	7	19	13	11	1	70
1933 . .	5	12	5	13	2	75
1934 . .	10	15	10	22	7	258
1935 . .	6	13	1	13	—	16
1936 . .	5	16	3	17	—	9
1937 . .	4	2	2	13	7	29
1938 . .	10	4	5	15	2	39
Razem .	101	255	94	365	52	1639[1])

życie Państwa, w którym budżet Mstwa Spr. Wew. jest największy po wojskowym i oświecenia.

Tym rozległym zasięgiem oddziaływania resortu Mstwa Spr. Wew. bezpośrednio na życie i stosunki kraju oraz możnością nadania swoim wystąpieniem odpowiedniego nacisku tłumaczy się również tendencja w różnych czasach do przekazywania temu resortowi pewnych zagadnień nie związanych z nim bezpośrednio (aprowizacja, sprawa cen, zwalczanie drożyzny, stan sanitarny kraju itp.).

Minister Spr. Wew. otrzymuje również pewne zadania specjalne (kierownictwo Zarządu Terenów Przyfrontowych i Etapowych, kierownictwo akcją ewakuacyjną w r. 1920, nadzwyczajne pełnomocnictwa z ustawy o stanie wyjątkowym itp.).

W ciągu 20-lecia temu Ministrowi przypadało najczęściej zastępowanie Premiera, a w sytuacjach szczególnie ważnych Premier obejmował ten resort (vide pod II).

Minister Spr. Wew. uczestniczy w Komitecie Ekonom. Ministrów, w Komitecie Obrony Rzeczypospolitej, uczestniczył również w swoim czasie w różnych innych (np. w Radzie Obrony Państwa z r.

[1]) w tej cyfrze 1305 rozporządzeń o zmianach w podziale administracyjnym.

Tabela rozporządzeń wykonawczych wydanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych lub wspólnie z nim [1]) [2]).

	W LATACH																			
	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Wszystkie rozporządzenia Min Spr. Wewnętrznych . .		7	52	31	28	39	51	60	54	109	55	81	77	41	47	68	215	34	47	57
Rozporządzenia Min. Spr. Wew. wydane bez udziału innych ministr.		6	47	30	26	36	50	56	52	108	53	76	74	40	46	68	213	32	43	53
Rozporządzenia Min. Spr. Wew. wydane z udziałem innych ministr..		2	5	1	2	3	1	4	2	1	2	5	3	1	1			2	4	4
Rozporządzenia innych ministrów wydane wspólnie z Ministrem Spraw Wewnętrznych . . .		4	17	4	6	9	6	6	2	6	6	16	9	4	3	5	7	8	11	11

1920, w Komitecie Politycznym, do spraw Gdańska, do spraw śląskich itp.).

Zwyczajowo Minister Spr. Wew. podpisuje ustawy bezpośrednio po Premierze (vide obie Konstytucje).

VIII

Administracja jest organizacją stale czynną, która łączy rządzących i rządzonych. Poszczególnym działem administracji kieruje minister. Ciąży na nim zadanie czuwania nad tym, ażeby działalność resortu była zgodna z ogólnymi zasadami polityki państwowej, ustalonymi w drodze przewidzianej przez Konstytucję.

Realizowanie tej polityki przez administrację odbywa się w ramach ustaw. Wskazówką dla interpretacji tych ustaw oraz wyboru metod i środków działania są ogólne zadania administracji wymienione w Konstytucji. Według art. 72 Konstytucji kwietniowej administracja państwowa jest służbą publiczną; znaczy to,

[1]) W tabeli nin. zestawiono te rozp., które w tytule oznaczone są jako rozporządzenia Ministra Spr. Wew. lub rozp. tego Min. i innego (rozporządzenia wspólne). Natomiast wykaz nie obejmuje tych licznych rozp., które zostały wydane „w porozumieniu" z Min. Spr. Wew. lub w których Min. ten z różnych powodów umieszczony jest w klauzuli wykonawczej. Ilość takich rozporządzeń jest bardzo duża.

[2]) Różnica co do ogólnej ilości wydanych rozporządzeń w porówn. z poprzednią tabelą dot. legislacji Mstwa wynika stąd, że zestawienie „legislacji" obejmuje także rozp. ogł. w Monitorze P., gdy tabela nin. obejmuje tylko publikacje w Dz. Praw (Ustaw).

że musi być uspołeczniona i twórcza. Według art. 3 naczelnym jej zadaniem jest służenie Rzeczypospolitej; w stosunku do obywateli, do społeczeństwa — jej dążeniem ma być zapewnienie życiu społeczeństwa swobodnego rozwoju, a — gdy tego dobro powszechne wymaga — nadawania mu kierunku i normowania jego warunków (art. 4). Żadne działanie nie może stanąć w sprzeczności z celami Państwa, wyrażonymi w jego prawach. Granicą wolności jest dobro powszechne. W razie oporu Państwo stosuje środki przymusu (art. 10).

Działalność administracji rozwija się zatem na tle pewnej rzeczywistości, ustrojowej i politycznej. Administracja spraw wewnętrznych, bardziej niż wiele innych, zależy w swoim działaniu od powyższych momentów.

W niniejszym szkicu brak miejsca dla pobieżnego bodaj przeglądu głównych zasad ustroju Państwa i wytwarzanych przez ten ustrój oraz inne czynniki sytuacyj, w których wypadło działać administracji spraw wewnętrznych od dekretu z 3 stycznia 1918 począwszy, jako od pierwszej Konstytucji polskich organów emancypacyjnych w czasie okupacji — aż po Konstytucję kwietniową z 1935 r. Te kolejne konstytucje wyznaczyły z jednej strony zasadniczy stosunek wzajemny Państwa i społeczeństwa oraz granice ingerencji państwowej, z drugiej sytuację administracji w stosunku do innych organów władzy i jej zadania. Według Konstytucji marcowej istniała władza „wykonawcza", której zadaniem było tylko działać „celem wykonania ustaw i z powołaniem się na upoważnienie ustawowe". Teoretyczna równowaga trzech „organów Narodu" została w praktyce zwichnięta na rzecz omnipotencji jednego z nich, co w bezpośredniej konsekwencji doprowadziło do płynności i zmienności rządów i ministrów, a w rezultacie, niemożności tworzenia programów na dłuższą metę. Stabilizacja ministrów oraz ustalenie programu i hierarchii zadań jest jednym z najważniejszych czynników prawidłowego działania administracji.

Chociaż w każdym ustroju administracja związana jest ustawami, to jednak inaczej przedstawia się działanie administracji przy przestawieniu się jej z „władzy wykonawczej" na administrację twórczą oraz z systemu, podkreślającego prawa jednostki wobec Państwa, na system podkreślający obowiązki jednostki wobec Państwa. Duże znaczenie dla działalności administracji ma również sposób funkcjonowania aparatu ustawodawczego.

Wreszcie dla kierunków i metod pracy administracji nie obojętną jest sama struktura wewnętrzna Rządu. Formy współpracy, sposób ustalania ogólnych zasad polityki i granice odpowiedzialności poszczególnych ministrów wpływają bezpośrednio na organizację i metody pracy. Według art. 25 Konstytucji[1]) Prezes Rady Ministrów reprezentuje Rząd, kieruje jego pracami oraz ustala

---

[1]) Krajewski Ludwik: Rząd według Konstytucji kwietniowej (Gazeta Adm. Nr 9 z r. 1937).

ogólne zasady polityki państwowej. Niemniej przeto Konstytucja przewiduje własną potrójną odpowiedzialność ministra.

Powyższe ramy ustrojowe, kierunek polityki i powstała na tym tle rzeczywistość stanowią właściwe tło, na którym wypada działać administracji. Zadania poszczególnych resortów z natury swej przedstawiają problemy złożone bądź to z elementów jasno określonych i zdatnych do stabilizacji, bądź to z elementów nieskrystalizowanych, zmiennych i stwarzających coraz nowe sytuacje. Ma to swoje reperkusje w odniesieniu do ujęcia danych problemów w ustawach (ustawy wyczerpujące zagadnienie i ustawy ramowe), w odniesieniu do ich wykonania (gros zagadnień uregulowane w ustawie lub odesłane do rozporządzeń wykonawczych), w odniesieniu do ich stosowania (granice swobodnej oceny władzy), wreszcie w odniesieniu do rodzaju i zakresu stosowania przymusu.

Szczególną wagę posiada zagadnienie, jak szeroki jest zasięg zainteresowań resortu w stosunku do społeczeństwa (ogół mieszkańców lub pewne grupy: zawodowe, wyznaniowe itp.), jaki jest ilościowy i jakościowy kontakt bezpośredni resortu z najszerszymi kołami ludności—w konsekwencji, jaki jest udział resortu w kształtowaniu rzeczywistości politycznej. Od tych momentów zależy ciężar gatunkowy resortu.

W resorcie spraw wewnętrznych jest szereg dziedzin pierwszorzędnej wagi, w odniesieniu do których — jeśli chodzi o podstawy prawne działania — granice tej działalności zaznaczone są jedynie w formie ogólnej, ramowej normy kompetencyjnej. Do takich norm, określających najważniejsze dziedziny działania Ministra Spraw Wewnętrznych, należy m.in. wspomniany już poprzednio przepis, według którego do Ministra Spraw Wewnętrznych należy policja wszelkiego rodzaju oraz wszelkie sprawy wchodzące w zakres ogólnego zarządu krajowego.

Określenie „policja" w przepisie tym użyte jest w znaczeniu funkcji, kompleksu spraw. Nasze przepisy coraz rzadziej posługują się wyrazem „policja" w tym znaczeniu[2]), rezerwując go na określenie organu wykonawczego, zorganizowanego na wzór wojskowy p.n. „Policja Państwowa". W przepisach dawniejszych, a szczególnie pruskich i austriackich (także autonomicznych galicyjskich[3]) [4]) spo-

---

[2]) Słynne określenie „policji" w § 10 cz. II tyt. 17 Landrechtu „die nötigen Anstalten zur Erhaltung der öffent. Sicherheit u. Ordnung, u. zur Abwendung der dem Publico oder einzelnen Mitgliedern desselben bevorstehenden Gefahren zu treffen" (przedsiębrać co należy dla utrzymania publicznego bezpieczeństwa i porządku i odwrócenia niebezpieczeństw grożących społeczności lub poszczególnym jej członkom).

[3]) art. 27 ustawy gminnej z 1866 r., który wylicza różne rodzaje policji (sanitarna, drogowa, targowa, budowlana itp.).

[4]) trudności interpret. sprawiało określenie „policji" użyte w ustawod. rosyjskim w znaczeniu funkcji, organu wykonawczego oraz władzy. Obecnie stosuje się tu niekiedy art. 4 rozp. o postępow. admin. (Dz. U. poz. 341 z 1928 r.).

tykamy się często z funkcją „policji“ i „policyjną“ obok „policji“ jako organu wykonawczego. Zakres tego pojęcia zmienia się wraz z panującymi poglądami na istotę państwa oraz jego stosunek do obywatela i obejmuje najpierw ogół działalności państwowej (la police) i wszystkie dziedziny życia religijnego, politycznego i prywatnego. Odpada najpierw dziedzina religii (tolerancja), potem sprawy zewnętrzne (zagraniczne), sądowe, majątkowe i skarbowe (cameralia). Pozostaje jednak dla „policji“ cała rozległa dziedzina stosunków wewnętrznych, regulowanie wszelkich przejawów życia mieszkańców i popieranie ich interesów. W miarę usamodzielniania się obywatela w stosunku do Państwa, ścieśnia się pojęcie działalności „policyjnej“ do zadania zapobiegania niebezpieczeństwom wynikającym ze współżycia ludności i ograniczania sfery naturalnej swobody działania obywatela ze względu na takąż swobodę wszystkich innych obywateli oraz dobro Państwa.

Mówi się o „policji“ „administracyjnej“, „porządkowej“, ale także „państwowej“ (Staatspolizei, haute police). W państwie liberalnym działalność „policyjna“ jest zapobiegawcza, negatywna; o politycznej stronie działalności policji wspomina się trochę wstydliwie. Na plan drugi schodzi w państwie liberalnym dawna obfita działalność „policyjna“ na polu popierania interesów ludności („policja dobrobytu“ — Wohlfartspolizei) przy użyciu przymusu. Do tego w państwie liberalnym potrzebne jest specjalne upoważnienie ustawowe, jednak o taką opiekę i poparcie ze strony państwa społeczeństwo pod koniec przedwojennego państwa liberalnego zmuszone jest apelować co raz częściej.

Po wojnie sfera działalności „policyjnej“ państwa rozszerza się ze względu na wzrost niebezpieczeństw, zagrażających ładowi wewnętrznemu z jednej strony — ze względu na konieczność popierania przez państwo twórczych wysiłków obywateli — z drugiej [5]).

Według art. 24 dekretu z 3 stycznia 1918 do kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych należy „policja wszelkiego rodzaju“. Jak wynika z analizy tego pojęcia, określenie zawarte w art. 24 dekretu jest zbyt obszerne, gdyż działalność „policyjna“ należy niewątpliwie także do innych Ministrów. Należy ona do nich w sensie zapobiegania i zwalczania zakłóceń porządku publicznego, wynikających z działalności poszczególnych osób, lub przyczyn od działania ludzkiego niezależnych (policja sanitarna, weterynaryjna, komunikacyjna, polowa, leśna, miar i wag, targowa itd. itd.). Poza zakresem tej policji „porządkowej“, „administracyjnej“, „miejscowej“, należy do nich również dawna policja „dobrobytu“ w sensie popierania wszechstronnego rozwoju życia społeczeń-

---

[5]) Całkowicie odwraca się pojęcie działalności „policyjnej“ w ustrojach autorytatywnych, szczególnie narodowo-socjalistycznym, obejmując wszystko, co się da podciągnąć pod „ochronę i utrzymanie Państwa, jako formy życia Narodu“. por. Koellreutter: Deutsches Verwaltungsrecht (Berlin 1936).

stwa, przy czym nie jest wykluczone stosowanie przymusu [6]). Niepodobna bowiem zapewnić życiu społeczeństwa „swobodnego rozwoju" oraz „nadawać mu kierunek i normować jego warunki", a nawet zapewnić możność „swobodnego rozwoju wartości osobistych oraz wolności sumienia, słowa i zrzeszeń", bez działalności „policyjnej" w sensie zapewnienia w Państwie stanu bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, i bez zapewnienia możności korzystania z praw obywatelskich w drodze ograniczenia nadużycia tychże praw przez innych. Działalność „policyjna" dąży do wytworzenia stanu równowagi, w którym życie społeczeństwa mogłoby się bez przeszkód rozwijać [7]).

Funkcje „policyjne" rozdzielają się zatem na różne resorty, stosownie do ich zakresu działania, lecz Ministrowi Spr. Wew. przypada tu odcinek szczególnie ważny; obok szeregu spraw z zakresu policji porządkowej (administracyjnej), uregulowanej obowiązującymi przepisami, do tego Ministra należy policja bezpieczeństwa i spokoju publicznego w Państwie [8]), dziedzina nie dająca się ująć w całości w ramy ścisłych przepisów, operująca częściowo przy pomocy środków niekontrolowanych [9]), jako zwrócona przeciw siłom wywrotowym i antypaństwowym. Jest to wybitnie dziedzina swobodnej oceny i zaufania.

Mniejsze stosunkowo znaczenie ma działalność Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w dziedzinie policji „dobrobytu", czyli bezpośredniego popierania rozwoju życia intelektualnego i gospodarczego, gdyż dziedzina działalności gospodarczej tego Ministra jest dość szczupła (pośrednio przez nadzór nad samorządem).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych pozostawało w czasie debat sejmowych często pod zarzutem działalności „policyjnej". Na tym tle rozgrywały się obszerne debaty [10]). Działalność „policyjna" sama przez się nie może być przedmiotem zarzutu, gdyż jest to essentiale działalności administracji w ogóle. Bez działalności „policyjnej" nie ma w Państwie bezpieczeństwa, spokoju i porządku. Co więcej, nie ma ingerencji Państwa w różne dziedziny życia, m.in. gospodarczego, której społeczeństwo wyraźnie oczekuje (np. bezrobocie).

Działalność „policyjna" staje się zarzutem dopiero, gdy chodzi

---

6) Art. 4 Konstytucji: „W ramach Państwa i w oparciu o nie kształtuje się życie społeczeństwa. Państwo zapewnia mu swobodny rozwój, a gdy tego dobro powszechne wymaga, nadaje mu kierunek lub normuje jego warunki".

7) Czapiński W.: Prawo o stowarzyszeniach (Gazeta Adm. Nr 1, 2, 3 z r. 1933).

Czapiński Wł.: Zrzeszenia zbliżone do instytucyj stowarzyszeń (na pograniczu stowarzyszeń) (Gazeta Adm. Nr 1 — 6 z r. 1937).

8) Czapiński W.: Bezpieczeństwo, spokój i porządek publ. w naszym prawie adm. (Gazeta Adm. Nr 9 z r. 1929).

9) Por. przemówienie Ministra Składkowskiego w Senacie dnia 4 lutego i 7 marca 1929.

10) Por. mowy Ministra Pierackiego na posiedz. Sejmu dn. 8 lutego i Senatu dn. 3 marca 1932 r.

o nadmiar skrępowania swobody obywatela i oparcie doń stosunku władzy wybitnie na podstawie braku zaufania.

Ten przerost działania „policyjnego" ma jednak swoje źródło często nie tyle w specjalnej policyjnej polityce Rządu, ile raczej w mylnym nastawieniu biurokracji, które znów nie tyle ma źródło w złej woli urzędnictwa, ile częściej w nieznajomości istotnych warunków życia, braku zaufania, lęku przed odpowiedzialnością lub poprostu w braku fachowego przygotowania i znajomości przepisów. Tu wkraczamy już w sferę problemów organizacji administracji [11]).

Art. 24 dekretu z 3 stycznia do kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych zalicza m. in. „wszelkie sprawy wchodzące w zakres ogólnego zarządu krajowego".

Określenie to przypomina ustaloną obecnie od r. 1928 nazwę „administracja ogólna" [12]), która zastąpiła dawniejszą nazwę „władze administracyjne" (por. ustawę z 2 sierpnia 1919 Dz. Pr. poz. 395) lub nazwę „administracja polityczna" [13]), użytą jeszcze np. w dekrecie z 30 października 1918 (Dz. Pr. poz. 33).

IX

Sprawa zastępstwa Ministra musi być unormowana w sposób, który by godził wymogi życia i prawidłowego urzędowania (konieczność odciążenia Ministra od nadmiaru decyzyj w spr. bieżących) ze sprawą odpowiedzialności Ministra.

Według art. 25 Konstytucji kwietniowej Minister „kieruje poszczególnym działem administracji państwowej lub spełnia poruczone mu zadania szczególne." Konstytucja marcowa postanawiała w art. 56, że każdy Minister w swoim zakresie odpowiada między innymi „za działanie podległych mu organów" i w art. 45, że „każdy urzędnik musi podlegać Ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem" [1]).

Nie byli zastępcami Ministra w rozumieniu nin. uwag t.zw. kierownicy Mstwa [2]) Spr. Wew., ponieważ nie zastępowali Ministra, a wchodzili sami w skład gabinetu. Konstytucja marcowa w art. 62 postanawiała w tym względzie: „Jeżeli urząd Ministra sprawuje tymczasowy kierownik Ministerstwa, odnoszą się do niego wszelkie przepisy o urzędzie Ministra". Konstytucja kwietniowa osobnego przepisu w tej mierze nie zawiera.

---

[11]) O czym niżej.

[12]) Por. ustawę pruską z 30 lipca 1883 r. o „ogólnej administracji kraju" (Zb. ust. pr. str. 195).

[13]) Por. ustawę austriacką z 1868 r. o org. adm. polit.

[1]) W nowej Konstytucji przepisu tego nie ma, por. Langrod: Problemy administracyjne w Konstytucji (r. 1937) str. 167.

[2]) patrz w rozdz. II.

Sprawa zastępstwa Ministra jest aktualna w dwóch wypadkach: gdy Minister czasowo nie może być czynny (urlop, choroba, dłuższa nieobecność w sprawach urzędowych), gdy w okresie urzędowania Ministra występują na zewnątrz w imieniu resortu podwładni mu urzędnicy.

Dekret z 3 stycznia 1918 r. w art. 19 postanawiał: Jeżeli Minister z jakichkolwiek bądź powodów czynnym być nie może, zastępuje go we wszystkich jego funkcjach Podsekretarz Stanu, w Mstwach zaś, w których takiego urzędu nie będzie, jeden z naczelników Sekcji przez Ministra wyznaczony.

Rozp. Rady Min. w spr. organizacji i zasad urzędowania Mstw z 28 października 1920 r. (Monitor P. Nr 251) postanawiało, że:

Ministra zastępuje Wiceminister (Podsekretarz Stanu) w zakresie przez Ministra wyznaczonym. Jeżeli Minister i Wiceminister są nieobecni zastępuje ich wyznaczony przez Ministra Dyrektor Departamentu.

Obecnie stosuje się ciągle jeszcze rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. w spr. zasad org. i urzędowania ministerstw (Monitor P. Nr 203). Według § 5 tego rozp.:

Gdy Minister nie może pełnić swych obowiązków, zastępuje go Podsekretarz Stanu, a gdy Pods. Stanu nie ma lub gdy i on nie może pełnić obowiązków — Dyrektor Departamentu. O pierwszeństwie zastępstwa Ministra między kilku Pods. Stanu lub dyrektorami rozstrzyga zarządzenie Ministra, a w braku takiego zarządzenia — starszeństwo służbowe.

Są jednak czynności urzędowe, w których nikt Ministra zastąpić nie może. Są to czynności rządzenia w odróżnieniu od czynności administrowania (kontrasygnowanie aktów urzędowych Prezydenta, podpisywanie rozporządzeń przezn. do opubl. w Dzienniku Ustaw, głosowanie w Radzie Ministrów). Są również pewne czynności specjalne, zlecone wyłącznie Ministrowi, np. w r. 1920 szefostwo Zarządu Terenów Przyfrontowych i Etapowych.

Ani przepisy organizacyjne, ani Konstytucja nie przewidują obligatoryjnego istnienia Podsekretarza Stanu w resorcie i w resorcie spr. wew. w pewnych okresach nie było Pods. Stanu. Niemniej przeto przytoczone normy, a także Konstytucja marcowa w art. 16 wspominają wyraźnie o Podsekretarzu Stanu, podkreślając tym samym szczególne stanowisko tych urzędników. Konstytucja kwietniowa o Pods. Stanu nie mówi. Odnośne przepisy zostały przeniesione do ustawy o ordynacji wyborczej. [3])

W zakresie zastępstwa Ministra ustaliła się w praktyce supremacja Pods. Stanu. Urzędnicy ci referują m. in. na Radzie Ministrów, przemawiają na plenum ciał ustawodawczych oraz obejmują kierownictwo całego resortu w czasie urlopu Ministra. Urzędnicy, którzy poza tym mają zastrzeżoną bezpośrednią zależność od Ministra, referują z reguły zastępczo Podsekretarzowi Stanu.

---

[3]) por. art. 42(2) ord. wyborcz. do Senatu.

PODSEKRETARZE STANU

w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Dr Stanisław Ustyanowski

Powołany 23 maja 1918, zwolniony 15 lutego 1919 (od 4 do 17 listopada 1918 kier. Mstwa Spr. Wew.).

Norbert Barlicki

Powołany 7 stycznia 1919, zwolniony 17 stycznia 1919.

Józef Beck

Powołany 31 stycznia 1919, zwolniony 20 lutego 1920.

Dr Juliusz Dunikowski

Powołany 6 marca 1920, zwolniony 23 października 1922.

Józef Kuczyński

Powołany 6 sierpnia 1920, zwolniony 1 listopada 1921 (od 23 czerwca do 24 lipca 1920 kier. Mstwa Spr. Wew.).

Karol Olpiński

Powołany 30 grudnia 1922, zwolniony 21 maja 1926.

Feliks Dutkiewicz

Powołany 13 kwietnia 1924, zwolniony 12 lipca 1924.

Stefan Smólski

Powołany 24 grudnia 1924, zwolniony 14 czerwca 1925.

Dr Maurycy Zdzisław Jaroszyński

Powołany 12 października 1926, zwolniony 19 kwietnia 1929.

Bronisław Pieracki

Powołany 19 kwietnia 1929, zwolniony 4 grudnia 1930.

Kazimierz Stamirowski

Powołany 6 grudnia 1930, zwolniony 17 listopada 1931.

Władysław Korsak

Powołany 6 grudnia 1930.

Dr Bronisław Nakonicznikow-Klukowski

Powołany 17 listopada 1931, zwolniony 1 listopada 1932.

Mikołaj Dolanowski

Powołany 2 listopada 1932, zwolniony 28 czerwca 1934.

Tadeusz Krychowski

Powołany 11 lipca 1934, zwolniony 17 września 1935.

Henryk Kawecki

Powołany 17 września 1935, zwolniony 5 lutego 1937.

Jerzy Paciorkowski

Powołany 5 lutego 1937, zwolniony 26 stycznia 1938.

Dr Bronisław Nakonicznikow-Klukowski

Powołany 26 stycznia 1938.

Pods. Stanu dr Ustyanowski i Kuczyński sprawowali urząd kierownika resortu spr. wew.

Jak wynika z tego zestawienia, urzędowało w Mstwie Spr. Wew. ogółem 18 Podsekretarzy Stanu (w tej liczbie Nakoniecznikow Klukowski dwukrotnie). Okres urzędowania poszczególnych Pods. Stanu przedstawia się jak następuje [4]:

L. p.	Podsekretarz Stanu	Lata	Miesiące	Dni	L. p.	Podsekretarz Stanu	Lata	Miesiące	Dni
1	Korsak [4]) . . .	7	11	5	9	Krychowski . .	1	2	6
2	Olpiński . . .	3	4	21	10	Kuczyński . . .	1	2	25
3	Dunikowski . .	2	7	17	11	Beck	1	—	19
4	Jaroszyński . .	2	6	7	12	Paciorkowski . .	—	11	21
5	Nakoniecznikow [4])	po raz pierwszy	11	14	13	Stamirowski . .	—	11	11
	„	po raz drugi	9	15	14	Ustyanowski . .	—	8	22
	„ razem	1	8	29	15	Smólski . . .	—	5	20
6	Dolanowski . .	1	7	26	16	Dutkiewicz . .	—	2	29
7	Pieracki . . .	1	7	15	17	Barlicki	—	—	10
8	Kawecki . . .	1	4	18					

W omawianym okresie tj. od 7 grudnia 1917 r. do 11 listopada 1938 r. nie było w Mstwie Spr. Wew. Podsekretarza Stanu: od 23 października do 30 grudnia 1922 r. i od 21 maja do 12 października 1926 r.

Począwszy od 6 grudnia 1930 r. jest stale dwóch Pods. Stanu. Poprzednio w latach 1920-1925 urzędowało z przerwami dwóch Pods. Stanu, przy czym jeden z nich zajmował się głównie sprawami bezpieczeństwa publ. oraz politycznymi.

Zakres działania poszczególnych Pods. Stanu był i jest ustalany w drodze zarządzeń okóln., wydawanych przez Ministra. [5])

Jeśli było równocześnie dwóch Pods. Stanu, okólniki Mstrów ustalają wzgl. dzielą ich zakres, np. okólnik Min. Ratajskiego Nr 3 z 19 stycznia 1925 r. ustala zakres czynności Pods. Stanu Olpińskiego (depty: administracyjny i samorządowy, wydz. prezydialny i wszystkie sprawy personalne) oraz Pods. Stanu Smólskiego (departament bezpieczeństwa, sprawy Komendy Gł. Policji, Korpusu Ochrony Pogr., Wydz. Polityczny oraz spr. personalne policji a także wgląd we wszystkie inne sprawy, o ile dotyczą województw wschodnich). Okólnik Min. Raczkiewicza z 8 lipca 1925 r. Nr 65 ustalił zakres działania (jedynego) Pods. Stanu. Okólnikiem Nr 56 z 26 maja 1926 r. Min.

[4]) Dla obecnie urzędujących liczono po 11 listopada 1938 r., tj. święto dwudziestolecia Niepodległości.

[5]) Nr 308 z 21 maja 1919 r., okól. Nr 877 z 14 stycznia 1920 r. (oba ogł. w Zbiorze okól. część I Warszawa 1920 r.), okól. Nr 57 z 3 czerwca 1923, okól. Nr 65 z 8 lipca 1925 r., okól. Nr 3 z 19 stycznia 1925 r. itd.

Młodzianowski w związku z przeniesieniem w stan nieczynny Pods. Stanu — szereg decyzji zarezerwował dla siebie, przekazując resztę dyrektorom deptów.

Charakterystyczny jest okólnik Nr 220 Min. Składkowskiego z 6 listopada 1931 r., który rozgraniczył kompetencje Pods. Stanu dla spraw polityczno-adm. (Depty: Organizacyjny, Polityczny, Administracyjny i Samodzielny Wydział Wojskowy) oraz Pods. Stanu dla spraw polityczno-gospodarczych (Depty: Samorządu, Służby Zdrowia i Samodzielny Wydział Aprowizacyjny). Okólnik ten postanawiał, że:

Jeżeli Minister nie może pełnić obowiązków służbowych, zastępuje go we wszystkich jego czynnościach, w granicach obow. przepisów Pods. Stanu dla spraw polityczno-adm., a jeżeli i ten nie może pełnić obowiązków służbowych, Pods. Stanu dla spraw polityczno-gosp. [6]).

W razie czasowej nieobecności Ministra lub innych przeszkód — o ile Minister w konkretnym wypadku nic innego nie postanowi — każdy z Pods. Stanu w swoim zakresie aprobuje ostatecznie sprawy zastrzeżone z reguły Ministrowi.

Okólnik ten potwierdzał, że „Komendant Gł. Policji i Dowódca KOP podlegają i referują bezpośr. Ministrowi, o ile w konkretnym wypadku Minister nic innego nie postanowi względnie o ile nie zachodzi wypadek zastępstwa Ministra“ (przez Pods. Stanu); dodano zastrzeżenie, że postanowienia te nie naruszaja w niczym (unorm. w regulaminie Mstwa) biegu i uzgadniania projektów ustawodawczych.

Powyższy okólnik z 13 grudnia 1930 r. stał się podstawą regulowania tych spraw także w przyszłości z tym, że w miarę zmian struktury Mstwa następowały pewne przesunięcia w zakresie działania Pods. Stanu. (por. okólnik Nr 100 z 12 lipca 1934 r. Min. Kościałkowskiego, w którym dyrektorzy Biur Pers. i Wojsk. zostali poddani bezpośr. Ministrowi. Okólnik Nr 11 tegoż Min. z 18 lutego 1935 r. poddał Biuro Insp. bezpośr. Ministrowi, poruczając (okólnik Nr 24 z 24 kwietnia 1935 r.) Pods. Stanu dla spraw administracyjnych koordynację całej inspekcji w Mstwie; osobno ustalono koordyn. spr. personalnych).

Nie wchodząc w szczegóły tych przemian, należy jeszcze zwrócić uwagę, że wszystkie cytowane okólniki zgodnie z zasadą § 9 rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. Monitor P. Nr 203 przekazują Pods. Stanu dla spraw administracyjnych [7]) „nadzór nad systemem pracy oraz sprawami organizac. w całym Mstwie oraz we wszystkich działach resortu“. W ten sposób usiłowano wskrzesić koncepcję skoordynowania wszystkich spraw organizacyjnych, zachwianą wskutek rozbicia dawnego Dptu Organizac.

Obok powyższych okólników Ministrowie osobnymi zarządzeniami wydawanymi ad personam wyznaczali tego Pods. Stanu, któremu przekazywali całe zastępstwo na wypadek, gdy Minister czasowo jest nieczynny.

Omówione wyżej wypadki zastępstwa Ministra nie wyczerpują

---

[6]) Stan ten ulegał pewnym zmianom w zw. ze zmianami na stanow. Pods. Stanu.

[7]) do r. 1934 nazwa brzmi „polityczno-administracyjnych“.

zagadnienia, ponieważ w interesie odciążenia Ministra i Podsekretarzy Stanu samodzielny zakres aprobaty musi być pozostawiony również dyrektorom, naczelnikom wydziałów, a według § 15 rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. może być pozostawiony także referentom. Ponadto zgodnie z tym samym rozp. musi być ustalone, kto w poszczeg. departamentach i wydziałach zastępuje w razie przeszkody służbowej właściwego dyrektora i naczelnika.

Zarówno cytowane rozp. Rady Min. z 28 października 1920 jak 25 sierpnia 1926 stanowią ogólnie:

O ile ustawy nie stanowią inaczej, żaden z urzędników Ministerstwa nie posiada samodzielnej władzy z tytułu zajmowanego stanowiska, lecz sprawuje je tylko z upoważnienia Ministra w granicach zakreślonych przepisami organizacyjnymi i poleceniami Ministra.

Sprawy te reguluje bliżej Regulamin Mstwa [8]). Do roku 1926 zasada wyżej cytowana znajdowała zawsze wyraz w tym, że w całej korespondencji Mstwa podpisywanej zastępczo — przy podpisie umieszczano zawsze wyrazy „za Ministra".

X

Organizacja Mstwa Spr. Wew. w ciągu jego istnienia uległa licznym zmianom.

A) Według artykułu 38 dekretu z 3 stycznia 1918 r. (Dz. Pr. K. P. poz. 1 z 1 lutego 1918 r.) z chwilą wejścia w życie tego dekretu poszczególni ministrowie objęli poszczególne departamenty b. tymczasowej Rady Stanu, z równoczesnym przekształceniem ich na ministerstwa; m.in. Minister Spr. Wew. objął departament spraw wewnętrznych, przekształcając go na Mstwo Spr. Wew.

W org. tego deptu znalazł oczywiśnie wyraz zakres działania Ministra Spr. Wew. określ. art. 24 cyt. dekretu Rady Reg. z 3 stycznia 1918 r.

Organizacja Mstwa Spr. Wew. przedstawiała się jak następuje:

I Sekcja administracyjna: 1) wydział adm. ogólnej (referaty: organizac., polityczny, asenterunkowy i prasowy), 2) wydz. policji (referaty: policji, bezpiecz. publ., policji kryminalnej i politycznej), 3) dyrekcja służby zdrowia, 4) wydz. budownictwa i odbudowy kraju, 5) wydz. weterynarii.

II Sekcja samorządowa: 6) wydz. samorządu miejskiego, 7) wydz. samorządu ziemskiego.

III Sekcja ogólna: 8) wydz. prawny, 9) wydz. statystyczny, 10) wydz. ubezpieczeń, 11) wydz. emigracji i reemigr., 12) wydz. poczt, telegr. i telefonów, 13) wydz. społeczno-politycz.

Każda sekcja miała kancelarię sekcyjną. Poza tym przy osobie Ministra istniał samodzielny wydział (14) pod nazwą kancelarii głów-

---

[8]) o którym szczegółowo poniżej.

nej, z sekretarzem generalnym na czele, który załatwiał sprawy organizacyjne i gospodarcze Mstwa oraz sprawy personalne.

Wydział budownictwa i odbudowy przydzielono następnie do sekcji samorządowej, wydział społeczno - polityczny zaś do sekcji adm.

W lipcu 1918 r. skasowano odrębne kancelarie sekcyjne i złączono z kancelarią główną.

Dekretem z dn. 4 kwietnia 1918 r. z zakresu kompetencji Ministra Spr. Wew. wyłączono spr. służbę zdrowia.

Dekretem z 26 października 1918 r. „istniejący przy Min. Spr. Wew. urząd aprowizacji“ przekształcono w Mstwo Aprowizacji.

B) W listopadzie 1918 r. organizacja Mstwa była następująca:

I S e k c j a I: 1) wydz. spraw organizac. i jeńców wojennych, 2) wydz. weterynarii, 3) wydz. ubezpieczeń, 4) wydz. reemigracji, 5) wydz. pocz., telegr. i telefonów.

II S e k c j a II: 6) wydz. spraw personal. w urzędach powiat. i policji, 7) wydz. policji i bezpiecz. publ., 8) wydz. prasowy.

III S e k c j a III: 9) wydz. rachunkowo - budżet. samorządu, 10) wydz. samorządu miejsk., 11) wydz. samorządu ziemsk.

IV S e k c j a IV: 12) wydz. ogólny adm. technicznej, 13) wydz. architekt.-budowlany (m. in. spr. regulacji osiedli oraz biuro budowlane gmachów państw.), 14) wydz. urządzeń techn., użyteczności publ.. 15) wydz. odbudowy, 16) wydz. budowy dróg kołowych i budown. wodnego.

Ponadto: 17) wyłączony z sekcyj wydz. prawny (legislacja, sprawy obywatelstwa i stowarzyszeń), 18) sekretariat generalny.

Dekretem z 31 grudnia 1918 r. służbę weterynaryjną przekazano Ministrowi Roln. i Dóbr Państw.

Dekretem z 16 stycznia 1919 r. wyłączono cały zakres adm. technicznej z kompet. Min. Spr. Wew.

Dekretem z 5 lutego 1919 r. wyłączono sprawy poczt, telegr. i telefonów z kompetencji Ministra Spr. Wew.

C) Powyższe zmniejszenie kompetencji Min. Spr. Wew. znalazło wyraz w reorg. Mstwa. Wg okólnika Nr 295 z dn. 20 maja 1919 r. (Dz. Urz. M. S. Wewn. Nr 37) zorg. Mstwo jak następuje:

I S e k c j a I o g ó l n a: wydziały: 1) prezydialny, 2) gospodarczy, 3) rachun.-likwidac., 4) kancelaria gł., 5) biblioteka, 6) spraw admin.-karnych, emerytur i kosztów leczenia.

II S e k c j a II a d m. p o w i a t o w e j: wydziały: 7) organizacyjny, 8) personaln. urzędników powiat., 9) budżetowo-gosp. urzędów powiat., 10) ubezpieczeń budowli od ognia.

III S e k c j a III b e z p i e c z e ń s t w a i o b y c z a j n o ś c i p u b l i c z n e j, podzielona na wydziały: 11) policji państwowej, 12) bezpieczeństwa publ., 13) inspekcyjny, 14) prasowy.

IV S e k c j a IV s a m o r z ą d o w a: wydziały: 15) samorządu miejskiego, 16) samorządu powiatowego, 17) samorządu gminnego, 18) rachunkowo-budżetowy samorządu.

V S e k c j a V: wydziały: 19) ustawodawczo-opiniodawczy

oraz spraw fundacyj., 20) stowarzyszeń, 21) obywatelstwa i przynależności, metrykalnych i zmiany nazwisk, również wszystkie sprawy wynikające z odmiennego ustawodawstwa i ustroju innych zaborów, przy czym w tym zakr. podlegał szefowi sekcji 1, 22) spraw sejmowych.

VI Sekcja VI inspektorat urzędów powiat. i władz samorząd.

Okóln. Nr 646 z 27 września 1919 r. utw. w sekcji VI wydział spraw wojskowych, w sekcji IV — wydział komunalnych kas oszczędności, wydział ubezpieczeń zaś przeniesiono z sekcji II do sekcji IV.

D) Okóln. Nr 846 z dn. 2 stycznia 1920 r. (Dz. Urz. M. S. Wewn. Nr 4) dokonano nowej reorg. Mstwa:

I Sekcja I ogólna — wydziały:

1) prezydialny (org. centrali, spr. sejmowe, Rady Min., międzymin., prezydialne),

2) personalny z 4 oddz.: a) centrali, b) wojew. i starostw, c) urzędników galicyjskich, d) kandydatów na posady,

3) inspekcyjno-dyscyplinarny z oddz.: a) inspekc., b) dyscypl.,

4) budżetowo - gospodarczy z 4 oddziałami: a) budżetowym, b) płac i likwidacji, c) gospodarczym, d) rachuby i księgowości,

5) kancelaryjny, obejmujący biuro informacyjno - podawcze, ekspedyturę, archiwum główne i kancelarie wydziałowe.

II Sekcja II administracyjna — wydziały:

6) organizacyjny z 3 oddz.: a) org., b) wydawniczym, c) spraw specjal. Do wydziału tego należała org. władz lokalnych z wyjąt. policyjnych i samorząd., nadzór nad urzędow., podział admin., opiniowanie spraw z zakresu prawa publ. na żądanie innych wydz. i załatw. spraw konkretnych, o ile nie należą do innych wydz., bibloteka Mstwa i Dziennik Urzęd. M. S. Wew.,

7) adm. stosunków osobistych (przynależność, obywatelstwo, zmiana nazwisk, wyznaniowe),

8) wojskowy,

9) adm.-karny (rekursowy, kosztów leczenia oraz akcji pomocy ludności),

10) aprowizacyjny (współdział. z Mstwem Aprowizacji).

III Sekcja III bezpieczeństwa publ. i prasy — wydziały:

11) bezpieczeństwa (bezp., zgromadzenia, cudzoziemcy, paszporty, więziennictwo, porządek publ.), 12) stowarzyszeń, 13) prasowy (prasa, widowiska, kino, bibliografia), 14) policji (org. służby bezp., szkolenie, instrukcje służb.).

IV Sekcja IV samorządowa — wydziały:

15) samorządu miejskiego, 16) powiatowego, 17) gminnego, 18) finasowo-budżet. z 2 oddz.: a) budżetowo-gosp., b) ubezp. wzajem. od ognia, 19) komunalnych kas oszcz.

Okóln. Nr 157 z 12 maja 1920 r. wydział 19 włączono do wydz. finansowo - budżet.

Okóln. Nr 295 z 9 lipca 1920 r. utw. wydz. mieszkaniowy w sekcji IV.

Okóln. Nr 467 z 28 lutego 1921 r. zniesiono wydział 3, a sekretariat Wyższej komisji dyscypl. wcielono do wydz. 1.

E) Rozp. Rady Min. z 28 października 1920 r. Monitor P. Nr 251 zostały ustalone zasady org. i urzędow. ministerstw. Dnia 13 stycznia 1921 r. Rada Min. uchwaliła nowy statut org. Mstwa Spr. Wew.

I Departament prezydialny — wydziały:

1) prezydialny (spr. ogólne oraz wynikające ze stos. do Sejmu, Rady Min. i ministerstw, kancelaria gł., biblioteka), 2) osobowy (Mstwa i urzędów podl.), 3) budżetowo-rach. (Mstwa i urzędów podl.).

II Departament administracyjny — wydziały:

4) administracyjny (org. urzędów miejscowych z wyj. policyjnych i samorząd., regul. stosunków prawa admin. politycznego, nie objętych kompet. innych wydziałów, spr. podziału terytor.), 5) ewidencji ludności (przynależności państw. i gminnej, metrykalne, nazwisk), 6) wojskowy, 7) odwoławczy (w spr. nie należących do innych wydziałów).

III Departament bezpieczeństwa publicznego i prasy — wydziały:

8) bezpieczeństwa publ., 9) porządku publ. i policji, 10) prasowy (prasowe i widowisk), 11) stowarzyszeń.

IV Departament samorządu — wydziały:

12) samorządu ziemskiego, 13) miejskiego, 14) mieszkaniowy (obow. gmin dostarczania pomieszczeń).

Powyższa organizacja weszła w życie z dn. 1 kwietnia r. 1921.

Ustawa z 17 grudnia r. 1921 przekazała Min. Spr. Wew. z 1 stycznia r. 1922 uprawnienia Min. Aprowizacji. W zw. z tym okóln. Nr 29 z 15 lutego r. 1922 utw. wydział aprowizacyjny, włączony do Dep. samorządowego.

Okóln. Nr 46 z r. 1922 utw. wydział dla spraw obozu internowanych, w skł. Dep. prezydialnego (sprawy wynikające z uprawnień delegacji polskiej do repatriacji, przekazanych Mstwu Spr. Wew. uchw. Rady Min. z 29 sierpnia i 8 listopada r. 1921).

Rozp. Rady Min. z 6 marca r. 1922 w związku ze skas. Mstwa b. dzielnicy pruskiej przekazano Min. Spr. Wew. zarząd adm. spr. wew. w b. dzielnicy pruskiej. W zw. z tym okóln. Nr 54 z 13 kwietnia r. 1922 utworzono tzw. departament V Mstwa Spr. Wew. w Poznaniu.

Okóln. Nr 16 z 24 lutego r. 1923 wyłączono wydział aprowizacyjny z Deptu samorządowego i podporządkowano bezpośr. Nadzw. Komisariatowi do zwalczania drożyzny, utw. uchw. Rady Min. z 1 lutego r. 1923 przy Min. Spr. Wew.

Okóln. Nr 51 z 22 maja r. 1923 utw. w wydziale 9 „Centr. biuro zwalczania handlu kobietami i dziećmi".

F) Rozp. Rady Min. z 12 lipca r. 1923 Monitor P. Nr 172 wprow. nowy statut org.:

I Departament ogólny — wydziały:

1) osobowy (Mstwa i urzędów podl.), 2) budżetowo-rach. (Mstwa i urzędów podl.), 3) referat internowanych.

II Departament administracyjny — wydziały:

4) organizacyjno-admin. (org. władz i urzędów miejsc., z wyjątkiem policyjnych i samorząd., regulowanie stos. z zakr. prawa admin., nie objętych kompet. innych wydziałów, podział teryt.), 5) obywatelstwa i przynależności, 6) wojskowy, 7) odwoławczy (rekursy w spr. nie należących do innych wydziałów, oraz zmiany nazwisk), 8) referat śląski.

III Departament bezpieczeństwa publ. i prasy — wydziały:

9) bezpieczeństwa publ. (bezp. Państwa oraz spr. stowarzyszeń), 10) porządku publ. (biuro centr. walki z handlem kobietami i dziećmi, org. i ustosunkowanie służby bezp. do władz państw. i samorząd.), 11) ochrony granic (ochr. granic, cudzoziemców, repatriacji, reemigracji, deportacji i paszportów), 12) prasowy.

IV Departament samorządu — wydziały:

13) samorządu ziemskiego, 14) miejskiego, 15) mieszkaniowy, 16) województw zachodnich (sprawy samorządowe wojew. poznań. i pomor. i opinie w spr. ustawodawstwa, obow. w tych wojew. W miejsce skasowanego Dep. b. dzieln. prusk.).

Utworzono dwa wydziały wydzielone z deptów, a to:

17) prezydialny (sprawy ogólne, międzymin. organizacja Mstwa, sekretariat, biblioteka, intendentura, kancelaria gł. i kancelarie wydziałowe, 18) polityczny (ogólno polityczne, narodowościowe, wyznaniowe, jezyk urzędowy).

Nadzw. komisarzowi do zwalczania drożyzny przydzielono 19) wydział aprowizacyjny.

Okóln. Nr 4 z 12 stycznia 1924 r. określ. kompetencję inspektora admin. M. S. Wew.

G) Ustawą z 28 listopada 1923 r. Dz. U. poz. 1060 zostało zniesione Mstwo Zdrowia Publ., rozp. zaś Prezydenta z 18 stycznia 1924 r. Dz. U. poz. 86 przeważna część kompet. tego Min. została przekazana Min. Spr. Wew.

Rozp. Rady Min. z 3 marca 1924 r. Monitor P. Nr 61 został zatw. nowy statut Mstwa Spr. Wew.:

I Departament administracyjny — wydziały:

1) organizacyjny (org. władz lokalnych z wyjąt. policyjnych i samorząd., nadzór nad urzędow. tych władz, podział terytor., referat śląski, spr. nie należące do innych wydziałów), 2) administracyjny (spr. wojskowe, metrykalne, zmiany nazwisk), 3) osobowy (władz lokalnych, zaś spr. osobowe centrali w poroz. z wydz. prezydialnym), 4) budżetowo-rach.

II Departament bezpieczeństwa publ. i prasy[1]) — wydziały:

5) bezp. publ. (bezp., stowarzyszenia), 6) porządku publ. (porządek publ., administr.-karne, org. służby bezp.), 7) ochrony granic (cu-

[1]) Jako rzecz charakterystyczną należy dodać, że według tego statutu dyrektorowi Departamentu bezpieczeństwa „podlegała Komenda Główna Policji Państwowej".

dzoziemcy, repatriacja, paszporty, ochrona granic), 8) prasowy (prasa, druki, widowiska), 9) spraw obywatelstwa i przynależności.

III Departament samorządu — wydziały:

10) samorządu ziemskiego, 11) miejskiego, 12) aprowizacyjny.

IV Generalna dyrekcja służby zdrowia — wydziały:

13) inspekcyjno-org., 14) higieny społ., 15) walki z chorobami zakaźnymi, 16) zakładów leczniczych i uzdrowisk, 17) farmaceutyczny, 18) statystyczny, 19) likwidacyjny (dla zlikwid. N. N. K. i zakładu aprowizacji sanitarnej).

Ponadto wydzielone z deptu 2 wydziały:

20) prezydialny (jak w poprz. statucie) i 21) polityczny.

Rozp. Rady Min. z 16 lipca 1924 r. M. P. Nr 170 uzupełniono statut w nast. sposób: wydzielono z deptów głównego inspektora Mstwa (22), do którego należała kontrola podległych Mstwu urzędów przy współudziale ustan. przy poszcz. deptach inspektorów fachowych. Dyrektorowi Deptu bezpieczeństwa poddano inspektora do spr. bezpieczeństwa publ. (Zakres inspektora adm. komunalnej określ. okóln. Nr 29 z marca 1924 r.).

Rozp. Rady Ministrów z 25 marca 1925 r. Monitor P. Nr 76 Departament samorządu podzielono na następujące wydziały:

a) organizacji samorządu (głównie legislatyw), b) samorządu ziemskiego (do tego wydz. włączono referat śląski), c) samorządu miejskiego, d) finansów komunal., e) aprowizacyjny.

Centr. biuro walki z handlem kobietami i dziećmi przydzielono do wydziału porządku publ. W wydz. prasowym utw. ,,Centr. biuro zwalczania wydawnictw pornograf.“.

Okóln. Nr 53 z 18 maja 1925 i Nr 22 z 22 lutego 1926 ustalono szczeg. podział czynności.

H) Rozp. Rady Ministrów z 1 lipca 1926 r. Monitor P. Nr 158 zmieniono statut organizacyjny w sposób następujący:

I Departament organizacyjny, podlegający bezpośrednio Podsekretarzowi Stanu — wydziały:

1) org.-prawny (org. Mstwa oraz władz lokalnych z wyjąt. samorząd., zasady org. policji, podział administr., legislacja Mstwa), 2) osobowy (centrali i urzędów podl.), 3) inspekcji, wyszkolenia i org. pracy, 4) ogólny (budżetowo-rach. i gospodar., biurowość, rachuba, intendentura, biblioteka, kancelaria i registratura), 5) sekretariat Ministra (reprezentacyjne, stos. do Rady Min., spr. ogólne, informacja prasowa).

II Departament polityczny — wydziały:

6) społeczno-polityczny, 7) narodowościowy, 8) bezpieczeństwa.

III Departament samorządu — wydziały:

9) administracji samorządowej (samorząd wszystkich stopni, koszta leczenia, referat śląski), 10) finansów komunal., 11) społeczno-gospodarczy (aprowizacyjne, ekonomiczna działalność samorządu).

IV Departament administracyjny — wydziały:

12) praw stanu cywilnego i obywatelskich (obywatelstwo, przynależność, metrykalne, nazwisk), 13) wojskowy, 14) porządku publ. (porządek publ., administr. - policyjne, cudzoziemcy, ochrona granic), 15) administracyjny (orzecznictwo w spr. niezastrzeż. innym wydziałom).

V Departament służby zdrowia (podział dawnej generalnej dyrekcji służby zdrowia — wydziały 16 — 21).

Okóln. Nr 85 z 3 września 1926 r. został wydział wojskowy wyodrębniony z Deptu administracyjnego i poddany bezpośr. Ministrowi.

Utw. samodzielnego wydziału wojsk. znalazło wyraz w zmianie statutu (rozp. Rady Min. z 28 stycznia 1927 r. Monitor P. Nr 31).

Rozp. Rady Min. z 29 sierpnia 1927 r. Monitor P. Nr 209 utw. samodzielny wydział aprowizacyjny (22), podl. bezpośr. Podsekretarzowi Stanu, ograniczając równocześnie zakres wydziału społeczno-gospodar., który otrzymał nazwę wydz. komunalnej polityki gosp.

Rozp. Rady Min. z 29 sierpnia 1928 r. Monitor P. Nr 206 wydzielono z wydziału administr. sprawy filmowe i utw. Centralne Biuro Filmowe (23), wchodzące w skład Deptu administracyjnego. Szczeg. podział czynności został zmieniony okóln. Nr 221 z 16 listopada 1928 r.

I) Organizacja Mstwa, ustalona statutem z 1 lipca 1926 r., opierała się m. in. na koncepcji Departamentu Organizacyjnego, w którym pod bezpośr. kierownictwem Podsekretarza Stanu skupiały się wszystkie sprawy org. (organizacja, sprawy techniczno-legislacyjne, osobowe, inspekcyjne, budżetowe, gospodarcze, kancelaria, sekretariat). Wyłom w tej zasadzie wprowadziła uchwała Rady Min. z 2 marca 1931 i okólnik prezesa Rady Min. z 9 marca, dotyczący utw. Biura Personalnego. Na tej zasadzie okóln. MSWew. Nr 73 z 1 maja 1931 przekształcono Wydział osobowy w Biuro Personalne, zorg. „na prawach samodzielnego wydziału, wyłączonego ze związku deptów“ (sprawy osobowe Zarządu centraln. oraz władz i urzędów podl. łącznie ze sprawami pers. administracji sanitarnej, które dotychczas załatwiał Dep. Służby Zdrowia).

Wspomniane zmiany w org. Mstwa znalazły wyraz w uchwale Rady Min. z 9 września 1931 Monitor P. Nr 217, po czym Minister Spr. Wew. obwieszczeniem z 25 września 1931 Monitor P. Nr 229 ogłosił jednolity tekst statutu org. Według tego tekstu org. Mstwa w porównaniu ze statutem z 1 lipca 1936 (patrz wyżej pod H), wykazuje następujące zmiany:

I Departament organizacyjny.

Departament ten, który podlegał dotąd bezpośr. Podsekretarzowi Stanu, otrzymał osobnego dyrektora — wydziały: 1) organizacyjno-prawny, 2) ogólny, 3) sekretariat Ministra.

Dawny wydział inspekcji, wyszkol. i org. pracy, zmieniono na 4) Główny Inspektorat, którego kierownik koordynuje pracę inspektorów, przydziel. do poszcz. deptów.

Dawny Wydział osobowy został przeorg. na Biuro Personalne.

II Departament polityczny.

Skład bez zmiany, tj. wydziały: 5) społeczno-polityczny, 6) narodowościowy, 7) bezpieczeństwa.

III Departament samorządu.

Skład bez zmiany, tj. wydziały: 8) administracji samorząd., 9) finansów komunaln., 10) komunalnej polityki gospodarczej (w miejsce poprz. wydziału społeczno - gospod., z którego wydzielono spr. aprowizacyjne).

IV Departament administracyjny.

Objął wydziały: 11) stanu cywilnego i ruchu ludności, 12) porządku publ., 13) administracyjny, 14) Centr. Biuro Filmowe.

Wydzielono z tego Deptu Wydział wojskowy, jako samodzielny.

V Departament służby zdrowia:

jak poprzednio, z wydziałów: 15) inspekcyjno-org., 16) higieny społ., 17) walki z chorobami zakaźnymi, 18) zakładów leczniczych, 19) farmaceutyczny, 20) statystyczny.

VI Samodzielny Wydział wojskowy.

VII Samodzielny Wydział aprowizacyjny.

VIII Biuro Personalne.

W związku z tą zmianą statutu Minister Spr. Wew. okóln. Nr 186 z 6 listopada 1931 ogłosił zrewidowany szczeg. podział czynności Mstwa.

K) Rozp. Prezydenta z 21 maja 1932 skasowano Mstwo Robót Publ., przy czym do zakresu działania Min. Spr. Wew. przeszedł cały szereg spraw.

Prawie równocześnie rozp. Prezydenta z 21 czerwca 1932 kompetencje Min. Spr. Wew. w spr. zdrowia publicznego z wyj. tzw. sanitarno-technicznych, jako też sprawy kosztów leczenia zostały przekazane Min. Op. Społ.

L) Uchwałą Rady Min. z 25 czerwca 1932 (Monitor P. Nr 148) wprowadz. nowy statut org., różniący się znacznie od dotychczasowych. Statut ten nie zawierał podziału Mstwa na wydziały, a tylko na depty i biura. Wg statutu ustalono następujący podział podstawowy:

I Departament polityczny, II Samorządu, III Administracyjny, IV Techniczno-Budowlany oraz V Gabinet Ministra, VI Biuro Personalne, VII Biuro Wojskowe, VIII Biuro Aprowizacyjne.

W miejsce Deptu służby zdrowia wszedł zatem Dep. techniczno-budowlany, jako ściśle fachowy. Samodzielne wydziały: Wojsk. i Apr. przeorganizowano na biura; w miejsce Deptu Organizacyjnego, stworzono Gabinet Ministra.

Powyższa uchwała Rady Min. sprawę szczegółowego podziału czynności (a więc i podziału deptów na wydziały, a biur na referaty)

pozostawiła Ministrowi, który utrzymał nadal dotychczasowy podział Mstwa na wydziały. Jedynie pismem z 3 sierpnia 1932 został ustalony podział nowego Deptu techn.-budowlanego na trzy wydziały, tj.: 1) zabudowania osiedli (w którym spr. techniki sanitarnej utworzyły oddzielny referat), 2) techniki budowl. i 3) zarządu gmachów.

Sprawy administracyjno - prawne z zakresu tego Deptu przekazano nowoutw. Wydziałowi adm.-budowlanemu, włączonemu (ze wzgl. na swój prawny charakter i łączność spraw budowlanych ze spr. samorządowymi) do Deptu Samorządu.

M) Nowy statut nie rozstrzygał wyraźnie sprawy inspekcji, która przez pewien czas pozostała w unii personalnej z Biurem Personalnym. Dopiero okóln. z 18 lutego 1935 Nr 11 Min. Spr. Wew. w miejsce Inspektoratu Gł., który został następnie skasowany, powołał do życia Biuro Inspekcji, w którym, pod kierown. dyrektora tego Biura, zostali połączeni wszyscy inspektorzy, poprzednio przydzieleni do poszczeg. deptów.

N) Dekretem Prezydenta z 22 lutego 1938 przekazano Ministrowi Roln. sprawy aprowizacyjne. W zw. z tym Biuro Apr. uległo skasowaniu. W zakr. działania Deptu Samorządu pozostały sprawy ochrony lokatorów i Komitetu Ekonomicznego Min., załatwiane poprzednio w Biurze Apr.

Powyższy krótki zarys rozwoju organizacji Mstwa, nie mający pretensji do całkowitego wyczerpania tematu, wykazuje, że:

1) w ciągu 20 lat statut Mstwa był zmieniany w sposób gruntowny 9 razy, ogółem zaś około 30 razy,

2) organizacja Mstwa (pomijając r. 1918, kiedy to zakres działania Ministra Spr. Wew. obejmował najrozmaitsze sprawy, które potem przeszły do innych ministerstw, oraz pomijając sprawy służby zdrowia, które stanowią całość odrębną) opierała się w ciągu 20-lecia na koncepcjach następujących:

a) 6, 4, 3 i na powrót 4 departamenty,

b) od 23 do 14 wydziałów,

c) na przyjęciu, odrzuceniu i znów przyjęciu koncepcji wydziałów tzw. wydzielonych z deptów, których liczba wynosiła od 1 — 3,

d) na podziale niektórych wydziałów na oddziały (w r. 1920 aż 14 oddziałów),

e) na koncepcji referatów wyłączonych z wydziałów,

f) na koncepcji deptów oraz 1 — 4 biur,

g) na skupianiu i rozdzielaniu jedności spraw organizacyjnych.

Wydziały mają tzw. znaki literowe, złożone z 2 liter, z których pierwsza oznacza departament, druga wydział. Oznaczanie wydziałów (o tym samym lub podobnym zakresie działania) było w ciągu lat następujące:

WYDZIAŁ SPRAW	1919	1920	1921	1923	1924	1926-9	1938
organizacyjnych	AO	AO	AO	AO	AO	OL	GL
osobowych	AP	OP	PO	OP	AP	OP	BPers
budżetowych	AB	OB	PB	OB	AB	OB	GB
bezpieczeństwa	BB	BB	BB	BB	BB	PB	PB
porządku publ.	—	BP	BP	BP	BP	AP	AP
praw stanu cywilnego	PP	AP	AE	AC	BE	AC	AC
aprowizacyjnych		AA	SA		SA	Apr.	—

Na rozwój organizacji, niekiedy niezbyt szczęśliwy, wpływały niewątpliwie przyczyny od Ministra Spr. Wew. bezpośrednio niezależne, więc a) zmiany w jego kompetencji lub b) wyrastanie pewnych problemów, których doraźne załatwienie wymagało odpowiednich zmian organizacyjnych. Był też niekiedy nacisk z zewnątrz, pozbawiony istotnej znajomości potrzeb org. Mstwa Spr. Wew. Do takich „reform" należało np. dokonane w r. 1922 ze względów oszczędnościowych zredukowanie (pozorne) jednego departamentu, wskutek czego nastąpiło zupełne pomieszanie kompetencyj: np. wydział wojskowy załatwiał m.in. sprawy metrykalne i zmiany nazwisk, organizacyjny — sprawy fundacyjne i wywłaszczeń itd., itd.

Proces ustawicznej reorganizacji jest zresztą zjawiskiem, które można było zaobserwować nie tylko w Mstwie Spr. Wew., lecz także i w innych ministerstwach, a nawet w obrębie całej administracji państwowej.

Pociągnięcia org. istotnie potrzebne i wartościowe zmierzały do: a) uproszczenia org. Mstwa Spr. Wew., b) skupienia w poszczególnych komórkach org. spraw jednorodnych pod wzgl. prawnym lub faktycznym, c) stworzenia deptu, który by skupiał w swoim ręku wszystkie elementy organizacji.

Dopiero reorg. dokonana w lipcu r. 1926 stanowiła w tym względzie krok zdecydowany i konsekwentny, powołując do życia departament organizacyjny, który połączył w sobie org. zarówno centrali jak adm. lokalnej, sprawy osobowe, budżetowo-gospodarcze, inspekcyjne, wyszkolenia i org. pracy. Po raz pierwszy uznano łączność zagadnienia organizacji centrali Mstwa z org. administracji lokalnej i przekazano org. centrali (załatwianą dotąd przez tzw. wydział prezydialny) wydziałowi organizacyjnemu, który poprzednio zajmował się tylko org. administracji lokalnej. Od czasu skasowania w Mstwie osobnej sekcji ustawodawczo - opiniod. (w r. 1920) zwrócono w r. 1926 ponownie uwagę na potrzebę pewnej ogólnej kontroli nad spr. legislacyjno-prawnymi w Mstwie i na łączność tych spraw ze spr. organizacyjnymi. Niezmiernie ważnym było poddanie całego Deptu organizacyjnego bezpośr. Podsekretarzowi Stanu jako reprezent. czynnik ciągłości w pracach org. Mstwa i najbliższemu współpracownikowi Ministra.

Najśmielszym posunięciem org. w reformie z 1926 r. było skasowanie Deptu bezpieczeństwa, który w poprzednich org. Mstwa odgrywał dominującą rolę. Ta rola Deptu bezpieczeństwa była wynikiem mylnego założenia, że sprawy polityczne, narodowościowe, porządku publ., zgromadzeń, stowarzyszeń, obywatelstwa itd. mogą być w Mstwie traktowane jedynie z punktu widzenia bezpieczeństwa. Reforma z 1926 r. sprowadziła problem bezpieczeństwa do właściwej miary, podkreślając potrzebę organizacyjnego ujęcia zagadnień ogólno-politycznych w sposób dobitniejszy, niż to było poprzednio (dawniej istniał wydział polityczny wyłączony z deptów, poza tym zaś departament bezpieczeństwa zajmował się oczywiście również sprawami politycznymi).

Reforma z 1926 r. w miejsce podziału na trzy depty (nie licząc Deptu służby zdrowia) przywróciła dawniejszy podział na 4 depty, gdyż zakres działania Mstwa Spr. Wew. obejmuje istotnie 4 zasadnicze zagadnienia: 1) organizacyjne, 2) samorządu, 3) polityczne, 4) administracyjne (w sensie stosowania ustaw adm., których wykonanie poruczone jest Min. Spr. Wew.). Ten podział Mstwa na cztery depty, kierowane przez jednego Pods. Stanu, uległ zasadniczym zmianom wskutek dużego rozwoju agend resortu i spowodowanego tym rozbudowania org. Mstwa w latach 1931 — 1935. W szczególności w miejsce czterech wydziałów, które wchodziły w skład deptów, a to: 1) wojskowego, 2) osobowego, 3) aprowizacyjnego, 4) inspekcyjnego, utworzono cztery biura, na czele z dyrektorami, a więc: komórki zbliżone org. do deptów. Pociągnęło to za sobą likwidację Deptu Organizacyjnego Mstwa, opartego na koncepcji skoordynowania wszystkich spraw org. Nazwę tego Deptu zmieniono na Gabinet.

Liczba pozostałych wydziałów w deptach pozostała bez zmiany. W biurach wprowadzono podział na referaty z osobnymi kierownikami referatów na czele.

Ewentualna rewizja statutu Mstwa i szczegół. podziału czynności stanie na porządku dziennym po ukazaniu się zapowiedzianego w art. 25 Konstytucji dekretu Prezydenta o org. Rządu, który ustali również zasady wewn. org. ministerstw [1]).

---

[1]) do spraw org. Ministerstwa Spr. Wew. por.:

B. Kozłowski: Organizacja Ministerstwa Spr. Wewn. (Gazeta Adm. Nr 22 z 1922).

St. Urbanowicz: Przejęcie Zarządu Spraw Wewnętrznych od Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej. (Gazeta Adm. Nr 15 z 1922).

F. Wojtysiak: Rozwój organizacji Zarządu Centralnego M. S. Wewn. (Gazeta Adm. Nr 26 z 1924).

R. Hausner: Reorganizacja Min. Spr. Wewnętrznych (Gazeta Adm. Nr 29 z 1926).

R. Hausner: Rozwój organizacji Min. Spr. Wewnętrznych (Gazeta Adm. Nr 9 z 1929).

XI

Do r. 1930 tryb urzędowania Mstwa był regulowany zarządzeniami Ministrów i Pods. Stanu, przygotow. przez te wydziały, do których wg. statutu i podziału czynności należało czuwanie nad należytą org. i sprawnością urzędowania. Ramy ogólne dla tych norm dawały do roku 1926 rozp. Rady Min. z 28 października 1920 r. (Monitor Nr 251) w spr. org. i zasad urzędowania Ministerstw oraz w spr. biurowości Mstw — od r. 1926 rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. w spr. zasad org. i urzędowania Mstw (Monitor P. Nr 203).

Z biegiem czasu nagromadziła się w tej materii bardzo duża ilość zarządzeń wew., które się wzajemnie uchylały i uzupełniały. Dla uporządkowania tej sprawy ówczesny naczelnik wydziału organizacyjno-prawnego zainicjował przejrzenie i skomasowanie całego tego materiału i systematyczne jego ułożenie. W ten sposób powstał regulamin Ministerstwa, który wszedł w życie dnia 2 stycznia 1930 r.

Układ regulaminu jest następujący:

CZĘŚĆ I

I Ogólne obowiązki urzędników (§§ 1 — 15).

II Przepisy porządkowe (§§ 16 — 26).

III Koordynacja pracy w Ministerstwie (§§ 27 — 49).

A. Zasady ogólne (§§ 27 — 37): 1. Obieg pism (§§ 27 — 29), 2. Podział pracy (§§ 30 — 33), 3. Porozumiewanie się wewnątrz Ministerstwa (§§ 34 — 37).

B. Specjalny tryb załatwiania niektórych spraw (§§ 38 — 43): 1. Zasięganie opinij innych Wydziałów (Biur) (§§ 38 — 41), 2. Referenci łącznikowi (§ 42), 3. Konferencje (§ 43).

C. Środki i urządzenia pomocnicze (§§ 44 — 49).

IV Korespondencja (§§ 50 — 67).

V Czynności i odpowiedzialność referentów (§§ 68 — 87).

A. Referenci (§ 68).

B. Opracowania referendarskie (§§ 69 — 85).

C. Odpowiedzialność referentów (§ 86).

VI Nadzór i aprobata (§§ 88 — 104).

A. Nadzór (§§ 88 — 96): 1. Fukcje naczelników wydziałów (§ 88), 2. Fukcje Dyrektorów Departamentów (Szefa Gabinetu) (§§ 89 — 91), 3. Funkcje Szefów Biur (§ 92), 4. Funkcje Podsekretarzy Stanu (§§ 93 — 94), 5) Funkcje Ministra (§ 95), 6. Zebrania okresowe (§ 96).

B. Aprobata (§§ 97 — 104): 1. Przepisy formalne (§§ 97—99), 2. Przepisy materialne (§§ 100 — 104): a) Zasady ogólne (§ 100), b) Postanowienia szczegółowe (§§ 101 — 104).

CZĘŚĆ II

CZĘŚĆ III

Załączniki:

7. Normy specj. w sprawie trybu uzgadniania między Mstwami projektów ustawodawczych, rozporządzeń Rady Min. oraz przedkładania tych projektów na Radę Min. w spr. podpisów na ustawach i innych aktach powszechnie obowiązujących, w spr. trybu ogłaszania rozp. Ministrów w Dzienniku Ustaw, w spr. ustaw wnoszonych do Sejmu Śląskiego.
8. Instrukcja dot. zawierania umów międzynarodowych oraz trybu postępowania przy ratyfikacji tych umów.
9. Instrukcja o biegu spraw dotyczących posiedzeń Sejmu i Senatu oraz w sprawie interwencyj poselskich.
10. Okólnik w spr. aprobaty Dyrektora Gł. Urzędu Statystycznego.
11. Pismo w spr. informowania prasy specjalnej (fachowej).
12. Okólnik w spr. obdzielania bibliotek wydawnictwami urzędowymi.

Istotę i znaczenie regulaminu wyjaśnia okólnik Ministra Spr. Wew. wprow. w życie najnowszy, zaktualizowany tekst regulaminu. Wg tego okólnika regulamin jest systematycznie ułożoną kompilacją istotnej treści okólników i pism okólnych wydanych poprzednio, a regulujących tryb urzędowania Zarządu Centralnego Mstwa Spr. Wew., przy czym zużytkowano spostrzeżenia, poczynione przy sposobności stosowania w praktyce dotychczasowego regulaminu.

Regulamin jest normą wewnętrzną, bezwzględnie obowiązującą, której nieprzestrzeganie stanowi naruszenie obowiązków służbowych i pociąga za sobą odpowiedzialność porządkową i dyscyplinarną.

Obowiązkiem przeto wszystkich urzędników Ministerstwa — bez względu na ich stanowisko służbowe — jest szczegółowe zapoznanie się z treścią regulaminu i wszystkich w nim powołanych przepisów. O ile chodzi o urzędników nowo-przydzielonych do Ministerstwa, urzędnik Biura Personalnego, załatwiający formalności związane z przydziałem nowego urzędnika, obowiązany jest doręczyć mu z urzędu, za pokwitowaniem, egzemplarz regulaminu.

Przepisy regulaminu będą analogicznie stosowane przez Gł. Urząd Statystyczny, Komendę Gł. P. P., o ile nie pozostają w sprzeczności ze spec. przepisami, dot. trybu urzędowania tych urzędów.

Wszelkie, projektowane w przyszłości przez poszczególne Biura i Wydziały, okólniki dotyczące spraw objętych regulaminem, mające na celu zmianę lub uzupełnienie jego postanowień, będą wydawane pod n-rami Wydziału organizac.-prawnego, którego obowiązkiem jest czuwać nad stosowaniem w praktyce przepisów regulaminu.

W okólnikach i pismach okólnych zmieniających, uzupełniających lub uchylających przepisy regulaminu, należy zawsze wskazać dokładnie, którego przepisu (§ ustępu) regulaminu dotyczą, oraz podać gotowe brzmienie nowego postanowienia w ten sposób, aby utrzymanie regulaminu w stanie aktualności było ułatwione.

Równocześnie z wydaniem regulaminu tracą moc wszystkie te okólniki i pisma okólne, które przy poszczególnych paragrafach regu-

laminu są podane pod ich tytułami, a odnoszą się do spraw regulaminem uregulowanych.

W zakresie org. i trybu pracy Mstwa obowiązują zatem:

1. rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. w spr. zasad org. Ministerstw (Monitor poz. 578).
2. statut organizacyjny Mstwa,
3. szczegółowy podział czynności w Mstwie, wydawany na podstawie statutu,
4. regulamin Mstwa wraz z załącznikami,
5. przepisy kancelaryjne dla Mstwa.

Regulamin wydany w r. 1930, został zrewidowany i wydany na nowo w 1934. Obecnie jest w toku ponowna rewizja. Regulamin Mstwa posłużył za podstawę do wydania takich regulaminów dla urzędów wojewódzkich oraz znalazł zastosowanie — z odpowiednimi zmianami — w niektórych Ministerstwach.

Nad stosowaniem regulaminu czuwa Wydział organizacyjno-prawny, wchodzący w skład Gabinetu.

Wydział ten koordynuje sprawy dot. zasad organizacji i trybu urzędowania Mstwa oraz współdziała w pracach ustawodawczych Mstwa i w wydawaniu norm treści ogólnej, celem skoordynowania działalności wydziałów w tym zakresie, załatwia sprawy biblioteki i zalecania wydawnictw.

W szczególności należą do tego Wydziału:

1. sprawy organizacji Zarządu Centralnego Mstwa Spr. Wew.:

a) opracowywanie statutu org. i szczegółowego podziału czynności;

b) spory kompetencyjne na tle szczeg. podziału czynności (§ 32 regulaminu) [1];

c) zasady organizacji kancelarii (jawnej i poufnej).

2) regulowanie trybu urzędowania:

a) opracowywanie regulaminu Mstwa i czuwanie nad jego stosowaniem;

b) uzgadnianie okólników i zarządzeń dot. spraw objętych regulaminem;

c) klasyfikacja i centralna ewidencja sprawozdań opisowych i statyst. (§ 64);

d) klasyfikacja i rozdział okólników i pism okólnych (§ 110, 113);

e) centralna ewidencja druków i wzorów schematycznych (§ 112);

3. koordynowanie spraw ustawodawczych i prawnych:

a) udział w pracach legislacyjnych Mstwa (§ 118, 120, 123);

b) uzgadnianie opinii dotyczących projektów prawodawczych innych Mstw (§ 133, 140);

---

[1]) §§ powołane w nawiasach odnoszą się do regulaminu Mstwa.

c) legislacja Gł. Urzędu Statyst. (§ 160);
d) przygotowywanie referatu na Radę Ministrów (§ 140);
e) sprawy konferencyj międzyminist. (§ 43, 136, 137, 139);
f) sprawy orzeczeń Mstwa Spr. Wew. uchylonych przez Najw. Trybunał Admin. (§ 87);
g) centralny zbiór opinii prawnych (§ 49).
4. sprawy biblioteki Cent. Zarządu Mstwa i urzędów podległych.
5. sprawy różne:
a) regulowanie zasad korespondencji i stosunku Mstwa oraz władz adm. ogólnej do placówek polskich i obcych za granicą oraz placówek zagr. w Polsce;
b) opiniowanie i zalecanie wydawnictw dla celów urzędowych (§ 177);
c) redakcja Dziennika Urzęd. Mstwa;
d) redakcja Zbioru Zarządzeń (okólników i pism okól.);
e) czuwanie, aby wydawane przez Mstwo okólniki określały stosunek do Zbioru Zarządzeń oraz przeprowadzały komasację dotychczasowych okólników.

XII

Minister Spraw Wew. załatwia sprawy do jego resortu należące bądź bezpośrednio, bądź przy pomocy Ministerstwa oraz całego szeregu władz, urzędów, organów, zakładów i przedsiębiorstw. Niektóre z nich mają charakter organów centralnych (tj. obejmujących w zasadzie swoją właściwością cały obszar Państwa), inne organów lokalnych (z zakresem terytorialnie ograniczonym). Kierownicy niektórych z tych urzędów (organów) mają w obow. przepisach zastrzeżoną bezpośrednią zależność służbową od Ministra.

Poniżej wymienione są również organa, które w swoim czasie podlegały Ministrowi Spr. Wew., obecnie zaś bądź to już nie istnieją, bądź też należą do innego resortu.

Komendant Główny Policji Państwowej na podstawie art. 23a rozp. Prezydenta R. z 6 marca 1928 r. o Policji Państw. (Dz. U. poz. 27 z 1931 r.) podlega bezpośrednio Ministrowi Spr. Wew. i z jego ramienia kieruje i zarządza sprawami przewidzianymi w powołanym wyżej rozporządzeniu. Organem pracy Komendanta Głównego P. P. jest Komenda Gł. Policji Państwowej.

Dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego z mocy ustawy z 21 października 1919 r. o organizacji statystyki adm. i dołączonego do niej statutu G. U. S. (Dz. U. poz. 464) w brzmieniu ust. z 1 czerwca 1923 r. — Dz. U. poz. 436) podlega i referuje bezpośrednio Ministrowi Spr. Wew.

Przedsiębiorstwo państwowe „Gazeta Administracji i Policji Państwowej" wykonuje roboty

drukarskie dla M. S. Wew. i K. Gł. P. P. oraz książki z zakresu prawa i administracji publ., poza tym wydaje nast. czasopisma: „Gazetę Administracji“ — dwutygodnik, „Przegląd Policyjny“ — dwumiesięcznik oraz „Na Posterunku“ — tygodnik ilustrowany. Jest to przedsiębiorstwo nieskomercjalizowane.

Państwowe Zakłady Wodociągowe na Górnym Śląsku — przedsiębiorstwo skomercjalizowane, wydzielone z administracji państwowej rozp. Rady Ministrów z 5 lipca 1928 r. (Dz. U. poz. 670). W myśl konwencji genewskiej z 15 maja 1922 r. P. Z. W. na Śląsku przejęły eksploatację wodociągu skarbowego niemieckiego wraz z obowiązaniami. Po wygaśnięciu konwencji (15 lipca 1937 r.) P. Z. W. prowadzą sprawę zaopatrzenia w wodę przemysłu śląskiego i niektórych gmin na Śląsku.

Nadzwyczajny Komisarz do walki z drożyzną, ustanowiony uchwałą Rady Min. 1.II 1923 r., podlegał bezpośrednio Ministrowi Spr. Wew. i w jego zastępstwie brał udział w Komitecie Ekonomicznym Ministrów w sprawach dotyczących drożyzny (okólnik Min. Spr. Wew. Nr 16 z 24.II 1923 r.). Urząd ten zlikwidowano z dniem 30.VI 1924 r. (uchwała Rady Min. z 23.VI 1924 r.), a jego kompetencje w zakresie zaopatrzenia ludności w artykuły powszedniego użytku przeszły na Wydział Aprowizacyjny (Biuro Apr.) Mstwa Spr. Wew.

Państwowe Zakłady Przemysłowo-Zbożowe zostały wydzielone z administracji państwowej rozporządzeniem Rady Ministrów z 18 czerwca 1928 (Dz. U. 68 poz. 623) i z 11 kwietnia 1930 (Dz. U. 36 poz. 296) i z 26 sierpnia 1936 (Dz. U. 67 poz. 498); zostały rozporządzeniem Rady Ministrów z 26 sierpnia 1936 r. (Dz. U. 67 poz. 459) przekazane Ministrowi Roln. i Ref. Roln. Przedsiębiorstwo to dokonuje skupu zboża i produktów przemiału dla celów eksportowych lub na potrzeby rynku wewnętrznego.

Naczelnik Urzędu dla spraw mniejszości z siedzibą w Katowicach stał na czele urzędu utworzonego dla górnośląskiej części woj. śląskiego rozp. Rady Ministrów z 3 listopada 1922 r. (Dz. U. poz. 900). Naczelnika mianował Minister Spr. Wew. po wysłuchaniu wojewody śląskiego: podlegał on bezpośrednio Ministrowi Spr. Wew. Zadaniem urzędu było zapewnienie jednolitego i sprawiedliwego sposobu traktowania przez władze administracyjne podań osób należących do mniejszości. Z wygaśnięciem konwencji genewskiej, której zawdzięczał swe istnienie — urząd ten rozp. Rady Ministrów z 12 lipca 1937 r. (Dz. U. poz. 408) został skasowany z dniem 15 lipca 1937 r.

Wojewódzkie władze administracji ogólnej obejmują wojewodów i Komisarza Rządu na m. st. Warszawę na podstawie rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej (Dz. U. z r. 1936 poz. 555). Specyficzne stanowisko wojewody śląskiego określa statut organiczny woj. śląskiego (Dz. U. z r. 1920 poz. 497)

W o j e w ó d z k i e S ą d y A d m i n i s t r a c y j n e z siedzibą w Poznaniu i Toruniu utworzone zostały w b. dzielnicy pruskiej rozp. Ministra b. dzielnicy pruskiej z 21.II 1920 r. (Dz. Urz. M. b. dz. pr. Nr 10 poz. 81) na miejsce b. wydziałów obwodowych, przejmując ich zakres działania. Wojewódzkie Sądy Administracyjne obok wydziałów powiatowych spełniają funkcje sądownictwa administracyjnego w zakresie orzecznictwa sporno-administracyjnego, również w niektórych przypadkach i w postępowaniu uchwałowym. W. S. A. składa się z przewodniczącego i zastępcy, mianowanych przez Prezydenta R. oraz sędziów zawodowych i niezawodowych. Istnieje również Woj. Sąd. Administr. w Katowicach.

T y m c z a s o w y W y d z i a ł S a m o r z ą d o w y w e L w o w i e. Ustawą z dnia 30 stycznia 1920 r. (Dz. U. poz. 61) zniesiony został Sejm i Wydział Krajowy b. Król. Galicji. Zarząd majątkiem oraz zakres kompetencji Wydziału Kraj. (orzecznictwo, uprawnienia adm.-wykonawcze Sejmu itd) przekazane zostały Tymcz. Wydziałowi Samorządowemu, składającemu się z przewodniczącego, mian. przez Naczelnika Państwa, oraz 6 członków i 3 zastępców. Po reorg. T. W. S. (rozp. Prezydenta z 10 grudnia 1924 r. Dz. U. poz. 969) należały do jego kompetencji: nadzór nad pow. związkami komunal., zarząd niższym szkolnictwem rolniczym samorządowym, orzecznictwo w szeregu spraw, sprawy drogowe, zarząd różnymi funduszami, zarząd szpitalnictwa oraz sprawami sanitarnymi, Zarząd fundacjami stypendjalnymi i dobroczynnymi itd. Rozp. Prezydenta z 16 stycznia 1928 r. (Dz. U. poz. 40) znosi T. W. S. we Lwowie, przekazując jego prawa i obowiązki właściwym organom państwowym lub komunalnym. Do czasu tego przekazania likwidatorem T. W. S. został wyznaczony wojewoda lwowski, podlegający w tym charakterze Ministrowi Spr. Wew. oraz innym Ministrom w zakresie ich kompetencji.

Specjalny organ, podlegający Ministrowi Spr. Wew. (ad personam) stanowił Z a r z ą d T e r e n ó w P r z y f r o n t o w y c h i E t a p o w y c h. Rozkaz Naczelnego Wodza W. P. z 9 września 1920 r. (Dz. Urz. Z. T. P. E. Nr 1 poz. 2) upoważnił Ministra Spr. Wew. do powołania Zarządu na terenach przyfront. i etap. z tym, że Ministrowi Spr. Wew. przysługiwały wszystkie uprawnienia należące poprzednio do Gen. Komisarza Ziem Wsch. oraz Nacz. Kom. Wołynia i Frontu Podolsk. Po mian. przez Naczelnego Wodza Szefa Zarządu T. P. i E., Minister Spr. Wew. (rozp. z 16 września 1920 r.) przelał na niego otrzymane uprawnienia, określając szczegółowo zakres kompetencji Szefa Zarządu. Zarząd T. P. i E. zniesiony został rozp. Rady Min. z 7 listopada 1920 r., przy czym zakres jego działania został przekazany Ministrowi Spr. Wew. oraz innym właściwym Ministrom.

W czasie, kiedy administracja Zdrowia Publ. należała do resortu spr. wewnętrznych, Ministrowi temu podlegały następ. urzędy (organa):

P a ń s t w o w y Z a k ł a d H i g i e n y (rozp. Prezydenta z 10.VI 1927 r. Dz. U. poz. 477). Naczelny dyrektor podlegał bezpośrednio Ministrowi Spr. Wew. Dyrektora zastępował jeden z człon-

ków Rady dyrektorów, wyzn. przez Ministra. Z przekazaniem spraw zdrowia publ. Ministrowi Op. Społ. (rozp. Prezydenta z 21 czerwca 1932 r. Dz. U. poz. 492) Państw. Zakład Higieny podlega temu Ministrowi.

Państwowe Zakłady Badania Żywności i Przedmiotów Użytku. Zakłady (rozp. Prezydenta z 22.III 1928 r. — Dz. U. poz. 343) podlegały bezpośr. Ministrowi Spr. Wew. z zastrzeżeniem nadzoru ze strony wojewodów w zakr. ustalanym przez Ministra (por. rozp. Prezydenta z 28.XII 1934 r. o złączeniu Państw. Zakładów badania żywności z Państw. Zakładem Higieny — Dz. U. poz. 977).

Naczelny Nadzwyczajny Komisarz do Walki z Epidemiami powołany został ustawą z 14 lipca 1920 r. dla walki z epidemiami, gdy obejmują one wielkie obszary, grożąc klęską powszechną. N. N. K. mianowany był przez Naczelnika Państwa na wniosek Prezesa Rady Ministrów uzgodniony z Ministrem Zdrowia Publicznego, któremu ten ostatni przekazuje swoje kompetencje w zakresie w/w. Urząd N. N. K.—powoływała w razie potrzeby Rada Ministrów na wniosek Ministra Zdrowia Publicznego. Na zasadzie rozp. Prezydenta 18 stycznia 1924 r. w przedmiocie rozdziału kompetencji Ministra Zdrowia Publ. wymienione wyżej uprawnienia Ministra Zdrowia Publ. przeszły na Ministra Spr. Wew.

Ustawa z 21.II 1935 r. o zapobieganiu chorobom zakaźnym i ich zwalczaniu (Dz. U. poz. 198) uchyliła moc obowiązującą ustawy z 14.VII 1920 r., przez co urząd N. N. K. przestał istnieć [1]).

XIII

Zakres działania resortu spraw wew. obejmuje obszar całego Państwa (system realny), a na tym obszarze wszystkich mieszkańców, obywateli i cudzoziemców, bez względu na narodowość, wyznanie i rodzaj zajęcia. Na obszarze tym resort spr. wew. ma dość gęstą sieć urzędów obejmuje 17 urzędów wojewódzkich, 241 starostw powiatowych, 23 grodzkich, 15 komend wojew. Policji Państw. i komendę m. st. Warszawy, 16 urzędów śledczych, 225 komend powiatowych, 17 w miastach, 61 wydziałów śledczych, 8 oddziałów rezerw, 156 komisariatów, 2729 posterunków. Do tego dochodzi osobna org.

---

[1]) W związku z nin. rozdziałem por.:

Długocki Wl.: Unifikacja służby bezpieczeństwa (Gazeta Adm. Nr 35 — 46 z 1922 r.).

Dubiel K.: Stosunek woj. sądów adm. do wojewodów (Gazeta Adm. Nr 8 z 1929 r.).

Typiak P.: Likwidacja Tymcz. Wydziału Samorządowego (Gazeta Adm. Nr 8 z 1929 r.).

Niedźwiedź A.: Likwidacja Tymcz. Wydziału Samorządowego (Gazeta Adm. Nr 12 z 1931 r.).

Inż. Z. Rudolf: Państwowe zakłady wodociągowe na Górnym Śląsku (Gazeta Adm. Nr 14 z 1938 r.).

Policji w woj. śląskim. Ponadto funkcje adm. ogólnej spełniają w zakresie zleconym organa samorządu terytorialnego, tj. 241 wydziałów powiatowych, 601 zarządów miejskich, 3121 zarządów gmin wiejskich.

Minister Spr. Wew. terytorium podległe obecnie jego władzy obejmował stopniowo [1]).

1) Na podst. dekretu z 30 października 1918 (Dz. Pr. poz. 33) Min. Spr. Wew. objął zarząd na obszarze Gen. Gub. lubelskiego. Podział na powiaty został na razie utrzymany bez zmiany. Podobnie na podstawie rozp. z 14 listopada 1918 r. na obszarze b. okupacji niemieckiej. Nad kierownikami urzędów powiatowych (komisarze ludowi) jako też nad organami samorządowymi Minister sprawował bezpośredni nadzór przez inspektorów ministerialnych.

Ustawa z 2 sierpnia 1919 r. (Dz. Pr. poz. 395) zorg. na tym obszarze 5 województw, tj. warszawskie, kieleckie, łódzkie, lubelskie i białostockie (wschodnia część tego wojew. pozostała na razie poza jego terenem). Warszawa utworzyła odrębną jednostkę. Województwa te uruchomiono z dniem 15 lutego 1920 (Monitor P. Nr 48).

2) Już 7 października 1918 Rada Regenc. notyfikowała Austrii objęcie władzy nad Galicją, a rząd Świerzyńskiego przewidywał (nie zajętą) tekę dla Galicji. Dnia 27 października 1918 powstała w Krakowie tzw. Polska Komisja Likwidacyjna, która objęła 31 października władzę w Krakowie, a następnie w Galicji Zach. We Lwowie w czasie walk z Ukraińcami zawiązał się Tymcz. Komitet Rządzący. P. K. L. administrowała za pośr. komisarzy, którzy zespolili w swoim ręku adm. rządową i samorządową. P. K. L. i podległe jej terytorium posiadało charakter obszaru autonomicznego. Po cofnięciu przez Rząd wydanego dekretem z 10 stycznia 1919 r. statutu Komisji Rządzącej dla Galicji i Śląska Cieszyń. oraz Górnej Orawy i Spisza (gdzie tymczasem doszło do zrzucenia rządów zaborczych) P. K. L. i T. K. R. we Lwowie przestały istnieć, a administrację objął na podstawie rozp. Rady Min. z 7 marca 1919 r. (Dz. Pr. poz. 240) tzw. Generalny Delegat Rządu, na razie z siedzibą w Krakowie, później we Lwowie, jako władza adm. II, a częściowo i III instancji. Ustawą z 3 grudnia 1920 r. (Dz. U. poz. 768) został obszar Galicji podzielony na 4 województwa: krakowskie, lwowskie, tarnopol. i stanisławow., uruchomione z dniem 1 września 1921 (rozp. Rady Min. z 17 maja 1921 r. Dz. U. poz. 282). Równocześnie ustały funkcje Gen. Delegata Rządu.

3) Odnośnie b. zaboru pruskiego Rada Regenc. już 12 października 1918 r. zwróciła się do polskiej frakcji w parlamencie niemieckim, a w gabinecie Świerzyńskiego była przewidziana (niezajęta) teka dla Poznańskiego. W dniu 14 października 1918 koła poselskie zapowiedziały powołanie rad ludowych pod kierunkiem Naczelnej Rady Ludowej i przeprowadziły wybory do Sejmu dzielnicowego, który został

[1]) Por. C. Berezowski: Powstanie Państwa Polskiego w świetle prawa narodów (Warszawa 1934).

zwołany na 3 grudnia 1918 r. W związku z walkami, jakie się rozegrały w grudniu 1918, ustała z początkiem stycznia 1919 r. władza niemiecka, a za pierwszy przejaw poddania tych obszarów kompetencji państwowych władz ogólno-polskich można uznać dekret z 7 lutego 1919 r. (Dz. Pr. poz. 193), który wprowadził do Sejmu b. posłów do parlamentu Rzeszy. Podstawą objęcia władzy nad pomorską częścią b. zab. pruskiego był traktat wersalski oraz umowa techn. polsko-niem. z 25 listopada 1919 r. w sprawie opuszczenia tych ziem. W sierpniu 1920 r. doszły jeszcze pewne tereny plebiscytowe.

Po ratyfikacji traktatu wersal. Sejm uchwalił ustawę z 1 sierpnia 1919 r. (Dz. Pr. poz. 385) o tymcz. organizacji zarządu b. dziel. pr., która orzekła poddanie tej dzielnicy, co do spraw zagranicznych, wojskowych i celnych, organom centralnym Rzplitej bez reszty, inne zaś działy adm. sprawował Minister b. dziel. pruskiej z szeroką władzą w zakresie organizacji, a częściowo ustawodawczą. Ustawy i rozp. Rzplitej obowiązywały w tej dzielnicy tylko w razie ogłoszenia przez tego Ministra w jego Dz. Urzęd. Skasowano to Mstwo ustawą z 7 kwietnia 1922 r. (Dz. U. poz. 247). Rozp. Rady Min. z 6 marca 1922 r. (Dz. U. poz. 199) przekazało Ministrowi Spr. Wew. zarząd spraw wew. na obszarze tej dzielnicy Już ustawą z 1 sierpnia 1919 r. ziemie te były podzielone na dwa województwa: poznańskie i pomorskie.

4) Na wschodzie adm. spr. wew. nie sięgała poza granice województw lubelskiego i białostockiego. Wskutek działań wojennych z końcem 1918 dekret Naczelnika Państwa z 8 lutego 1919 r. (Monitor Nr 39) rozciągnął na ziemie „Litwy i Białorusi“ zarząd wojskowy. Dekret z 19 lutego 1918 r. ustanowił Urząd Gen. Komisarza Cywilnego, dalsze dekrety zorg. Zarząd Cywilny Ziem Wsch. Rozkaz z 17 stycznia 1920 r. wydzielił osobny Zarząd Cywilny Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego, który dnia 1 czerwca 1920 r. został poddany bezpośrednio władzy Rządu Polskiego.

Po odparciu najazdu został rozkazem z 9 września 1920 r. zniesiony Z. C. Z. W. oraz Wołynia, a powołany tzw. Tymcz. Zarząd Terenów Przyfront. i Etap. Zarządcą tych terenów został ad personam Minister Spr. Wew., któremu podlegał bezpośr. szef Zarządu.

Zarówno Komisarze Cywilni Z. W. i Woł. jak i Minister Spr. Wew. jako szef Z. T. P. E. wykonywali z ramienia Naczelnego Wodza pełnię władzy na tych terenach (prawo wydawania norm z mocą ustawy), dokonali podziału tego obszaru na okręgi oraz zorg. władze adm. II i I instancji i samorząd terytorialny.

Po zawarciu umowy w Rydze Rada Min. rozp. z 27 listopada 1920 r. zniosła Z. T. P. i E., a likwidację przekazała poszcz. ministrom, rozp. zaś z 18 listopada 1920 r. (Dz. U. poz. 760) utworzyła na Ziemiach Wsch. trzy „okręgi“ adm. II inst.: wołyński, poleski i nowogródzki na czele z naczelnikami okręgów, których władza na ogół równała się władzy wojewody. Ustawą z 4 lutego 1921 r. (Dz. U. poz.

93) zorganizowano trzy województwa, tj. wołyńskie, poleskie i nowogródzkie, przyłączając 3 powiaty do woj. białostockiego.

Zajęcie przez gen. żeligowskiego obszaru „Litwy Środkowej" spowodowało zorg. tego obszaru pod zwierzchnią władzą Naczelnego Dowódcy, którego dekrety były kontrasygn. przez odpow. dyrektora Tymcz. Komisji Rządzącej. Organa L. Śr. wykonywały władzę prawodawczą, sądową i adm. Po uchwale Sejmu wileń. 20 lutego 1922 r. i inkorporacji tego obszaru uchwałą Sejmu z 24 marca 1922 r., ustawa z 6 kwietnia 1922 r. (Dz. U. poz. 213) stworzyła jednostkę adm. II inst. pod nazwą Ziemia Wileńska (z dołączeniem 3 powiatów z woj. nowogródzkiego). Na czele stał delegat Rządu. Ustawą z 22 grudnia 1925 r. (Dz. U. poz. 29 z 1926 r.) Ziemię Wil. przemianowano na województwo.

5) Na Śląsku Cieszyń. Rada Narodowa powołana 12 października 1918 r. ogłosiła proklamacją z 30 października 1918 r. połączenie z Polską. Powołany przez nią Rząd Krajowy został z 14 stycznia 1919 r. zatwierdzony przez Rząd Polski. Wskutek zatargów z Czechami urzędowała od lutego 1919 do stycznia 1920 Komisja międzynarodowa, od 30 stycznia 1920 zaś Komisja międzysojusznicza, której poddano wszystkie władze adm. Komisja posiadała władzę ustawodawczą, jednak w zakr. sądownictwa i adm. poczt. urzędowały częściowo władze ogólno polskie. 28 lipca 1920 r. zapadła ostateczna decyzja konferencji ambasadorów.

6) Objęcie przez Polskę przyznanej części Górnego Śląska nastąpiło 16 czerwca 1922 r.

Poprzednio jeszcze ustawa z dnia 15 lipca 1920 (Dz. U. poz. 497) ustanowiła statut org. wojew. śląskiego na zasadzie autonomii i samorządu.

Z powyższego krótkiego zestawienia wynika w jakim czasie resort Spr. Wew. obejmował poszczególne terytoria. W stosunku do b. dziel. pruskiej oraz Ziem Wschodnich istniał czasowo pewnego rodzaju system prowincjonalny, ponieważ władza na tych terenach wykonywana była w zakresie wszystkich resortów przez jednego urzędnika (Ministra b. dz. pr., Komisarza C. Z. W.) ze specjalnymi pełnomocnictwami.

Autonomiczny teren stanowi woj. śląskie, które załatwia samo sprawy związane z podziałem adm. i org. administracji rządowej i samorządowej na tym terenie. Ogólne rozp. Prez. z 19 stycznia 1928 o org. władz adm. ogóln. nie ma na Śląsku zastosowania.

Na wszystkich innych terenach Państwa sprawy zasadniczego podziału administr. należą do kompet. Ministra Spr. Wew.

Celem usunięcia dużej mozaiki tych przepisów [2]) Mstwo Spr. Wew. przygotowało odpowiedni projekt ustawy, który na razie nie otrzymał dalszego biegu.

---

[2]) Wszystkie te przepisy M. S. Wew. zebrało i ogłosiło w Nr 15 swojego Dziennika Urzędowego w roku 1933.

Nie tutaj miejsce na szczegółowe omawianie problemu podziału adm. Państwa. Mstwo Spr. Wew. zmierzało konsekwentnie do rozwiązania tego problemu w drodze ewolucyjnej. Podane niżej tabele przedstawiają porównawczo stan podziału adm. w latach 1920, 1926 i 1938 oraz zestawienie zmian przepr. w latach 1918 do 1938.

W ostatnich latach rozpoczęła się realizacja nowego podziału Państwa na województwa, w związku z czym dokonane zostało przełamanie granic zaborczych od strony województw zachodnich.

Sprawa zmiany i ustalania nazw miejscowości zyskała należytą podstawę prawną w rozp. Prez. z 24 października 1934 (Dz. U. poz. 850). Został już opublik. urzędowy wykaz miejscowości woj. wileńskiego. Dalsze są w przygotowaniu. Dokonano również oficjalnego ustalenia nazw. miast.

Było również staraniem Mstwa Spr. Wew. w tym okresie czasu, by podział na okręgi urzędów lokalnych w obrębie innych resortów był możliwie uzgodniony z podstawowym podziałem na województwa i powiaty, ten podział zaś dostosowany był do podziału na okręgi admin. wojskowej [3]).

Tabela porównawcza podziału administracyjnego.

Rok	Województwa	Powiaty wiejskie	Powiaty miejskie	Gminy wiejskie	Miasta	Gromady	Obszary dworskie	Uwagi
r. 1920 (początek)	8 [1]) oraz ziemie wschodnie i Galicja	271	13	12165 [2])	555	—	2691 [4])	W woj zachodnich istniał do r. 1928 podział powiatów na wójtostwa
r. 1926	16	262	13	12622 [5])	651	— [3])	2385	W woj. wschodnich powiaty dzieliły się na rejony
r. 1938 bez m. st. Warszawy	16	241	19	3121	601 [6])	40527	—	Na Śląsku istnieją urzędy okręgowe, obejmujące grupy gmin w powiecie

[1]) Woj. centralne, zachodnie i Śląsk.
[2]) Bez Ziem Wschodnich.
[3]) Brak danych.
[4]) Woj. zachodnie i Śląsk.
[5]) W tym: woj. południowe 6095, zachodnie 4399 i Śląsk 413.
[6]) W tym wydzielonych z pow. związków samorz. 49.

[3]) Konkolniak W.: Podstawy prawne podziału adm. Państwa (Gazeta Adm. Nr 15 z 1929 r.).
Hausner R.: Przekroczenie granic odrębnych okręgów prawnych w projekcie nowego podziału adm. (Gazeta Adm. Nr 5 z 1933 r.).
Jankowski T.: Rozporządzenie Prezydenta o ustalaniu nazw miejscowości (Gazeta Adm. Nr 1 z 1935 r.).
Kowalczewski J.: Ustalanie zasad podziału adm. (Gazeta Adm. Nr 7 z 1936 r.).

Zestawienie zmian terytorialnych w latach 1918 — 1938.

Ilość ustaw i rozporządzeń

Rok	Zmiany granic województw	Zmiany granic powiatów	Zmiany granic miast	Zmiana granic gmin wiejskich	Zmiany nazw miejscow.	Zmiany innych jednostek	Normy ogólne	Razem	UWAGI
1918	—	—	—	—	—	—	—	—	
1919	—	—	—	—	1	—	2	3	
1920	—	—	1	—	1	—	1	3	
1921	—	—	3	—	8	—	1	12	
1922	—	12	24	11	9	—	1	57	
1923	—	10	17	9	4	—	1	41	
1924	—	11	31	29	10	—	—	81	
1925	—	15	21	80	10	1	—	127	
1926	1	10	16	39	19	—	1	86	
1927	2	11	22	85	20	—	2	152	
1928	—	7	9	32	27	—	2	77	
1929	—	25	19	90	19	—	—	153	
1930	4	2	19	78	16	—	—	119	
1931	2	12	17	90	12	—	—	133	
1932	—	6	3	50	2	—	1	62	
1933	2	9	33	26	1	2	—	73	włączenie gmin zbio-
1934	3	52	70	124	—	3	3	255	rowych w woj. za-
1935	—	—	1	8	2	—	—	11	chodn. i południ.
1936	1	—	2	3	1	1	—	8	
1937	2	2	5	5	3	—	1	17	
1938	4	11	6	4	4	—	—	30	do końca września
Razem	21	195	319	763	169	7	16	1490	

XIV

WOJEWODOWIE 1)

NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
Województwo białostockie			
1. Bądzyński Stefan	1.II 1920	2.XI 1920	
2. Popielawski Stefan	3.XI 1920	12.VII 1924	
3. Rembowski Marian	12.VIII 1924	28 XI 1927	
4. Kirst Karol	28 XI 1927	17.VII 1930	
5. Zyndram Kościałkowski Marian	17.VII 1930	8.III 1934	
Michałowski Stanisław	8.III 1934	8.X 1934	p. o. wojewody
6. Pasławski Stefan	8 X 1934	22.VII 1936	
7. Kirtiklis Stefan	22.VII 1936	11.IX 1937	
8. Ostaszewski Henryk	11.IX 1937	—	

1) Niniejszy wykaz zestawiony jest według stanu z końca listopada 1938 r. Ponieważ Mstwo Spr. Wew. ma akta personalne tylko osób pozostających

NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
Województwo kieleckie			
1. Pękosławski Stanisław	19.XI 1919	30.VI 1923	
Dr Kroebl Adam	1.VII 1923	31.VIII 1923	p. o.
2. Bilski Mieczysław	1.IX 1923	19.V 1924	
Dr Kroebl Adam	20 V 1924	3 VI 1924	p. o.
3. Manteuffel Ignacy	4.VI 1924	17.VIII 1927	zmarł
Dr Kroebl Adam	18 VIII 1927	20.X 1927	p. o.
4. Korsak Władysław	21.X 1927	28 II 1930	
5. Paciorkowski Jerzy	28.II 1930	16 V 1934	
Jarecki Stanisław	17 V 1934	9 VII 1934	p. o.
6. Dr Dziadosz Władysław	3.VII 1934	—	
Województwo krakowskie			
1. Dr Gałecki Kazimierz	1.IX 1921	19.XII 1923	
2. Kowalikowski Władysław	8 III 1924	30 VI 1926	
3. Darowski Ludwik	1.VII 1926	31.XII 1928	
4. Dr Kwaśniewski Mikołaj	1.I 1929	25.VI 1935	
5. Raczkiewicz Władysław	1.VIII 1935	16.X 1935	
Dr Małaszyński Piotr	17.X 1935	2.XII 1935	p. o.
6. Dr Świtalski Kazimierz	3 XII 1935	20.IV 1936	
7. Gnoiński Michał	22.IV 1936	8.IX 1937	
8. Dr Tymiński Józef	14.IX 1937	—	
Województwo lubelskie			
1. Moskalewski Stanisław	17.XI 1919	3 XI 1926	od 9.II 1924 — 31.III 1926 pełnił funkcje nadzw. komisarza oszczędnościowego
2. Remiszewski Antoni	3.XI 1926	1.X 1930	
3. Świdziński Bolesław	1.X 1930	8.II 1933	
4. Dr Rożniecki Józef	8.II 1933	8.IX 1937	
5. de Tramecourt Jerzy	8.IX 1937	—	

---

obecnie na etacie tego resortu, niniejszy wykaz sporządzono na podstawie danych dostarczonych przez urzędy wojewódzkie i uzupełniono w miarę możności na podstawie ruchu służbowego publikowanego w Monitorze Polskim i w Dzienniku Urzędowym M. S. Wew. O ile między datą ustąpienia wojewody a nominacją następcy jest przerwa, kierownictwo województwa spoczywało z reguły w tych wypadkach w ręku wicewojewody. W wykazie odnotowano tylko te wypadki, w których wicewojewoda (lub inny urzędnik) pełnił obowiązki wojewody na podstawie specjalnej delegacji. Przed wprowadzeniem instytucji wicewojewody zastępstwo sprawowali z reguły naczelnicy wydziałów prezydialnych.

Okres, w którym wojewoda przed definitywną nominacją urzędował jako p. o. wojewody, zaliczono do okresu urzędowania w charakterze wojewody.

Nazwiska wojewodów zaopatrzono numerami bieżącymi, przy nazwiskach kierowników nie ma numeracji.

Data nominacji pierwszego wojewody w poszczególnych województwach nie pokrywa się z datą uruchomienia danego województwa, gdyż uruchomienie to (zwłaszcza w województwach centralnych) nastąpiło nieco później.

	NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
	Województwo lwowskie			
1.	Grabowski Kazimierz	23.IV 1921	30.VI 1924	
2.	Zimny Stanisław	10.III 1924	4.XII 1924	
3.	Dr Garapich Paweł	2.I 1925	18.VIII 1927	
4.	Borkowski Dunin Piotr	16.VIII 1927	19.V 1928	
5.	Gołuchowski Wojciech	9.VII 1928	30.VIII 1930	
6.	Dr Nakoniecznikow-Klukowski	29.VIII 1930	7.VII 1931	
7.	Dr Rożniecki Józef	24.VII 1931	4.II 1933	
8.	Belina Prażmowski Władysław	4.II 1933	14.IV 1937	
9.	Biłyk Alfred	12.IV 1937	—	
	Województwo łódzkie			
1.	Kamieński Antoni	19.XI 1919	1.III 1922	
	Dr Garapich Paweł	1.III 1922	14.II 1923	p. o.
2.	Rembowski Marian	9.III 1923	12.VIII 1924	
3.	Dr Garapich Paweł	12.VIII 1924	30.XII 1924	
4.	Darowski Ludwik	30.XII 1924	22.VI 1926	
	Dr Ossoliński Jan	22.VI 1926	12.VII 1926	p. o.
5.	Jaszczołt Władysław	12.VII 1926	31.I 1933	
6.	Hauke Nowak Aleksander	31.I 1933	13.IV 1938	
7.	Józewski Henryk	13.IV 1938	—	
	Województwo nowogródzkie			
	Krupski Czesław	3.II 1921	17.X 1921	p. o.
1.	Raczkiewicz Władysław	17.X 1921	5.IX 1924	
2.	Januszajtis Żegota Marian	5.IX 1924	20.IX 1926	
3.	Beczkowicz Zygmunt	24.IX 1926	20.VI 1931	
4.	Biernacki Kostek Wacław	3.VII 1931	1.II 1934	
5.	Świderski Stefan	1.II 1934	2.XII 1935	
6.	Sokołowski Adam	28.XII 1935	—	
	Województwo poleskie			
1.	Roman Walery	1.III 1921	3.V 1922	
2.	Downarowicz Stanisław	18.V 1922	9.X 1924	
3.	Młodzianowski Kazimierz	20.X 1924	5.V 1926	
4.	Krahelski Jan	14.VII 1926	8.IX 1932	
5.	Biernacki Kostek Wacław	8.IX 1932	—	W okresie 17.II 37—7.IX 37 obowiązki wojewody pełnił zastępczo Jerzy de Tramecourt
	Województwo pomorskie			
1.	Łaszewski Stefan	15.X 1919	21.VII 1920	
2.	Brejski Jan	27.VII 1920	15.V 1924	
3.	Dr Wachowiak Stanisław	22.V 1924	12.X 1926	
4.	Młodzianowski Kazimierz	18.X 1926	5.VII 1928	zmarł
	Dr Seydlitz Mieczysław	16.VII 1928	20.VIII 1928	p. o.
5.	Lamot Wiktor	20.VIII 1928	18.XI 1931	
6.	Kirtiklis Stefan	18.XI 1931	14.VII 1936	
7.	Raczkiewicz Władysław	14.VII 1936	—	

NAZWISKO I IMIĘ		od	do	Uwaga
	Województwo poznańskie			
1.	Dr Celichowski Witold	9.II 1919	2.I 1923	
2.	Bniński Adolf	10.I 1923	9.V 1928	
3.	Borkowski Piotr	10.V 1928	11.X 1929	
4.	Raczyński Roger	14.X 1929	31.VII 1934	
	Kaucki Stanisław	1.VIII 1934	15.I 1935	p. o.
5.	Maruszewski Artur	16.I 1935	23.VI 1935	
6.	Dr Kwaśniewski Mikołaj	28.VI 1935	14.IX 1935	
	Walicki Tadeusz	19.IX 1935	29.X 1955	p. o.
7.	Maruszewski Artur	29.X 1935	—	
	Województwo stanisławowskie			
1.	Jurystowski Edmund	21.X 1921	18.VIII 1925	
2.	Des Loges Aleksander	18.VIII 1925	30.X 1926	
3.	Korsak Władysław	18.XII 1926	12.IX 1927	
4.	Morawski Aleksander	28.X 1927	23.X 1928	
5.	Nakoniecznikow-Klukowski Bronisław	30.X 1928	29.VIII 1930	
6.	Jagodziński Zygmunt	11.IX 1930	11.II 1936	
	Starzyński Mieczysław	11.II 1936	22.VI 1936	p. o.
	Sawicki Jan	23.VI 1936	24.IX 1936	p. o.
7.	Pasławski Stefan	24.IX 1936	—	
	Województwo śląskie			
1.	Rymer Józef	18.VI 1922	5.XII 1922	zmarł
2.	Schultis Antoni	1.II 1923	15.X 1923	
3.	Dr Koncki Tadeusz	15.X 1923	2.V 1924	zmarł
4.	Bilski Mieczysław	6.V 1924	28.VIII 1926	
5.	Dr Grażyński Michał	28.VIII 1926	—	
	Województwo tarnopolskie			
1.	Olpiński Karol	1.X 1921	23.I 1923	
2.	Zawistowski Lucjan	24.II 1923	15.III 1927	
3.	Dr Kwaśniewski Mikołaj	16.III 1927	8.XII 1928	
4	Moszyński Kazimierz	15.XII 1928	20.X 1933	
5.	Maruszewski Artur	21.X 1933	15.I 1935	
	Dziewałtowski Gintowt Kazimierz	19.I 1935	14.VII 1936	p. o.
6.	Biłyk Alfred	15.VII 1936	16.IV 1937	
7.	Malicki Tomasz	17.IV 1937	—	
	Województwo wileńskie			
	Malinowski Olgierd	22.XII 1925	25.V 1926	p. o.
1.	Raczkiewicz Władysław	25.V 1926	4.XII 1930	
2.	Kirtiklis Stefan	5.XII 1930	22.VI 1931	
3	Beczkowicz Zygmunt	22.VI 1931	27.I 1933	
	Jankowski Marian	27.I 1933	16.II 1933	p. o.
4.	Jaszczołt Władysław	16.II 1933	13.X 1935	
	Jankowski Marian	14.X 1935	4.XII 1935	p. o.
5.	Bociański Ludwik	4.XII 1935	—	

	NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
	Województwo warszawskie			
1.	Sołtan Władysław	19.XI 1919	19 XII 1923	mian. Ministrem
2.	Sołtan Władysław	22.III 1924	24 XI 1927	Spraw Wewn
3.	Twardo Stanisław	28.XI 1927	3.VII 1934	
4.	Dr Nakoniecznikow-Klukowski Bronisław	3.VII 1934	26.I 1938	
5.	Paciorkowski Jerzy	26.I 1938	—	
	Województwo wołyńskie			
1.	Krzakowski Jan	14.III 1921	7.VII 1921	
	Łada Tadeusz	7.VII 1921	12 VIII 1921	p. o.
2.	Downarowicz Stanisław	13.VIII 1921	19 IX 1921	
	Dworakowski Tadeusz	10.X 1921	15.III 1922	p. o.
3.	Mickiewicz Mieczysław	22.X 1922	1.II 1923	
4.	Srokowski Stanisław	1.II 1923	29.VIII 1924	
5.	Olszewski Kajetan	29.VIII 1924	4.II 1925	
6.	Dębski Aleksander	4.II 1925	28 VIII 1926	
7.	Mech Władysław	28.VIII 1926	9.VII 1928	
8.	Józewski Henryk	9.VII 1928	29.XII 1929	
	Sleszyński Józef	13.I 1930	7.VI 1930	p. o.
9.	Józewski Henryk	5.VI 1930	13.IV 1938	
10.	Hauke Nowak Aleksander	13.IV 1938	—	

Jak wynika z zamieszczonego niżej zestawienia, w okresie sprawozdawczym zamianowano ogółem 108 wojewodów, z czego w okresie od uruchomienia województw do maja 1926 r. — 44, po

ZESTAWIENIE

Zamianowano wojewodów w województwie	do maja 1926	po maju 1926	Razem
białostockim	3	5	8
kieleckim	3	3	6
krakowskim	2	6	8
lubelskim	1	4	5
lwowskim	3	6	9
łódzkim	4	3	7
nowogródzkim	3	3	6
poleskim	3	2	5
pomorskim	3	4	7
poznańskim	3	5	8
stanisławowskim	2	5	7
śląskim	4	1	5
tarnopolskim	2	5	7
wileńskim	—	5	5
warszawskim	2	3	5
wołyńskim	6	4	10
	44	64	108

maju 1926 — 64, co wobec nierównej długości tych okresów wykazuje stosunkowo większą częstotliwość zmian w okresie pierwszym.

Odmiennie przedstawia się statystyka nazwisk, wobec tego bowiem, że poszczególne osoby piastowały urząd wojewody parokrotnie i w różnych województwach, powyższe 108 nominacyj obejmuje tylko 78 nazwisk. Poniżej zamieszczamy zestawienie osób, które zajmowały urząd wojewody w kilku województwach.

WOJEWODA	WOJEWÓDZTWO																
	Białostockie	Kieleckie	Krakowskie	Lubelskie	Lwowskie	Łódzkie	Nowogródzkie	Poleskie	Pomorskie	Poznańskie	Stanisławowskie	Śląskie	Tarnopolskie	Wileńskie	Warszawskie	Wołyńskie	m. st. Warszawa
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bilski		1										1					
Bo kowski . .					1					1							
Biłyk					1								1				
Beczkowicz . . .							1							1			
Biernacki . . .							1	1									
Darowski			1			1											
Downarowicz . .								1								1	
Garapich					1	1											
Korsak		1									1						
Kirtiklis	1								1					1			
Jaszczołt						1								1			
Józewski						1										1	
Kwaśniewski . .			1							1			1				
Młodzianowski . .								1	1								
Maruszewski. .										1			1				
Nowak						1										1	
Nakoniecznikow .					1						1				1		
Pasławski	1										1						
Paciorkowski. . .		1													1		
Rembowski . . .	1					1											
Raczkiewicz . . .			1				1		1					1			
Różniecki				1	1												

Wspomniane wyżej 78 nazwisk rozdziela się jak następuje:

do maja 1926 — 38 nazwisk.

W związku z wypadkami majowymi 1926 nastąpiła zmiana tylko w województwie poleskim, którego wojewoda został mianowany Ministrem (Młodzianowski), po maju 1926 przybyło innych nazwisk 40.

Wykaz Komisarzy Rządu na m. st. Warszawę przedstawia się jak następuje:

NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
Anusz Franciszek	9.I 1919	21 IX 1921	do rozp Prez. z
Borzęcki Marian	22.X 1921	17 XII 1922	19 stycznia 1928
Anusz Franciszek	17.XII 1922	31·VIII 1923	Komisarz Rządu
Jarmołowicz Jan	29.X 1923	12.III 1926	pełnił funkcje
Tłuchowski Jan	13.III 1926	20.V 1926 p. o.	władzy administ.
Składkowski Sławoj	21.V 1926	2 X 1926	I instancji (staro-
1. Jaroszewicz Władysław	3.X 1926	10.I 1930	sty)
2. Kawecki Henryk	31.I 1930	28.VIII 1930	
3. Jaroszewicz Władysław	28.VIII 1930		

Osoby piastujące w Polsce urząd wojewodów zajmowały przedtem lub później inne wysokie stanowiska, w szczególności:

Marszałkami Izb Ustawodawczych byli Raczkiewicz, Świtalski. Kościałkowski i Świtalski byli Prezesami Rady Ministrów. Darowski, Downarowicz, Józewski, Kamieński, Kościałkowski, Młodzianowski, Raczkiewicz, Sołtan — byli Ministrami Spraw Wewnętrznych, Darowski, Jaszczołt. Paciorkowski— Ministrami Pracy i Opieki Społecznej, Nakoniecznikow - Klukowski — Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych, Gałecki — Ministrem bez teki (dla Galicji) w rządzie austriackim.

Kawecki, Korsak, Nakoniecznikow-Klukowski, Olpiński, Paciorkowski byli względnie są Podsekretarzami Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Raczyński Podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych, Nakoniecznikow-Klukowski Podsekretarzem Stanu w Prezydium Rady Ministrów.

Bilski, Jaszczołt, Kawecki, Kirst, Koncki, des Loges, Paciorkowski, Świtalski, Hauke Nowak byli Dyrektorami Departamentu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Mech Dyrektorem w Ministerstwie Aprowizacji.

Świdziński, Twardo byli Głównymi Inspektorami w Min. Spraw Wew., Jagodziński w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych.

Moskalewski był Naczelnym Komisarzem Oszczędnościowym.

W służbie dyplomatycznej zajmowali stanowiska: Raczyński i Beczkowicz.

Stopnie generałów W. P. posiadali: Januszajtis, Młodzianowski, Olszewski, Pasławski, Składkowski.

Stopnie pułkowników W. P. posiadali: Belina-Prażmowski, Bociański, Gnoiński, Kostek-Biernacki, Kwaśniewski, Maruszewski, Nakoniecznikow-Klukowski, Sokołowski, Świdziński.

Wykaz obejmuje tylko wojewodów, a zatem za okres od wprowadzenia ustroju wojewódzkiego. Poniżej podajemy tabelę

urzędników, którzy w poszczególnych okręgach spełniali funkcje kierowników władzy administracyjnej II instancji przed utworzeniem województw:

1. Przed utworzeniem województw południowych (ustawą z 3 grudnia 1920 r.) na podstawie rozp. Rady Min. z 7 marca 1919 r. w przedmiocie adm. państwowej w Galicji (Dz. Pr., poz. 240), władzą adm. II instancji był tzw. Generalny Delegat Rządu. Funkcje tego delegata sprawował dr Kazimierz Gałecki, późniejszy pierwszy wojewoda krakowski.

2) Przed utworzeniem województw wschodnich (ustawa z 4 lutego 1921 r. Dz. Ust. poz. 93) zostały rozp. Rady Min. z 18 listopada 1920 r. (Dz. Ust. poz. 760) utworzone 3 okręgi administracyjne z naczelnikami okręgu na czele, wyposażonymi we władzę wojewody.

3. Przed utworzeniem województwa wileńskiego (ustawa z 22 grudnia 1925 r. Dz. U. poz. 29 z 1926 r.) istniał okręg administr. wileński, na czele którego stał tzw. delegat Rządu z władzą wojewody. Takimi delegatami Rządu byli:

NAZWISKO I IMIĘ	od	do	Uwaga
1. Sołtan Władysław	18.IV 1922	6.V 1922	
2. Roman Walery	6.V 1922	15.IX 1924	
3. Raczkiewicz Władysław	15.IX 1922	15.VI 1925	
Malinowski Olgierd	15.VI 1925	22.XII 1925	p. o.

XV(1)

Dekret z 3 stycznia 1918 r. w art. 19 postanawiał, iż ministrowie „oprócz działalności ściśle rządzącej oraz opracowywania projektów ustawodawczych, opracowują też organizację władz w swoim zakresie i sposób jej przejmowania od urzędów okupacyjnych".

Działalność org. [1]) Ministra Spr. Wew. rozpoczęła się natych-

[1]) W sprawie organizacji admin. ogólnej patrz:

Hausner R.: Organizacja władz administr. (Gazeta Adm. Nr 24, 25, 26, 27 z 1922 r.).

Hausner R.: Wykonanie rozp. Prezydenta o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej (Gazeta Adm. Nr 9 z 1928 r.).

Hausner R.: Organizacja i zakres działania władz adm. ogólnej (Gazeta Adm. Nr 2 z 1928 r.).

Dubiel K.: Rozporządzenia porządkowe (Gazeta Adm. Nr 3 z 1929 r.).

Ines M.: Załatwianie spraw w drodze objazdowej (Gazeta Adm. Nr 24 z 1929 r.).

Dubiel K.: Wójtostwa w województwach zachodnich (Gazeta Adm. Nr 12 z 1929 r.).

Hausner R.: Organizacja urzędów wojew. i starostw (Gazeta Adm. Nr 8 i 9 z 1930 r.).

miast zarówno w zakresie org. Mstwa jak i przygotowania org. adm. lokalnej.

Pod rządami okupacyjnymi była ona z natury rzeczy dość ograniczona i polegała na pewnych czynnościach przygotowawczych, m.in. w zakresie przygotowania kadrów urzędniczych [2]). W czerwcu 1918 r. Minister Spr. Wew. przedłożył Radzie Stanu projekty ustaw O zarządzie Królestwa Polskiego, O radach gminnych i O ustroju Królestwa Polskiego. Ta ostatnia ustawa [3]) projektowała zaprowadzenie ustroju wojewódzkiego, szerokie zespolenie urzędów lokalnych i udział czynnika obywatelskiego w adm. Miasta ponad 250.000 miały tworzyć osobne wojew., ponad 40.000 osobne powiaty.

W rozdz. XIII podaliśmy, w jakiej kolejności resort spr. wew. obejmował zarząd poszczeg. obszarów, tworząc na tych terenach podział na województwa.

We wszelkich poczynaniach org. wojewódzkich i powiatowych władz administracyjnych (od r. 1928 „władz admin. ogólnej") naczelnym zagadnieniem była sprawa tzw. zespolenia czyli zagadnienie, czy odpowiednio do szerokiej (nadmiernej!) specjalizacji we władzach centralnych (17 ministerstw!) ma być również taka sama specjalizacja w niższych instancjach (tj. w województwie i powiecie tyle urzędów samodzielnych ile resortów), czy też w instancjach lokalnych jeden wspólny urząd ma obsługiwać kilka resortów.

Konstytucja 1921 rozstrzygnęła rzecz na korzyść „zespolenia".

Według art. 66 Konstytucji marcowej: organa administracji państw. w poszcz. jednostkach terytor. mają być zespolone w miarę możności w jednym urzędzie pod jednym zwierzchnikiem.

Powyższa zasada, jako reakcja przeciwko nadmiernemu rozrostowi urzędów i biurokracji w pierwszych latach niepodległości, miała jednak przeciwników w tych kołach, które broniły się przeciwko poddaniu pewnych działów adm. pod supremację adm. „politycznej", pod wpływem pewnych reminiscencyj z okresu zaborców. Doprowadziło to

---

Hubrich K.: Skasowanie wojtostw w województwach zachodnich (Gazeta Adm. Nr 5 z 1934 r.).

Kowalczewski J.: Zastępstwo wojewody (Gazeta Adm. Nr 16 z 1935 r.).

Hausner R.: Jednolity tekst rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. (Gazeta Adm. Nr 23 z 1936 r.).

Co do Śląska por. „Ustrój i organizacja władz adm. ogólnej wojew. śląskiego" (Gazeta Adm. Nr 6 z 1936 r.).

[2]) porównaj Monitor Nr 3 z 1918 r. dotyczący spisu inżynierów, mierniczych i techników. Nr 12 i 16 dotyczący organizacji spraw reemigracyjnych, Nr 19 spis farmaceutów, Nr 43 konferencje Ministra Spr. Wew. z Komendą Oberost w sprawie przejmowania administracji, Nr 61 studiowanie organizacji odbudowy kraju, Nr 71 stworzenie instytucji korespondentów (mężów zaufania M. S. Wew.) na prowincji.

[3]) Zarówno ta ustawa jak i inne projekty omówione w pracy R. Hausnera: Dekret o org. admin. rządowej (Gazeta Adm. Nr 17 z 1936 r.).

nawet do „sprostowania“ [1]) ogł. już Konstytucji przez dodanie w art. 66 wyrazów „w miarę możności“, które sens tego przepisu osłabiły. Pozostało też spornym do końca, czy wyrazy te oznaczają moment prawno-konstytucyjny (niemożność zespolenia sądów, wojska i kontroli państwowej), czy też techniczno-org. (trudność faktyczna zespolenia kolei, poczt itp.). Wskutek oporu poszczeg. resortów przeciwko zespoleniu przeważyło to drugie zapatrywanie, wskutek czego już w ustawie z 2 sierpnia 1919 r. (a więc jeszcze przed Konstytucją) z kompet. wojewody wyłączono administrację wojskową, sądową, skarbową, szkolną, kolejową, pocztową, górniczą oraz urzędy ziemskie. Także w działach w zasadzie zespolonych, dokonano wielu wyłączeń. Wg jednolitego tekstu rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o org. adm. ogólnej (Dz. U. poz. 555 z 1936 r.) adm. „ogólna“ czyli zespolona obejmuje obecnie następujące działy:

1) adm. spraw wew., tj. adm. z zakr. działania bezpośr. podległego Ministrowi Spr. Wew.;

2) adm. przemysłu i handlu, z wyjątkiem spraw przekazanych administracji górniczej, urzędom probierczym i służbie legalizacji narzędzi mierniczych oraz władzom i urzędom morskim;

3) adm. rolnictwa i reform rolnych z wyjątkiem adm. lasów państw., państw. zakładów chowu koni, państw. instytutów i zakładów badawczo-naukowych oraz innych spraw, które stosownie do obow. przepisów wojewodzie nie podlegają;

4) adm. opieki społecznej z wyjątkiem spraw inspekcji pracy; stosunek wojewody do ubezpieczeń społ. i Funduszu Pracy regulują osobne przepisy;

5) adm. komunikacji z wyjątkiem kolejnictwa; stosunek wojewody do spraw lotnictwa cywil. regulują osobne przepisy;

6) adm. wyznań rel. i oświecenia publ. w zakresie spraw wyznaniowych oraz sztuki i kultury, ochrona zabytków, ochrona przyrody itd.;

7) adm. skarbowej w zakr. spraw daniny lasowej oraz pomocy państw. na odbudowę budynków zniszcz. wskutek działań wojennych;

8) poza wymienionymi w punktach 1—7, w których wojewoda jest właściwy na podstawie przepisów specjalnych.

Jak widać z tego przepisu nawet w działach tzw. zespolonych poczyniono bardzo wiele istotnych wyłączeń.

W związku z punktem 8 należy zauważyć, że kompet. władz adm. ogólnej jest niezmiernie szeroka i wkracza w zainteres. wszystkich resortów. Gabinet Min. Spr. Wew. w latach 1935 — 1937 przeprowadził specj. studia [2]) nad tym zagad., których wynikiem było wydawnictwo p. t. „Zakres działania władz adm. ogólnej ze szczeg. uwzgl. tzw. resortów niezespol. (Cz. I, II i III). Praca ta wykazała na podst. obow. przepisów konkretne kompet. władz adm. ogólnej we wszystkich działach adm. tzw. nie zespolonej.

Należy wymienić m. in. art. 4 rozp. Prez. z 22 marca 1928 r. o post. admin. (Dz. U. poz. 341), wg. którego władze adm. ogólnej są kompetentne, ilekroć nie da się ustalić, jaka inna władza jest właściwa

[1]) Porównaj obwieszczenie w Nr 101, poz. 935 Dz. U. z 1922 r.

[2]) Por. R. Hausner: Zakres działania władz adm. ogóln. (Gazeta Adm. Nr 21 z 1935 r.).

ściwa lub gdy obow. przepisy przewidują właściwość władz nie istniejących, a nie wiadomo, kto przejął ich uprawnienia, jako też art. 5, który zleca wojewodom rozstrzyganie sporów kompetenc. różnych władz rządowych oraz samorząd.

Wreszcie art. 67 rozp. Prez. z 19 stycznia 1928 r. określa kompetencje starosty w ten sposób, że należą doń wszystkie sprawy adm. państw., które nie są wyraźnie zastrzeżone innym władzom rząd. lub samorząd.

Mstwo Spr. Wew. zawsze dążyło usilnie do rozszerzenia zakresu zespolenia. Duże postępy w zakresie zespolenia przyniosły ustawa z 17 lutego 1932 r. (Dz. U. poz. 129) o zespol. urzędów ziemskich, rozp. Prez. z 29 czerwca 1932 r. (Dz. U. poz. 492), dot. spraw emigr. oraz przepisy dot. zespolenia urzędów dróg wodnych.

W porównianiu ze stanem odziedziczonym po zaborcach nastąpiło cofnięcie się, ponieważ w b. zab. austr. namiestnikowi podlegał bezpośr. dział skarbowy (Krajowa Dyr. Skarbu), szkolnictwa (Rada Szkolna Kraj.) oraz adm. lasów państw. (Dyrekcja domen i lasów). Podobnie w rejencji prusk. zespolona była admin. skarbowa i szkolna [3]). W wojew. śląskim są w Urzędzie Wojew. wydziały dla adm. skarbowej i szkolnej podl. wojewodzie.

Org. administracji w Polsce rozpoczęła się pod hasłem reakcji przeciw. zespoleniu i emancypacji różnych urzędów lokalnych. Tzw. „tymczasowe przepisy o org. urzędów powiatowych z 26 lutego 1919 r.“ (Dz. Urz. M. S. Wew. poz. 178) stoją raczej na stanow. przeciwnym zespoleniu. W rezultacie nastąpiło takie pomnożenie urzędów lokalnych, biurokracji i wzrost wydatków adm. przy równoczesnym chaosie kompetencyjnym, że reakcja wyszła z samego społeczeństwa i Sejmu [4]). Rozp. Rady Min. z 13 listopada 1919 r. (Dz. U. poz. 488) wcieliło w skład starostwa cały szereg urzędów i urzędników dotąd samodzielnych.

Na ziemiach wschodnich adm. wojenna z natury rzeczy przepr. koncentrację władzy, a zarz. Komisarza Gen. Z. W. z 28 maja 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. poz. 39) w skład Urzędu Okręgowego (tj. wojewódzkiego) włącza tzw. zarządy okręg. szkolny, skarbowy oraz dóbr i lasów państw.

Zespolenie „w jednym urzędzie pod jednym zwierzchnikiem“ jest tzw. zespoleniem bezpośrednim, w którym wojewoda jest wyłącznym odpow. wykonawcą zleceń ministrów oraz służb. i osob. zwierzchnikiem odnośnych urzędników. Celem skoordynowania całej adm. rządowej na terenie województw i powiatów, obow. przepisy wprow. pojęcie tzw. zespolenia pośredniego, instytucję w szczeg. sposób rozwiniętą w art. 10 — 26 rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. (Dz. U. poz. 86 z 1928 r. oraz 555 z 1936 r.). Według tych przepisów wojewoda ma obowiązek i prawo:

---

[3]) Co do formy zespolenia w adm. rosyjskiej patrz Działełowski l. c.

[4]) Porównaj rezolucję sejmową przy ustawie z 2 sierpnia 1919 r. (Dz. Pr. poz. 395).

1) wyłącznego reprezentowania Rządu przy uroczystych wystąpieniach, o ile Prezes Rady Min. nie wyśle osobnego delegata;

2) uzgadniania działalności całej adm. rządowej na obszarze wojew. w myśl zasadniczej linii działalności Rządu;

3) ogólnego nadzoru nad spr. osobowymi funkcjonariuszów państw. ze stanowiska wymogów bezp., spokoju i porządku publ.;

4) uzgadniania działalności adm. cywilnej, jako też interesów gospodarczych wojew. z potrzebami obrony Państwa.

Z tych przepisów ramowych wynika cały szereg instytucyj specj., rozwiniętych w ustawie, częścią w rozp. Rady Min z 2 lipca 1931 r. o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli Rządu (Dz. U. poz. 546) [5]).

Zgodnie z istotą zespolenia pośredniego wprow. w życie dezyderatów wojewody uzależnione jest od uzgodnienia z właściwym naczelnikiem władzy, o ile zaś do uzgodn. nie dojdzie, decyduje właściwy minister.

K o m i s a r z R z ą d u w Warszawie ma wszelkie uprawnienia wojewody, z ogranicz. wynikającymi z faktu, że w stolicy rezydują władze centralne.

S t a r o s t o w i e p o w i a t o w i mogą otrzymać w nieco mniejszym zakresie analogiczne uprawnienia.

S t a r o s t o w i e g r o d z c y mają w zasadzie uprawnienia starostów powiatowych, w Warszawie uprawnienia ich są w znacznej części nieaktualne wobec uprawnień Komisarza Rządu.

O r g a n a k o m u n a l n e w charakterze władz adm. ogólnej oczywiście uprawnień tzw. pośredniego zespolenia nie posiadają.

Zasada zespolenia wywiera doniosły wpływ na s t r u k t u r ę w e w. urzędów wojew. i starostw. W szczególności:

1) urzędy te dzielą się na wydziały (oddziały, referaty), załatwiające sprawy z r ó ż n y c h resortów zespolonych, a więc podlegające w toku instancji różnym ministrom;

2) w urzędach tych pracują u r z ę d n i c y z różnych resortów, przy czym na ogół obow. zasada, że cała obsługa prawno-admin. rkowo-kasowa i kancelar. jest na etacie spraw wew., techniczno-fachowa zaś (lekarz, lekarz weterynarii, inżynier, leśnik, agronom itd.) na etacie właściwego resortu;

3) jednak w interesie wew. porządku i koord. pewne sprawy w s p ó l n e (personalne, budżetowe, organiz. i trybu urzędow., inspekcyjne, kancelar.) są skupione w jednym wydziale (referacie);

4) niezmiernie ważne jest zagadn. k o o r d y n a c j i elementów politycznych, techn.-fachowych i admin.-prawnych, tkwiących w poszcz. decyzjach.

---

[5]) Porównaj serię artykułów ogł. w Nr 13 Gazety Adm. z r. 1931 poświęconych sprawom reprezentacyjnym:

Dr J. D r a w i c z: Sprawy ceremonialne i etykietalne.

R. H a u s n e r: Sprawy reprezentacyjne w wojew. i powiatach.

J. S.: Projekt wojew. i powiat. przepisów ceremonialnych i etykietalnych.

W tymże numerze tłumaczenie francuskiego dekretu z 1907 r. o przepisach etykietalnych.

XV(2)

Prace org. Mstwa Spr. Wew. rozpoczęły się od org. urzędów powiatowych na obszarze b. Kongresówki. Do czasu zorg. województw urzędy te były nadzorowane bezpośr. przez Mstwo przy pomocy osobnego aparatu inspekcyjnego.

Dekret z 30 października 1918 r. o organizacji władz na obszarze c. i k. Gen. Gub. Lubelskiego (Dz. Pr. poz. 33) upoważnił Ministra Spr. Wew. do zorg. urzędów powiatowych, „które przejmą wszelkie prawa i obowiązki c. i k. komend powiat." i do określenia ustroju wew. tych urzędów. Na czele urzędów powiat. mieli stać starostowie. Rada Min. zaś miała ustalić „stosunek miejscowych organów poszcz. M-stw do urzędów powiatowych".

W Nr 15 Dz. Urz. M. S. Wew. z 26.II 1919 r. pod poz. 178 zostały ogł. „tymczasowe przepisy Min. Spr. Wew. o org. urzędów powiatowych". Przepisy te określają etat urzędu powiat. (komisarz ludowy, zastępca komisarza, referent, pomocnik referenta, kierownik kancelarii, sekretarz starszy, kancelista i 3 maszynistów, 2 woźnych, 4 gońców), nie zajmując się bliżej jego wew. org.

Stojąc na stanowisku organiz. jednoosobowej (komisarz jako kierownik urzędu), przepisy nie zajmują wyraźnego stanowiska w spr. zespolenia, a w praktyce w powiecie istnieje szereg urzędów samoistnych.

W kwietniu 1919 r. Min. Spr. Wew. wydał „instrukcję dla komisarzy powiatowych" złoż. z 7 rozdz., podziel. na 74 paragrafy. Rozdział I — zakres działania komisarza powiat., II — personel urzędu powiat., III — stosunek komisarza do innych organów powiat. adm. państw., IV — porządek czynności w urzędzie powiat., V — składnica aktów i archiwum, VI — przepisy o postępowaniu adm., VII — o egzekucji adm.

Co do org. starostwa (urzędu powiat.), instrukcja zawiera przepisy dot. zastępstwa komisarza [1]) oraz roli poszczeg. urzędników, przy czym „każdy z referentów jest kierownikiem powierzonego sobie działu i ponosi całkowitą odpow. wobec komisarza". Osobno wydano „instrukcję biurową".

Przy uchw. ustawy z 2 sierpnia 1919 r. o org. władz adm. II instancji (Dz. Pr. poz. 395) Sejm wezwał Rząd do wydania rozp. o org. władz I inst., przy analog. zastos. zasad tej ustawy, w szczeg. zasady zespolenia. W myśl tej uchwały Rada Min. wydała rozp. z 28 sierpnia 1919 r. (Dz. U. poz. 426) „o tymczas. org. powiat. władz adm. I inst. na obsz. b. zab. rosyj." (bez wyraźnej podst. prawnej), które ustanawia tytuł „starosty" i „starostwa". Do kompet. starosty należą wszelkie spr. adm. państw. z wyjątkiem adm. wojskowej, sądowej, skarbowej, szkolnej, kolejowej, pocztowej i urzędów ziemskich.

---

[1]) por. tytuły: starosta, komisarz ludowy, komisarz powiatowy.

Urzędy skarbowe i szkolne muszą uzgadniać ze starostą niektóre swoje zarządzenia natury ogólnej.

Na podstawie tego rozp. ukazały się w Dz. U. z 1.XII 1919 r. dwa rozp. Rady Min.: 1) pod poz. 488 rozp. „określające zasady zespolenia urzędów powiatowej adm. państw."; 2) pod poz. 489 rozp. o tymczasowej org. powiatowych władz adm.

Na obszarze Ziem Wschodnich org. władz powiatowych opierała się na zarządz. Komisarza Gen. Z. W. z 5.XI 1919 r. (Dz. Urz. poz. 303). Nie zawiera ono bliższych danych co do org. „urzędu powiatowego" (etat: starosta, zastępca, 2 referentów, z tych jeden specj. do spr. samorządowych, drugi wojskowych, 5 urzędników, z tych jeden instruktor samorządowy, naczelnik kancelarii, 5 kancelistów, 3—5 maszynistek, pomocn. personel nieetatowy, naczelnik straży bezpieczeństwa (równocześnie referent spraw policyjnych) i niższy personel służbowy).

Jako „referenci fachowi" byli przydzieleni inspektorzy: skarbowy i szkolny, lekarz weterynarz, inżynier, referent aprowizacji, gospodarczy, statystyczny. Kancelaria oraz personel pomocn. był wspólny z wyj. dla działu skarbowego i szkolnego. Referenci fachowi w zakr. swej specjalności, kierują się dyrektywami władzy zwierzchniej, jednak obow. są składać staroście raporty, a zarządzenia ogólne wydają jedynie za wiedzą starosty i swoją kontrasygnatą.

Z chwilą przyłączenia terenów wschodnich wydano rozp. Rady Min. z 31.X 1921 r. (Dz. U. poz. 693), którym rozciągn. na te woj. rozp. z r. 1919 dla b. Kongresówki.

Na obszarze Litwy Środkowej org. władz powiatowych opierała się na przepisach Nacz. Dowódcy wojsk L. Śr. Po przyłączeniu Ziemi Wileń. do Polski rozp. Rady Min. z 7.IX 1922 r. (Dz. U. poz. 726) rozciągnęło wspomniane rozp. z r. 1919 obow. w b. Kongresówce i Ziem Wschodnich.

W ten sposób org. władz adm. I inst. na obszarze całego b. zab. rosyjskiego została oparta na jednolitej podstawie i przetrwała w tym stanie aż do rozp. Prez. R. P. z 19.I 1928 r.

Na obszarze b. zaboru austriackiego org. starostw (politycznych władz powiat.) aż do rozp. Prez. z 19.I 1928 r. opierała się na przepisach austr. (ustawa z 19.V 1868 r. Dz. U. Nr 44 o org. adm. politycznej). W spr. wew. org. starostw stosowano przepisy dawn. rozp. z 19.I 1853 r. (Dz. U. Nr 10) o „urządzeniu władz powiat." i instr. służbową dla polit. władz powiat. ogł. rozp. z 17.III 1855 (Dz. U. Nr 52). Rozp. te określają m.in. stosunek starosty do referentów fachowych, do których należeli także urzędnicy skarbowi i szkolni, zespoleni ze starostwem. Wypada dodać, że w b. zab. austr. starosta nie był przewodniczącym samorządu powiat., a w pewnym okresie liczba powiatów rządowych przewyższała liczbę powiatów samorząd., z którymi powiaty te nie pokrywały się co do obszaru (dwutorowość adm.).

Na obszarze województw poznańskiego i po-

morskiego ustawa o ogólnej adm. kraju z 30.VII 1883 (Zb. Ust. str. 195) wzgl. ustawa z 19.V 1889 (Zb. Ust. str. 108) zawierały przepisy o org. władz powiat. Zastępcą starosty był sekretarz powiatowy.

Org. starostwa stosunkowo mało skomplikowana. W skład starostwa nie wchodzili tzw. urzędnicy fachowi, ponieważ nie było w I inst. bezpośr. zespolenia lekarza powiat., architekta itp. Zespolenie takie wprowadziło dopiero rozp. Prez. z 19.I 1928. Natomiast starosta był przewodniczącym samorządu powiatowego.

Z tego stanu rzeczy wynika, że org. starostw do r. 1928 opierała się na odmiennych przepisach w b. zaborach rosyj., austr. i pruskim.

Powiat nie był i nie jest najniższym okręgiem dla celów adm. Pomijając podział na gminy, należy wspomnieć jeszcze o podziałach następujących:

1) w wojew. poznańskim powiaty dzieliły się na komisariaty obwodowe, utw. orędziem z 10.XII 1836 (Dz. Urz. Regenc. Pozn. str. 555). Wg instrukcji z 21.X 1837 Komisarz miał pilnować, aby wszystkie rozp. władz były należycie i terminowo wykon. oraz sprawować miejscową władzę „policyjną" we wszystkich sprawach niezastrzeżonych innym władzom. Zakres ten (ze względów oszczędn. znacznie zredukowany), przetrwał do r. 1928, w którym rozp. Prez. z 19.I 1928 (Dz. U. poz. 86) na woj. poznańskie rozciągnęło instytucję wójtostw.

2) W wojew. pomorskim i na Górnym Śląsku na podstawie ordynacji powiat. z 13.XII 1872 i 19.III 1881 (Zb. u. pr. str. 81) powiaty dzieliły się na okręgi wójtowskie (na Śląsku „amtowy"). Był to w ograniczonym zakresie związek komunalny i władza admin.-policyjna (organ starosty dla zawiadywania spr. adm. rządowej i nadzorow. sołtysów oraz obszarów dworskich). Urząd ten skasowano w woj. zachodnich ostatecznie rozp. Min. Spr. Wew. z 27.III 1935 (Dz. U. poz. 206), przekazując ich obowiązki częścią starostom, częścią zw. komunalnym.

Na Górnym Śląsku instytucja ta pod nazwą komisariatów obwodow. przetrwała dotąd.

3) Zarz. z 5.XI 1919 (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr 28) Komisarz Gen. Ziem Wschodn. wprow. podział powiatów na 3—5 rejonów, z naczelnikiem rejonu jako pomocnikiem starosty dla kontroli wykonania zarządzeń władz adm. i nadzoru nad gminami (instrukcja z 7.IV 1920 Dz. Urz. Nr 36). Na podstawie rozp. Rady Min. z 31.X 1921 (Dz. U. poz. 693) instytucja ta przeszła w stan likwidacji.

4) W b. dz. pruskiej na podstawie ustawy z 6.II 1875 (Dz. U. Rz. str. 23) starostowie są władzami nadzor. urzędów stanu cywilnego — w b. zab. austr. na podstawie dekretu Kanc. Nadw. z 4.VII 1813 i rozp. gubern. z 26.III 1830 oraz przepisów późn. prowadzą kontrolę nad prow. ksiąg metrykalnych wszystkich wyznań, w szczeg. przez urzędy parafialne.

5) Starostowie są władzą bezpieczeństwa. W tym

zakresie ich organem wykonawczym jest Policja, zorg. w komendy powiatowe oraz posterunki. Na obszarze b. zaboru rosyj. policja stworzyła się samorzutnie pod różnymi nazwami [1]). Usiłowania uporządk. tego stanu wyraziły się w przepisach z 5.XII 1918 (Dz. Pr. poz. 53) o org. Milicji Ludowej, w dekrecie z 9.I 1919 (Dz. Pr. poz. 98) o org. Policji Komunalnej i w dekrecie z 7.II 1919 (Dz. Pr. poz. 153) o uzup. przepisów o org. Milicji Ludowej.

Ustawa z 24.VII 1919 (Dz. Pr. poz. 363) stworzyła jednolitą org. Policji Państwowej. Sprawy składania raportów starostom uregul. okóln. Ministra Spr. Wew. Nr 574 z 29.VIII 1919 (Dz. Urz. M. S. Wew. poz. 687).

Rozp. z 12. i 14.XI 1919 (Dz. U. poz. 475 i 494) przeprow. wcielenie do Policji dotychcz. żandarmerii kraj. i Policji Wojsk.

5) W wojew. południ. i zachodn. obok podziału na gminy (jednowioskowe, od r. 1933 zbiorowe) istniały tzw. obszary dworskie (skasow. w woj. południ. ust. z 26.VII 1919, Dz. Pr. poz. 404, w woj. zachodn. ust. z 23.III 1933, Dz. U. poz. 294 — na Śląsku ust. śląską z 10.VII 1923 (Dz. U. śl. poz. 161).

6) W szeregu powiatów utworzono (i kasowano) ekspozytury starostw, dla których wyraźną podst. prawną stworzył art. 70 rozp. Prez. z 19.I 1928 (Skole, Tomaszów Mazow., Bełz, Bursztyn, Dynów, Puck, Siemiatycze, Korzec, Ostróg, Łódź). Ekspozytury na określonym terenie załatw. pewne spr. w imieniu starosty. Instytucja ekspozytur w praktyce natrafiła na trudności org. personalne i nie znalazła szerszego zastosowania.

7) Niektóre referaty (organa) poszczeg. starostw załatwiają pewne spr. na obszarze 2 lub więcej powiatów (np spr. inwalidzkie). Stosunek tych org. do poszczeg. zainteres. starostów normuje bliżej rozp. z 30.VI 1930 (Dz. U. poz. 464).

XV(3)

Ustawa z 2.VIII 1919 o org. władz adm. II instancji (Dz. Pr. poz. 395) nie zawierała przepisów dot. organizacji urzędu wojewódzkiego z wyj. art. 3, wg którego okr. dyrekcje robót publ. weszły w skład urz. woj. Wg rozp. Rady Min. z 13.VIII 1919 (Dz. U. poz. 490). Urząd woj. składał się z departamentów: 1) prezydj. 2) administr., 3) samorząd., 4) zdrowia publ. (wojew. urząd zdr.), 5) aprowizac., 6) rolnictwa i weteryn., 7) przemysł., 8) pracy i op. społ., 9) okr. dyrekcji robót publ., 10) kancelarii gł.

Depty dzieliły się na oddziały. Wydatki osobowe i rzeczowe obciążały budżet właściwego resortu, wydatki koncelarii gł. i archiwum resort Spr. Wew.

---

[1]) por. przemówienie Min. Wojciechowskiego na pos. 16 Sejmu w dn. 20.III 1919.

Przepisy te zawierały zatem szereg zasad, które z biegiem czasu uznane zostały za niewłaściwe.

Powołane rozp. 13.XI 1919 r. odnosiło się tylko do 5 woj. centralnych.

Po utw. woj. południowych (ustawa z 3.XII 1920) i wschodnich (ustawa z 4.II 1921), Rada Min. wydała 2 rozp. wzorowane na cytow. rozp. z 13.XI 1919 (rozp. z 14.III 1921, Dz. U. poz. 234 dla woj. południ. i z 21.III 1921, Dz. U. poz. 235 dla woj. wschodnich), wg tych rozp. urząd woj. składał się z wydziałów podziel. na oddziały.

Wydziały: 1) prezydj., 2) administr., i 3) samorząd. załatw. sprawy z zakr. Spr. Wew. do wydz. prezydj. należały nadto sprawy dot. wojewody, jako przed. Rządu, oraz wszystkie personalne urzędników załatw. na podst. opinij właśc. naczelników wydz. (Sprawy niższych funkcjonariuszów załatwiał wydział budżet.-gosp., a niższych funkcj. techn. dyrekcja robót publ.).

Wydz. admin. wzgl. prezydj. załatw. wszystkie sprawy admin.-prawne nie należące do innych wydziałów.

Wydział budżet.-gosp. załatwia wszystkie spr. budżetowe rach.-kasowe i finansowo-gosp. urzędu woj. przy współudział. właśc. wydziałów z wyj. dyrekcji robót publ.

Wydatki osobowe i rzeczowe obciążały etat właściwego resortu, kancelarii gł. i archiwum resort. Spr. Wew.

Równocześnie rozp. Rady Min. z 30.III 1921 (Dz. U. poz. 236) znowelizowało rozp. z 13.XI 1919 dla wojew. centralnych.

W ten sposób org. urzędów woj. we wszystkich woj. z wyjątkiem poznańs. i pomors. (i oczywiście śląskiego) została oparta na jednolitych zasadach.

Na podst. wniosków Komisji reformy administr. (w r. 1923) Rada Min. wydała rozp. z 11 lutego 1924 r. (Dz. U. poz. 225), jednolite dla wszystkich woj. z wyjątk. zachodnich. Rozdział dot. „stanowiska wojewody jako reprezentanta Rządu“ po raz pierwszy określił bliżej zakres zespolenia „pośredniego“.

Urząd woj. składał się z wydziałów wzgl. samoistnych oddziałów.

Koncentracja spr.-personalnych w wydz. prezydj., a budżet.-gosp. w wydz. budżet. pozostała bez zmiany.

Wydziały dzieliły się na oddziały.

Urzędnicy referend., podreferend., rachunkowi i kancel. urzędu woj. zastają przeniesieni na etat Mstwa Spr. Wew. z wyj. urzędników do spraw, opartych na zawodowej wiedzy fachowej poszczeg. resortów, a przydziel. z etatu właściwego Mstwa.

Wszystkie wydatki osobowe i rzeczowe urzędu woj. obciążają budżet resortu Spr. Wew. z wyjątk. wydatków urzędników „fachowych“ w zakresie ich specjalności.

Na przytoczonych rozporządzeniach możemy śledzić ewolucję org. urzędu woj. Z początku (r. 1919) organizacja sztywna; każ-

dy urząd podzielony na jednakową ilość wydziałów (departamentów). Każdy departament ma swoich własnych urzędników, na etacie swego Mstwa, jako też własną kancelarię. Wydatki osobowe i rzeczowe obciążają właściwy resort. Jedynie w wojew. południowych (§ 34 rozp. Dz. U. poz. 234 z 1921) urzędnicy prawnicy pozostają wszyscy na etacie Spr. Wew.

Na etacie Spr. Wew. są wydziały: 1) prezydjal., 2) administr., 3) samorząd. i 4) budżetowo-gosp. Widać już (r. 1921) tendencje do skupienia w jednej komórce org. pewnych spraw dot. całego urzędu, tj. osobowych w wydziale prezydj., budżetowo-gosp. (z wyj. Robót Publ.) w wydziale budżetowo-gosp., wszystkich adm.-prawnych w wydziale administr.

Zasadniczą zmianę przynosi rozp. z 1924. Zasada sztywnej organizacji zostaje przełamana, jedynie wydziały: 1) prezydj., 2) budżetowo-gosp., 3) dyrekcja robót publ. są wyraźnie w rozp. wymienione. Poza tym zaś podział na wydziały jest płynny.

Wszyscy urzędnicy przechodzą na etat Spr. Wew. z wyjąt. tzw. fachowych. Wszystkie wydatki rzeczowe (z wyj. ściśle technicznych) obciążają budżet Spr. Wew.

Zostaje wprow. instytucja wicewojewody, jako stałego zastępcy wojewody, przy czym okóln. Mstwa Spr. Wew. Nr 109 z 28.XI 1925 poruczono mu kierownictwo wydziału prezydialnego. Okólnik z 7.V 1925 N. AO. 1129 i z 20.IX 1925 N. OA. 2046 kasuje osobne wydziały budżetowo-gosp. i włącza do wydziałów prezydj.

W szeregu zarządzeń Mstwo propagowało zasadę przystos. org. urzędów woj. do faktycznych potrzeb poszczeg. województw. W zarząd. z 10.I 1927 N. OL. 5427 zaleciło Mstwo Spr. Wew. opracowanie formalnych statutów org. urzędów wojew. i szczegółowych podziałów czynności.

Organizacja urzędów w wojew. poznańskim i pomorskim opierała się na innych podstawach. W przeciwieństwie do zasady jednoosobowej org. oraz wyłącznej odpowiedzialności wojewody w innych województwach (wobec czego urząd woj. jest tylko organem wojewody) w wojew. tych obok „biura wojewody“ z kilku wydziałów istniał osobny „urząd wojewódzki“, współdziałający z wojewodą na zasadzie kolegialnej. Wg rozp. Ministra b. dziel. pr. z 10.II 1922 Dz. U. poz. 188, wojewoda sprawuje admin. przez wydziały: 1) prezydj., 2) administr., 3) bezpieczeństwa publ., 4) samorządow., 5) budżetowo-gosp., 6) przemysłu i handlu, 7) robót publ., 8) pracy i op. społ. Poza tym z wojewodą współdziała kolegialny urząd woj. obejmujący wydziały: 1) dóbr państwowych, 2) zdrowia publ., 3) mierniczy oraz 4) dwie dyrekcje lasów.

Wydziały: prezydj., bezpiecz., samorząd., budżetowo-gosp. i administr. pozostawały na etacie Mstwa Spr. Wew.

Ujednolicenie org. urzędów wojew. przyniosło dopiero rozp. Prez. z 19.I. 1928.

XV(4)

I. W nr 11 Dziennika Ustaw z 6.II 1928 pod poz. 86 zostało ogł. rozp. Prezydenta z 19 stycznia r. 1928 „o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej“ i weszło w życie z dniem 8.III. Celem rozp. była realizacja nast. przepisów Konstytucji marcowej: art. 65, że dla celów admin. Państwo będzie podzielone na wojew. i powiaty; art. 66, że w org. adm. państwowej będzie przepr. zasada: a) dekoncentracji, b) zespolenia, c) udziału czynnika obywatelskiego; art. 73, że do orzekania o legalności aktów adm. będą powołane sądy adm.

Rozp. z 19.I przeprowadzało ujednolicenie struktury władz adm. adm. ogólnej na obszarze całego Państwa z wyłącz. wojew. śląskiego (gdzie org. adm. należy do autonomii śląskiej).

II Rozp. utrzymało zasadniczo istn. podział na 15 wojew. (bez śląskiego) i utworzyło de facto (choć nie z nazwy) nowy okręg wojew., tj. miasto stoł. Warszawę, która dotąd zorg. była jako okręg I inst.

Rozp. utrzymało w zasadzie dotychcz. podział na powiaty, w którym Rada Min. na podst. ustawy z 7.VII 1921 (Dz. U. poz. 400) może dokonywać zmian, rozciągając to upoważn. Rady Min. także na wojew. zachodnie, gdzie dotąd zmiany powiatów wymagały ustawy.

Rozp. stworzyło nowe powiaty miejskie z miast ponad 75.000 mieszk., a w miastach stanowiących już takie powiaty utrzymało stan dotychcz. Rada Min. może tworzyć powiaty miejskie także w mniejszych miastach.

W wojew. poznańskim podział powiatów na komisariaty obwodowe zastąpiono czasowo istniejącymi w woj. pomorskim wójtostwami.

Miasto Warszawę podzielono na starostwa grodzkie.

III Rządowymi władzami adm. ogólnej II inst. są wojewodowie, Komisarz Rządu w Warszawie; władzami I inst. starostowie powiatowi, grodzcy, starosta morski, Komisarz Rządu w Gdyni.

Do władz adm. ogólnej rozp. zalicza „organa komunalne, które spełniają zadania adm. ogólnej w zakr. ustalonym przez przepisy prawne“. Prezydentom miast mogą być przekazane funkcje starostów; wydziałom powiat. oraz zarządom miast wydzielonych funkcje adm. drogowej, sanitarnej, budowlanej, weterynar., opieki społ., pośr. pracy spr. wojsk.; zarządowi m. st. Warszawy te same funkcje w instancji I i II.

IV Właściwość terytorialna władzy obejmuje jej okrąg adm. Godząc tę zasadę z potrzebami życia, rozp. przewiduje wyjątki:

a) ekspozytury starostw, które w imieniu starosty urzędują na określ. obszarze powiatu;

b) funkcje starosty grodzkiego może spełniać starosta powiatu sąsiadującego z miejskim;

c) na tym samym obszarze mogą być obok siebie dwie władze powiat. wzgl. wojew. (starosta grodzki i prezydent miasta, komisarz rządu i zarząd m. st. Warszawy, starosta powiat. i wydział powiat.);

d) mogą być organa podległe osobowo jednej władzy adm., a służbowo kilku władzom (np. Dyrekcja Robót Publ. we Lwowie obejmowała także woj. stanisław. i tarnopol.). Są to wyjątki pozorne, gdyż odnośne organa służbowo podlegają każdemu z wojewodów, na których obszarach spełniają czynności, a tylko ze względów oszczęd. obsługują kilka okręgów. Pod wzgl. osobowym podlegają naczelnikowi tej władzy adm., w którego okręgu mają stałą siedzibę.

V Właściwość rzeczową określają „istniejące w tej mierze przepisy". Na obsz. b. zab. austr. właściwość wojewodów określa rozp. Rady Min. z 14.III 1921 (Dz. U. poz. 234). Na obsz. woj. wschodnich wg rozp. Rady Min. z 21.III 1921 (Dz. U. poz. 235) są oni sukcesorami naczelników okręgów, utw. rozp. Rady Min. z 18.XI 1920 (Dz. U. poz. 760), ci zaś komisarzy okręgowych utw. zarz. Kom. Gen. Z. Wsch. z 28.V 1919 (Dz. Urz. poz. 39) (por. art. 4 ustawy z 4.II 1921 o unorm. stanu prawno-polit. Dz. U. poz. 93).

Podobnie poprzez ustawę z 6.IV 1922 o objęciu władzy nad Ziemią Wileńską (Dz. U. poz. 213) da się nawiązać kompet. wojewody wileńskiego do dawn. ustawodawstwa oraz b. delegatury Rządu.

Kompet. wojewodów na obsz. b. Król. Kongres. wynikają z rozp. Rady Min. z 13.XI 1919 (Dz. U. poz. 490).

Na obszarze woj. poznań. i pomors. kompet. wojewodów wynikają z art. 8 ustawy z dnia 1 sierpnia r. 1919 (Dz. Pr. poz. 385).

Kompetencja starostów na obszarze b. Galicji opiera się na ustawie z 19.V 1868 (Dz. U. Austr. Nr 44). Rozp. Pols. Komisji Likwid. z 6.XI 1918 L. 4/ad., zaw. „instrukcję dla komisarzy P. K. L.". z 21.XI 1918 (Dz. rozp. P. K. L. Część I L. 13) zostało skasowane zarz. Namiestnictwa we Lwowie z 6.III 1919 L. 226/Pr.

Kompet. starostów na obsz. b. Kongresówki opiera się na rozp. Rady Min. z 5.IX 1919 (Dz. U. poz. 426) wzgl. z 13.XI 19 (Dz. U. poz. 488 i 489).

Na wojew. wschodnie rozp. Rady Min. z 31.X 1921 (Dz. U. poz. 693) rozciągnęło org. władz adm. I inst. obow. w b. Kongresówce i uchyliło zarz. Komisarza Gen. Ziem Wsch. z 5.XI 1919 o org. władz powiat. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr 28, poz. 303).

W b. dz. pruskiej ustrój władz powiatowych opierał się na ustawie o ogólnej adm. kraju z 30.VII 1883 (zb. Ust. Pr. str. 195).

Zakres starosty morskiego w Gdyni został określony rozp. Prez. z 30.VI 1926 (Dz. U. poz. 678).

Kompet. komunalnych władz adm. ogólnej są określone w ogólnych przepisach o org. tych ciał komunalnych, częścią w przepisach o org. adm. ogólnej wzgl. ustawach specjalnych.

VI Naczelnicy władz adm. ogólnej działają „pod osobistą odpowiedzialnością samodzielnie i jednoosobowo“ z zastrzeżeniem kolegialnego załatw. spraw stos. do obow. przepisów.

Dotąd formy tych kolegiów były rozmaite.

Rozp. z 19.I 1928: a) kasuje kolegialność w urzędach wojew. poznań. i pomors.; b) kasuje istniejące rady wojew.; c) powołuje czynnik obywatelski, reprezent. przez organa samorządu powiat. wzgl. wojew., a do czasu utw. tego samorządu — przez kolegia specj.; d) komasuje nadmierną ilość różnych rad i komisyj, przeprowadzając zupełne ujednolicenie i bardzo znaczne uproszczenie aparatu adm.

VII W urzędach woj. rozp. z 19.I 1928 kasuje tzw. samoistne oddziały, ustala wyraźnie kompet. dyrekcji robót publ. i kwestię załatw. spraw budżetowo-rach. tych dyrekcyj, przewiduje wyraźnie jeden wydział ogólny jednoczący wszystkie sprawy org.

W org. urzędów woj. i starostw rozp. kładzie nacisk na jasne ustalenie zakresu czynności i odpowiedzialności jednostek org. i urzędników.

W org. starostw i urzędów woj. rozp. pozostawia dość dużą swobodę wojewodom (statuty org.).

Utrwala obow. rozp. zasadę, że wszyscy funkcjonariusze znajdują się na etacie Min. Spr. Wew. z wyj. urzędników tzw. fachowych. Rozp. z 19 stycznia: a) rozciąga ten przepis na „władze i urzędy państw. podległe wojewodzie“; b) daje definicję funkcj. „fachowych“; c) rozciąga te przepisy na woj. poznań. i pomors.; d) podkreśla konieczność specjalnego ustalenia odpowiedzialności funkcj. „fachowych“ w obrębie urzędów adm. ogólnej.

VIII Rozp. nie zajmuje się specjalnie sądownictwem administr. i odsyła w tym wzgl. do obow. wzgl. przyszłych ustaw. Jednak zgodnie z art. 73 Konstytucji, w myśl którego sądownictwo admin. jest powołane przede wszystkim do orzekania o legalności aktów adm., rozp. zacieśniło działalność sądów adm. w wojew. zachodnich w zasadzie do spraw sporno adm., inne zaś sprawy załatw. dotąd przez te sądy (uchwałowe), przekazało wydziałom woj. i powiatowym, jako kolegium współdział. z władzami adm.ogólnej [1]).

IX Rozp. z 19 stycznia usunęło dotkliwe braki w kompet. władz adm. ogólnej, w zakr.: a) wydawania powszechnie obow. rozporządzeń wykonawczych; b) wydawania powsz. obow. rozp. porządkowych (policyjnych); c) egzekucji adm.

Rozporządzenie Prezydenta z 19.I 1928 ujednoliciło org. władz adm. ogólnej na obszarze całego Państwa z wyjątk. wojew. śląskiego, jednak niektóre zasady tego rozp. (np dotyczące stanowiska

---

[1]) Działająca w swoim czasie przy Min. Spr. Wew. tzw. Komisja wniosków Ustawod. opracowała projekt ustawy o ustroju sądów adm. (Gazeta Adm. Nr 16 z r. 1931).

wojewody jako reprezentanta Rządu) znalazły analogiczne zastosowanie na Śląsku.

Do rozp. z 19.I 1928 Mstwo Spr. Wew. przygotowało cały szereg rozp. wykonawczych i w Nr 16 Dziennika Urzędowego z r. 1931 wydało dla użytku podległych urzędów całkowity zbiór tych przepisów w krytycznym opracowaniu R. Hausnera i K. Dubiela. Zbiór ten zawiera następujące teksty:

I Rozp. Prezydenta z 19.I 1928 o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej (Dz. U. poz. 86).

II Rozp. Rady Min. z 19.III 1928 w spr. powiatów miejskich (Dz. U. poz. 426) i inne przepisy w tym przedmiocie.

III Rozp. Ministra Spr. Wew. z 28.III 1928 w spr. wojew. i powiatowych organów kolegialnych adm. ogólnej (Dz. U. poz. 453).

IV Rozp. Rady Min. z 5.VII 1928 o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej na obszarze m. st. Warszawy (Dz. U. poz. 647).

V Rozp. Rady Min. z 5.VII 1928 w spr. dzienników wojewódzkich (Dz. U. poz. 648).

VI Rozp. Ministra Spr. Wew. z 30.VI 1930 w spr. wew. organizacji starostw oraz trybu ich urzędowania, wydane w porozum. z Ministrami Pracy i Op. Społ., Przem. i Handlu, Robót Publ., Rolnictwa oraz Wyzn. Rel. i Ośw. Publ. (Dz. U. poz. 464).

VII Rozp. Rady Min. z 2.VII 1931 o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli Rządu (Dz. U. poz. 546).

VIII Rozp. Ministra Spr. Wew. z 13.VIII 1931 wydane w porozum. z Ministrami: Pracy i Op. Społ., Przemysłu i Handlu, Robót Publ., Rolnictwa, Wyzn. Rel. i Ośw. Publ. w spr. org. urzędów wojewódzkich oraz trybu załatwiania spraw w tych urzędach (Dz. U. poz. 611).

IX Rozp. Prezydenta z 30.X 1926 w sprawie utworzenia powiatu morskiego w Gdyni (Dz. U. poz. 678) i inne przepisy w tym przedmiocie.

X Rozp. Prezydenta z 24.XI 1930 o ustroju m. Gdyni (Dz. U. poz. 630) i inne przepisy w tym przedmiocie.

XI Ustawa o ogólnej administracji kraju z 30.VII 1883 (Zb. u. pr. str. 195).

XII Rozp. Ministra Spr. Wew. z 17.VII 1930 w spr. regulaminu Woj. Sądów Administr. w Poznaniu i Toruniu (Dz. U. poz. 465).

XIII Ordynacja powiatowa dla 7 prowincyj Prus (Wschodnich i Zachodnich, Brandenburgii, Pomorza, Śląska) z 13.XII 1872 (Zb. u. pr. str. 661).

XIV Ustawa o administracji policji z 11.III 1850 (Zb. u. pr. str. 265).

Rozporządzenie z 19.I 1928 z biegiem czasu uległo zmianom, które należy podzielić na zasadnicze (dot. np zespolenia pewnych działów admin.) oraz pośrednie (np zmiana tytułów poszcz. urzędników lub zmiana nazw organów komunal.).

W Nr 80 Dziennika Ustaw z 1936 r. pod poz. 555 Minister Spr. Wew. ogłosił jednolity tekst rozporządzenia z 19.I 1928 wraz z wszystkimi zmianami[1]). Do przepisów, które wprowadziły najistotniejsze zmiany w rozp. z 19.I należy zaliczyć następujące:

1) ustawa z 21.II 1930 w spr. zmiany niektórych postanowień rozp. Prezydenta z 19.I 1928 r. o org. i zakr. działania władz adm. ogólnej (Dz. U. poz. 124)

(wprowadziła rozluźnienie zespolenia pośredniego w stosunku do administracji szkolnej);

---

[1]) Krytyczne wydanie tego tekstu opracow. przez Dyrektora Gabinetu R. Hausnera zostało rozesłane jako załącznik Nr 18 Dziennika Urzędowego M. S. Wew. z r. 1937 (por. Gazeta Adm. Nr 23 z r. 1936).

2) ustawa z 23.III 1933 o częśc. zmianie ustroju samorządu teryt. (Dz. U. poz. 294)

(wprow. zmianę przepisów kompetenc. oraz o udziale i org. czynnika obywatelskiego);

3) rozp. Prezydenta z 27.X 1933 r. o zespoleniu urzędów ziemskich z władzami adm. ogólnej i org. komisji ziemskich (Dz. U. poz. 635)

(jak wskazuje tytuł, chodzi o zespolenie urzędów agrarnych);

4) rozp. Prezydenta z 12.VI 1934 w spr. zmiany przepisów o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej (Dz. U. poz. 743)

(zwolnienie wicewojewody z kierownictwa wydziałem ogólnym i stworzenie dlań samodzielnego stanowiska);

5) rozp. Prezydenta z 28.XII 1934 o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania (Dz. U. poz. 976)

(dekoncentracja);

6) ustawa konstytucyjna z 23.IV 1935 (Dz. U. poz. 227)

(w związku z art. 25 Konstyt. podporządk. wojewodów w zakresie funkcyj reprezentantów Rządu — Prezesowi Rady Ministrów);

7) do rozp. wymienionego wyżej por. 4) Minister Spr. Wew. wydał rozp. wykon. z 9.V 1935 w spr. zastępstwa wojewodów (Dz. U. poz. 264), w którym określił bliżej zakres funkcyj i odpowiedzialności wicewojewodów.

XV (5)

Ordynacja miejska [1]) dla Warszawy z 5 maja 1916 r. (Dz. rozp. Nr 32) unormowała zarówno org. samorządu, jak i władz policyjnych w zakresie zresztą dość ograniczonym. Miejscową władzę policyjną sprawował prezydent miasta pod nadzorem szefa adm. przy Gen. gubernatorstwie.

Z chwilą usunięcia okupantów naczelnik tymczas. Milicji Miejskiej rozkazem Nr 822 z 13 listopada 1918 r. ustanowił komendanta służby zew. M. M. zależnego od naczelnika M. M. jako członka magistratu.

Po ogłoszeniu dekretu z 2 stycznia 1919 o wprow. stanu wyjątkowego rozp. Rady Min. z 6 stycznia rb. ustanowiono Franciszka Anusza Nadzw. Komisarzem z szerokimi uprawnieniami na st. m. Warszawę oraz powiat warszawski, w czym już wówczas przejawiła się łączność zagadnień bezpieczeństwowych stolicy i okręgu podstoł. Poza tym działał Magistrat i Policja Komunal., utw. dekretem z 9 stycznia 1919 r. (Dz. U. poz. 98). Utworzenie tej Policji pociągnęło za sobą rozwiązanie Milicji Miej. rozp. Min. Spr. Wew z 11 lutego 1919 (Dz. Urz. M. S. Wew. poz. 120). W zarządzeniu tym naczelny Inspektor Policji potraktowany został jako organ adm. rządowej. Potwierdza ten stan okólnik Mistra Spr. Wew. z 3.IV 1919 r. (Dz. Urz. poz. 305), ustanawiając jako przedstawicieli państwowych władz adm. w Warszawie (a także w Łodzi i Lublinie) naczelników policji komunalnej.

[1]) J. Kowalczewski: Admin. rządowa na obsz. m. st. Warszawy (zarys histor.) Gazeta Adm. Nr 10 — 12 z 1936 r.

Równolegle realizując planową budowę samorządu miejskiego, ukazuje się dekret z 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim (Dz. Praw poz. 140).

Ustawa z 2 sierpnia 1919 r. „o organizacji władz adm. II instancji" (Dz. Pr. poz. 395) postanawiała: że stolica R. P. Warszawa stanowi odrębną jednostkę administracyjną, nie wchodzącą w skład województwa warszawskiego — jednak nie przesądziła wyraźnie, jaka ma być organizacja adm. m. st. Warszawy. Gdy tymczasem Policja Komunalna przestała istnieć, wcielona do Policji Państw. utw. ustawą z 24 lipca 1919 r. (Dz. Pr. poz. 363), Minister Spr. Wew. zarządzeniem Nr A. O. 8874/1 z 8 sierpnia 1919 r. atrybucje naczelników Policji Komunalnej przekazał Komisarzowi Nadzw., nadając mu kompetencje starosty, z wyjątkiem spraw samorządowych podl. bezpośr. nadzorowi. Mstwa. Tym samym adm. rządowa w Warszawie została zorg. zasadniczo w ramach I instancji (starostwa). Reprezentantem władzy adm. stał się Komisarz Rządu, Naczelnik Policji, zaś pozostając doń w stosunku służbowym, zachował niektóre dotychcz. funkcje władzy adm. z ramienia Komisarza Rządu.

Dopiero rozp. Rady Min. ogł. w Dz. U. z 4 marca 1920, poz. 106 (dla miast Warszawy, Łodzi i Lublina) Komisarz Rządu zyskał podstawę prawną jako władza adm. I instancji, przy czym warszawski w drodze wyjątku nie podlegał wojewodzie, a bezpośr. Ministrowi Spr. Wew. i właściwym Ministrom, gdyż Warszawa nie weszła w skład województwa. W praktyce Komisariat Rządu w stolicy nie mógł się pomieścić w ramach org. i kompet. starostwa i np. został podzielony na wydziały, czego org. starostw nie przewiduje.

Pewną ilość spraw należących do władzy adm. powiatowej pełniły czasowo nadal organa policyjne i dopiero Zarz. Ministra Spr. Wew. z 7 grudnia 1920 r. przekazano Komisariatowi Rządu wszystkie sprawy, wchodzące w zakres adm. rządowej.

Zespolenie organów innych resortów wywołało trudność, gdyż Komisariat Rządu był stworzony jako władza adm. I instancji, poszcz. zaś Mstwa zorg. swoje urzędy w Warszawie na wzór II instancji (np. Okr. Urząd Zdrowia, Dyrekcja Okr. Robót Publ. itd.). Ostatecznie Komisarz Rządu, w wyniku zespolenia, zyskał szerszą kompetencję w działach zespolonych, niż w dziale adm. politycznej (spraw wew.).

W roku 1922 wydział org. Mstwa Spr. Wew. (Nr AO. 1039) opracował projekt rozp. o organizacji władzy adm. w m. Warszawie. Projekt ten nie uzyskał mocy prawnej.

Przy budżecie Min. Spr. Wew. na 1924 — Sejm wezwał Rząd do reorganizacji Komisariatu Rządu przy zastos. przepisów o org. władz adm. II instancji. Jako wyjście tymczas. utworzono od 1 czerwca 1924 r. 4 ekspozytury Komisariatu Rządu, które, nie mając charakteru instancji samoistnych, urzędowały pod firmą Komisariatu Rządu w zakr. spraw przekazanych im przez Komisarza. Utworzenie jednak tych 4 ekspozytur było zawiązkiem przyszłej organizacji woje-

wódzkiej, a ekspozytury stały się zaczątkiem starostw grodzkich. W stos. do samorządu stolicy Komisarz Rządu nie otrzymał uprawnień ogólnych org. nadzor., a jedynie w konkretnych spr. (np. nadzór czynności ewidenc. i kontroli ruchu ludności).

Rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o org. adm. ogólnej nie mogło pominąć m. st. Warszawy. Według tego rozp. do Komisarza Rządu mają zastosowanie wszystkie przepisy dotyczące stanowiska i zakresu działania wojewodów, z wyjątkiem przepisów o udziale czynnika obywatelskiego w administracji. Uprawnienia wojewody jako tzw. reprezentanta Rządu (zespolenie pośrednie) nie mają oczywiście zastosowania w stosunku do urzędów centralnych. Warszawa dzieli się na 4 starostwa grodzkie, przy czym do starostów mają zastos. przepisy dotyczące starostów w ogóle z wyjątkiem normujących udział czynnika obywatelskiego oraz tzw. zespolenie pośrednie, gdyż na terenie okręgu Warszawy, stanowiącego jedno miasto, nie ma potrzeby przyznawania starostom tych uprawnień.

W miarę rozwoju stolicy problemy stołeczne nie tylko nie zatrzymują się na granicy miasta (które stanowi zarazem granicę woj. warszawskiego), ale zyskują na ostrości. Problemy mieszkaniowe, aprowizacyjne, bezpieczeństwowe, sanitarne, letniskowe itd., dotyczące Warszawy, rozwijają się z całą intensywnością w powiecie warszawskim i sąsiednich. Zagadnienia te doprowadziły w r. 1936 do wniesienia przez Rząd projektu (druk sejm. Nr 112) „ustawy o utw. województwa stołecznego“ [2]). W skład woj. stołecznego prócz m. Warszawy miały wejść powiaty: warszawski, radzymiński, błoński, mińsko-mazow. (z wyj. niektórych gmin) oraz części powiatów sochaczew., pułtusk., grójec. i garwolińskiego. Równocześnie został przygotowany dekret Prezydenta w sprawie zmiany przepisów o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej.

Sprawa została następnie załatwiona w innej formie przez ustawę z 16 sierpnia 1938 o samorządzie gm. m. st. Warszawy (Dz. U. poz. 479). Ustawa ta przewiduje m. in. w art. 76 upoważn. dla Rady Min. do przeprowadzenia zmiany granic miasta.

Dla skoord. spraw bezpieczeństwowych Min. Spr. Wew. przekazał rozp. z 31 lipca 1936 (Dz. Urz. M. S. W. Nr 22) nadzór i sprawowanie funkcyj w zakr. bezpieczeństwa, spokoju i porządku publ. na obsz. Annopola władzom i organom bezp. na m. st. Warszawę.

XV (6)

W Dz. U. z 25 października 1922 r. (poz. 824) ukazała się ustawa „o budowie portu w Gdyni“.

Gdynia rządziła się wówczas ordynacją dla gmin wiejskich

---

[2]) Por. R. Hausner: Województwo stołeczne — wnioski i projekty. (Warszawa 1936) oraz w Gazecie Adm. Nr 8 z 1936 r.

z 3 lipca 1891 r. (Zb. ust. pr. str. 283). Miejscowy zarząd „policyjny" sprawował tzw. wójt[1]).

Celem ułatwienia rozwoju Gdyni rozp. Rady Min. z 30 grudnia 1925 r. (Dz. U. poz. 7 z 1926) przyłączono gminę Oksywie, rozp. zaś Rady Min. z 10 lutego 1926 r. (Dz. U. p. 127) zezwoliło gm. wiejskiej Gdynia na przyjęcie ustroju wg. pruskiej ord. miejskiej z 30 maja 1853 r. (Zb. ust. pr. str. 261).

Celem zorganizowania bardziej sprężyście miejscowej władzy policyjnej postan. Ministra Spr. Wew. z 9 czerwca 1926 r. (Nr 134 Monitora P.) na podst. § 2 ustawy z 11 marca 1850 r. o zarządzie policji (Zb. ust. pr. str. 265) utworzyło w Gdyni „państwowy urząd policyjny", którego zakres objął wydzielone z kompetencji burmistrza agendy bezpieczeństwa, sanitarne i weterynaryjne. Niebawem i ta forma org. okazała się nie wystarczająca, wobec czego wydano rozp. Prezydenta z 20.X 1926 r. „w spr. utw. powiatu morskiego z Gdyni", Dz. U. poz. 760.

Na czele powiatu morskiego stanął starosta morski, jako przedstawiciel Rządu w powiecie oraz odpowiedzialny wykonawca zleceń wojewody pomorskiego i poszczególnych zainteres. Ministrów. Ministrowie ci w razie potrzeby mogą przekazywać mu odpowiednie kompetencje w działach adm. niezespolonej z adm. ogólną.

Rozp. Rady Ministrów z 28 grudnia 1926 r. oznaczyło granice powiatu morskiego (Dz. U. poz. 678) w ten sposób, że w miejsce podziału wybrzeża między powiaty: pucki i wejherowski, całe wybrzeże utworzyło jeden powiat „morski" z siedzibą w Gdyni. Reszta utworzyła powiat wejherowski, nie mający już bezpośr. połączenia z morzem. Rozp. Prezydenta z 29.II 1928 r. (Dz. U. poz. 221) połączyło powiat morski z wejherowskim w jeden pod nazwą „powiatu morskiego" z siedzibą w Wejherowie (a nie Gdyni), ponieważ Gdynia niebawem musiała być wydzielona zupełnie z powiatu jako jednostka odrębna. Równocześnie rozp. z 30 maja 1928 r. na podstawie ustawy z 11 marca 1850 r. „o adm. policji" (Zb. ust. pr. str. 265) rozszerzyło zakres działania urzędu policyjnego w Gdyni, przekazując mu m. in. sprawy policji budowlanej. Wyodrębnienie Gdyni z powiatu morskiego i utworzenie samodzielnego powiatu miejskiego nastąpiło rozp. Rady Min. z 11 stycznia 1929 r. (Dz. U. poz. 35).

Z dniem 26 marca 1929 r. zamianowano dla Gdyni osobnego starostę grodzkiego, starosta wejherowski zaś zatrzymał nadal tytuł starosty „morskiego" i kompetencje z rozp. Prezydenta z 20 października 1926 r.

Skomplikowane współdziałanie w Gdyni szeregu władz i urzędów i trudności koordynacji pracy spowodowały, iż rozp. z 26 października 1928 r. (Monitor P. Nr 253) Rada Min. rozwiązała radę miejską, a zarząd spraw komunalnych przekazała komisarycznemu prezydentowi. W dalszej konsekwencji rozp. Prezydenta z 24 listo-

---

[1]) Hausner R.: Gdynia. (Gazeta Adm. Nr 5 z 1931 r.).

pada 1930 r. (Dz. U. poz. 630) dokonało połączenia funkcyj starosty grodzkiego z funkcjami organów komunalnych w jednym ręku, dając Gdyni ustrój przystosowany do jej potrzeb. Obecnie ustrój ten opiera się na ustawie z 28 marca 1938 r. (Dz. U. poz. 190); szef admin. ma tytuł Komisarza Rządu.

Obszar m. Gdyni, kilkakrotnie powiększany, sięga obecnie aż po granice W. M. Gdańska (rozp. Rady Min. z 8 czerwca 1935 r. Dz. U. poz. 281).

XV (7)

W nr 41 Dz. U. z 18.V 1932 pod poz. 408 zostało ogł. rozp. Rady Min. z 27.IV 1932 w spr. powiatów miejskich[1]) obow. na całym obszarze Rzplitej z wyj. Śląska (art. 4 pktu 2 statutu organicznego z 15.VII 1920 (Dz. U. poz. 497).

Według tego rozp. tworzą odrębne powiaty miejskie: 1) Białystok, 2) Bydgoszcz, 3) Częstochowa, 4) Gniezno, 5) Grudziądz, 6) Inowrocław, 7) Kraków, 8) Lublin, 9) Lwów, 10) Łódź, 11) Poznań, 12) Radom, 13) Sosnowiec, 14) Toruń, 15) Wilno.

Na obszarze wojew. centralnych pierwsze powiaty miejskie zostały utw. w Warszawie, Łodzi i Lublinie rozp. Rady Min. z 23.II 1920 (Dz. U. poz. 106) pod nazwą Komisariatów Rządu, przy czym komisarzom dano kompetencję równą staroście. Powiat miejski w Lublinie został rozp. Rady Min. z 11.VII 1922 (Dz. U. poz. 510) zniesiony, a później przywrócony rozp. Rady Min. z 19.III 1928 (Dz. U. poz. 426) pod kierown. starosty powiatowego w Lublinie, a od 24.X 1931 z osobnym starostą grodzkim.

Na obszarze wojew. wschodnich tylko m. Wilno utw. powiat miejski na podst. zarządz. Komisarza Gener. Z. W. z 28.V 1919 (Dz. U. Z. C. Z. Nr 5), włączone czasowo na podstawie dekretu nr 35 Nacz. Dow. Wojsk. Litwy Środk. z 29.XI 1920 (Dz. Urz. T. K. R. Nr 8) do powiatu wileńskiego; wkrótce dekretem Nr 96 z 18.II 1921 (Dz. Urz. T. K. R. Nr 9/19) zostało wydzielone w powiat miejski ze starostą grodzkim. Na podst. rozp. Rady Min. z 7.IX 1922 (Dz. U. poz. 726) starosta ten otrzymał tytuł Komisarza Rządu.

Komisariaty Rządu w Łodzi i Wilnie przetrwały do rozp. Prezydenta Rzplitej z 19.I 1928, które komisarzy tych przemianowało na starostów grodzkich, a rozp. Rady Min. z 19.III 1928 w spr. powiatów miejskich (Dz. U. poz. 426) potwierdziło ten stan rzeczy.

Oprócz omówionych pow. miejskich, rozp. Rady Min. z 19.III 1920 (Dz. U. poz. 426) utworzyło jeszcze powiaty w Białymstoku, Częstochowie i Sosnowcu, przy czym funkcje starostów grodzkich powierzono starostom powiatowym. W Białymstoku 13.I 1931 r. zamiano-

---

[1]) Drawicz J. dr: Powiaty miejskie. (Gazeta Adm. Nr 15 z 1932 r.).

wano osobnego starostę grodzkiego. Rozp. z 27.IV 1932 r. został utw. powiat miejski w Radomiu.

Na obszarze wojew. południowych Kraków i Lwów jeszcze za czasów austriackich stanowiły osobne powiaty miejskie, przy czym czynności starostwa pełniły dwie władze: magistrat i Dyrekcja Policji. (Ustawa gminna z 5.III 1862 (Dz. p. p. a. Nr 18) i ustawa krajowa z 12.VIII 1866 (Dz. u. kr. Nr 9) statuty miast: Krakowa z 6.X 1901 (Dz. u. kr. Nr 108), Lwowa z 14.X 1870 (Dz. u. kr. Nr 79) oraz ustawa z 19.V 1868 o org. adm. politycznej (Dz. p. p. a. Nr 44 § 4). Dyrekcje policji utw. na podst. ces. postanow. z 10.VII 1850 o org. władz policyjnych, ogł. rozp. namiestnika z 4.VI 1851 r. (Dz. u. kr. Nr 125).

Wspomniane statuty m. Lwowa i Krakowa oddały większość spraw magistratom, przy Dyrekcjach Policji zaś pozostały głównie sprawy bezpieczeństwa i spokoju publ., doznając dalszego uszczuplenia na skutek rozp. Min. Spr. Wew. z 11.VII 1921 o wcieleniu państw. służby bezp. we Lwowie i Krakowie do Policji Państw. (Dz. U. poz. 440). Ten stan utrzymało cytow. rozp. z 19.I 1928 oraz rozp. Rady Min. z 19.III 1928 r. w spr. powiatów miejskich z tym, że Dyrektorzy Policji otrzymali tytuł i stanowisko starostów grodzkich.

Na obszarze wojew. zachodnich (z wyj. Śląska) m. Poznań tworzyło osobny okręg adm. tzw. prezydium policji, które rozp. Min. b. dz. pr. z 23.VI 1920 (Dz. Urz. b. dz. pr. poz. 309) po wyłączeniu spraw policji mundurowej i kryminalnej (z wyj. spr. obyczajowych) przekształciło w starostwo grodzkie. Rozp. Min. Spr. Wew. z 16.I 1925 (Dz. U. poz. 61), kompetencje tego starosty przekazało prezydentowi m. Poznania, który sprawował je przy pomocy specj. urzędu bezpieczeństwa i porz. publ.

Rozp. z 27.IV rb. odjęło część agend prezydentowi i przekazało na nowo staroście grodzkiemu. Miasta: Bydgoszcz, Grudziądz i Toruń od dawna tworzyły na zas. § 62 ord. miejskiej z 30.V 1853 i §§ 4 i 169 ord. powiatowej z 13.XII 1872 osobne powiaty miejskie; przybyło Gniezno i Inowrocław (rozp. Rady Ministrów z 27.V 1925 (Dz. U. poz. 416 i 417).

W ustroju tych 5 miast zmianę wprow. rozp. Rady Min. z 23.IX 1929 (Dz. U. poz. 543), tworząc starostwa grodzkie, którym przekazano „funkcje adm. policji", jednak funkcje starostów grodzkich w Gnieznie, Inowrocławiu, Bydgoszczy i Grudziądzu niebawem poruczono odnośnym starostom powiatom.

Na Śląsku w części górnośl. miasta Katowice i Król.-Huta (§ 62 ordynacji miejskiej i §§ 4 i 169 ord. powiat.), w części cieszyńskiej zaś m. Bielsko (statut z 8.XII 1869 (Dz. u. i rozp. kr. śl. Nr 3), tworzyły osobne powiaty miejskie z prezydentem miasta na czele.

Ograniczenie kompet. prezydentów nastąpiło przez utw. Dyrekcyj Policji w tych miastach (ustawa śląska z 14.III 1923, Dz. U. Śl. poz. 97), przy czym kierown. dyrekcji w Katowicach powierzono staroście tego powiatu, w Król.-Hucie staroście w Świętochłowicach, w Bielsku mianowano osobnego dyrektora policji.

Rozp. Min. Spr. Wew. z 6.III 1928 r. (Dz. U. poz. 423) sprawy dot. powszech. obow. wojskowego odjęto prezydentom tych miast i przekazano Dyrekcjom Policji.

Co do uprawnień starostów grodzkich jako przedstawicieli Rządu, por. rozp. Rady Min. z 2.VII 1931 (Dz. U. poz. 546).

XVI (1)

Są dwa zasadnicze typy organizacji pracy i odpowiedzialności w urzędach adm.: 1) system jednoosobowy (tzw. biurokratyczny), 2) system kolegialny.

I Pierwszy wyraża w nast. sposób rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. w spr. org. Mstw (Monitor P. Nr 203):

Minister sprawuje naczelną władzę w zakr. poruczonego mu działu służby. Pełni on swoje funkcje urzędowe przy pomocy urzędników Mstwa.

Przepis ten był konsekwencją art. 45 i 56 Konstytucji marcowej, w myśl których:

każdy urzędnik Rzplitej musi podlegać Ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem. Ministrowie ponoszą odpowiedzialność za działanie podległych im organów.

Wg. rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o org. władz adm. ogólnej (Dz. U. poz. 555 z 1936 r.):

art. 5: Wojewodowie, Komisarz Rządu na m. st. Warszawę, starostowie powiat. i grodzcy działają pod osobistą odpowiedzial. samodzielnie i jednoosobowo z zastrzeż. kolegialnego załatw. spraw stos. do postan. nin. rozp. wzgl. innych przepisów.

Wg. rozp. Min. z 13 sierpnia 1931 r. w spr. org. urzędów wojew. (Dz. U. poz. 611):

§ 2. Urząd Wojew. jest organem wojewody dla załatwiania spraw związanych . . . . .

Wg. rozp. Min. z 30 czerwca 1930 r. w spr. org. starostw (Dz. U. poz. 464):

§ 3. Starostwo jest organem starosty, przy pomocy którego . . . . .

Konsekwencje tych przepisów są następujące:

w odniesieniu do Ministerstw (rozp. z 25 sierpnia 1926 r.):

§ 2. O ile ustawy nie stanowią inaczej, żaden urzędnik Mstwa nie posiada samodzielnej władzy z tytułu zajmowanego stanowiska, lecz sprawuje je tylko z upoważn. Ministra w granicach zakreśl. przepisami org. i poleceniami Ministra.

w odn. do urzędów wojew.:

§ 3. Urząd wojew. jako taki wzgl. poszcz. jego części lub wchodzący w jego skład funkcjonariusze, nie występują na zewn. samodzielnie, lecz tylko w imieniu wojewody.

w odn. do starostw:

§ 4. Starostwo jako takie nie występuje na zewn. samodzielnie, lecz tylko w imieniu starosty. To samo odnosi się do wchodzących w skład starostwa funkcjonariuszów, o ile spec. przepisy nie stanowią wyjątku.

Powyższe zasady wyrażają się również w formie podpisów. Wg rozp. Rady Min. z 28 października 1920 r. w spr. org. Mstwa (Monitor P. Nr 251) cała korespondencja Mstwa, o ile nie podpis. osobiście Minister, podpisywana była z dodatkiem „za Ministra". Następne rozp. Rady Min. z 25 sierpnia 1926 r. zatrzymało ten dodatek w pewnych wypadkach, zasada ta jednak rozumie się sama przez się. Cyt. wyżej rozp. z 13 sierpnia 1931 r. o org. urzędów woj. i z 30 czerwca 1930 r. o org. starostw mówią wyraźnie, że wszystkie pisma, których nie podpisuje osobiście wojewoda lub starosta są podpisywane z dodat. „za wojewodę", „za starostę".

Dalszą konsekwencją jest § 20 rozp. o org. urzędów woj. oraz § 28 rozp. o org. starostw, w myśl których wojewoda (starosta) może zastrzec do swojej aprobaty każdą sprawę.

System jednoosobowy (biurokratyczny) polega zatem na skupieniu całej władzy i odpowiedzialności w jednej osobie.

II W systemie kolegialnym w rozpatrywaniu spraw i decydowaniu uczestniczy grono osób. Ma to swoje konsekwencje także odn. odpowiedzialności oraz form zewn. decyzyj. Kolegia te występują pod rozmaitą nazwą: komisje, komitety, rady, wydziały itp. [1]).

System biurokr. i kolegialny mają zalety i wady, które występują mniej lub więcej jednakowo, zależnie od działających ludzi.

Zalety syst. biurokratycznego: koncentracja władzy, wyraźna odpowiedzialność, jednolita polityka, szybkość decyzji. Wady: pośpiech, pobieżność, brak istotnego kontaktu z życiem, brak pogłębienia.

Zalety kolegialnego: gruntown. załatw., rozwaga i umiar, życiowość decyzyj. Wady: przewlekłe urzędowanie, kompromisowość decyzji, niebezp. stronniczości [2]), koszty.

Polska odziedziczyła oba systemy. W b. zab. austr. przeważał system biurokratyczny, jednak przepisy org. znały w ograniczonym zakr. kolegialny udział Namiestnictwa.

W b. zab. pruskim system kolegialny zaznaczał się wybitnie, a został utrzym. w rozp. Min. b. dz. pr. z 10 lutego 1922 r. (Dz. U. poz. 188),

---

[1]) Od tych ciał kolegialnych należy odróżnić tzw. konferencje odbywające się np. w Ministerstwie lub międzyministerialne jedynie dla rozpatrywania i omówienia pewnych proj. itp., jako materiał przygotowawczy do decyzji Ministrów.

[2]) W ankiecie p. t. Enquete zur Förderung der Verwaltungsreform, zaaranż. przez Rząd Austrii, reprezentanci różnych interesów podkreślali większe zaufanie do bezstronności biurokracji, aniżeli kolegiów obywatelskich.

wg którego w adm. wojew. współdziałał kolegialny urząd wojew. Kolegialność miała również zastos. w org. rosyjskich władz gubern. [3]).

We wszystkich org. adm. zaborczych współdziałały ponadto z adm. różne komisje, komitety itp. ciała kolegialne [4]).

Org. polska adm. ogólnej poszła zdecydowanie za systemem jednoosobowym (biurokr.), wprowadziła jednak w pewnych sprawach współudział czynnika obywatelskiego z wyborów. W tym wzgl. dostos. się do art. 66 Konstytucji marcowej:

> w organizacji adm. państwowej . . . . uwzgl. będzie zasada udziału obywateli, powołanych drogą wyboru, w wykonywaniu zadań tych urzędów w granicach określ. ustawami.

Poza tym istnieje duża ilość (nadmierna) różnych ciał kolegialnych, które w różnej formie współdziałają z adm. wojew. bądź powiatowej. Wszystkie organa kolegialne można rozpatrywać, co do podstawy prawnej: oparte na ustawach, na rozporz., okólnikach, powołane doraźnie ad hoc; co do składu: urzędnicze, obywatelskie, mieszane; co do sposobu powołania: z nominacji, z wyboru, swobodnego lub na podst. propozycji, uczestnictwo z urzędu; pod wzgl. zakresu: z głosem stanowczym i opiniodawczym, przy czym opinia kolegium może być obligatoryjna (prawnie konieczna) lub dowolna (pozost. ocenie kierownika władzy); co do składu: stały lub zmienny, zależnie od porządku dziennego; co do terminów posiedzeń: ocena przewodniczącego lub obowiązkowe (np. minimum posiedzeń w roku); co do przewodniczącego: szef urzędu lub jego delegat albo inny przewodn. (mianowany lub wybrany); co do formy decyzji: pod firmą szefa urzędu (przewodn.) z dodatkiem wskazującym na współudział kolegium, lub bez tego, decyzje pod firmą urzędu kolegial. lub samego kolegium (np. komisji poborowej). Uprawnienia przewodniczącego: prawo wstrzym. wykonania uchwał kolegium, nadzór nad stroną prawną, albo i merytoryczną, odwołanie się do instancji wyższej.

Właściwym wykon. art. 66 Konstytucji w adm. ogólnej jest instytucja Rady Wojewódzkiej i Wydziału Wojewódzkiego. Po raz pierwszy przewidz. już w ustawie z 2 sierpnia 1919 r. o org. władz adm. II inst. (Dz. Pr. poz. 395) na obsz. woj. centralnych. W woj. południowych ustawa z 3 grudnia 1920 r. (Dz. U. poz. 768) nie wprow. tej instytucji, gdyż istniał tu tzw. Tymcz. Wydział Samorządowy (ustawa z 30 stycznia 1920 r. Dz. U. 61) jako spadkobierca dawn. samorządu krajowego (Sejmu i Wydziału Krajowego).

---

[3]) Dziatełowski G.: Administracja państwowa i samorządowa w Rosji przedwojennej (Gazeta Adm. Nr 19 — 21 z 1929 r.).

[4]) Jankowski T.: Udział czynnika kolegialnego w administracji ogólnej (Gazeta Adm. Nr 11 — 16 z r. 1936).

Ines M.: Czynnik obywatelski w organizacji administracji ogólnej (Gazeta Adm. Nr 14 z r. 1929).

W woj. wschodnich ustawa z 4 lutego 1921 r. (Dz. U. poz. 93) powołanie Rad i Wydz. woj. w formie całkowitej nie nastąpiło.

W woj. śląskim, opartym na samorządzie i autonomii, sprawa ta jest uregul. odrębnie. W wojew. zachodnich wobec istnienia samorządu wojew. powołanie czynnika obywatel. w formie, jak w woj. centralnych, nie nastąpiło.

Jednolite zasady także w tej dziedzinie na obszarze całego Państwa (z wyjątkiem Śląska) wprow. dopiero rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o org. i zakresie działania władz adm. ogólnej (Dz. U. poz. 86 z 1928 r. i 555 z 1936 r.). Według tego rozp.

Art. 40. Do współdziałania z wojewodą w wykon. zadań adm. ogólnej w zakr. ustalonym przez przepisy prawne, powołuje się czynnik obywatelski, reprezent. przez organa samorządu wojew.

Art. 41. Do czasu zorg. samorządu wojew. tworzy się przy wojewodzie Radę Wojew. i Wydział Wojew., które współdziałają z wojewodą w wykon. jego zadań w zakr. adm. ogólnej, stos. do rozp. nin. i innych przepisów.

Rada Wojewódzka: kolegium obywatelskie, wybrane przez rady powiatowe i miejskie miast wydzielonych.

Wydział Wojewódzki: organ mieszany, złożony z 3 obywateli wybranych przez Radę Woj. i 3 urzędników (w składzie zależn. od rodzaju sprawy). Rada jest organem opiniodawczym, Wydział posiada głos doradczy (niekiedy prawnie konieczny) oraz stanowczy w spr. określ. w ustawach. Przewodniczący w Radzie i Wydziale (wojewoda lub wicewojewoda) ma prawo zawiesić uchwały naruszające obow. przepisy (reprezentant adm. skarbowej w wydziale ma prawo sprzeciwu). Minister Spr. Wew. może Radę i Wydział rozwiązać. Decyzje powzięte przy współudziale Rady lub Wydziału są wprow. w życie pod firmą wojewody.

Według tegoż rozp. (art. 80 i 84):

Do współdziałania ze starostą w wykon. zadań adm. ogólnej powołany jest w zakr. ustalonym przez rozp. i przepisy spec. czynnik obywatelski, reprez. przez organa samorządu powiat.

W powiatach miejskich (grodzkich) współdziałają z prezydentem miasta wzgl. starostą grodzkim (powiatowym, jeśli pełni funkcje grodzkiego) kolegia powołane z członków rady miejskiej wzgl. magistratu.

W Warszawie przy Komisarzu Rządu i starostach grodzkich kolegia nie są zorganizowane.

W woj. zachodnich w miejsce Rad wchodzą Sejmiki Woj., w miejsce Wydziałów istniejące tam Wydziały woj. związków komunalnych.

Załączone tabele przedstawiają cyfrowo czynności Wydziałów Wojew.

Działalność Wydziałów Wojewódzkich

WOJEWÓDZTWO	Rok 1928			Rok 1929			Rok 1930			Rok 1931			Rok 1932			Rok 1933			Rok 1934			Rok 1935			Ogólna ilość spraw w latach 1928 — 1936	Przeciętna ilość posiedzeń przypadających na wojewódz.	Przeciętna roczna ilość spraw na województwo
	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym	posiedz.	Powzięto uchwał z głosem stanowczym	Powzięto uchwał z głosem doradczym			
Białostockie	—	—	—	13	738	35	19	1159	15	11	800	84	12	419	56	9	564	37	10	507	53	11	64	560	5081	12	726
Kieleckie	6	256	15	19	440	53	17	706	69	Wydział rozwiązany			3	103	10	28	1619	62	23	1134	62	14	57	1670	6245	16	892
Lubelskie	—	—	—	16	787	103	20	1414	93	13	1302	56	13	1004	100	17	596	50	26	1209	83	11	28	1042	6977	15	995
Łódzkie	6	466	57	13	1631	70	10	1227	77	8	2169	56	11	1122	48	14	3087	41	11	933	63	12	53	767	11820	10	1477
Warszawskie	—	—	—	20	763	80	12	1285	99	8	1445	98	9	1044	161	8	1617	48	9	749	82	10	16	1416	8903	11	1274
Nowogródzkie	—	—	—	8	253	10	11	344	12	9	366	37	11	336	40	6	295	18	4	207	12	6	18	279	2227	8	318
Poleskie	—	—	—	5	139	3	11	112	—	9	124	12	7	393	12	9	339	16	9	815	20	13	61	579	2625	8	375
Wileńskie	3	77	5	17	489	30	17	685	29	17	709	35	16	580	59	12	694	74	15	546	34	16	14	436	4496	14	562
Wołyńskie	—	—	—	18	546	53	18	776	80	18	1213	80	15	1013	76	17	835	82	15	805	42	9	28	687	5596	16	799
Krakowskie	6	362	32	27	2424	240	40	2408	143	42	2046	229	38	1383	339	29	1032	182	24	2495	88	24	70	1522	14735	26	1842
Lwowskie	7	198	32	14	2272	150	19	2387	298	17	1482	215	17	1111	220	17	1146	118	18	1485	57	15	86	1755	12057	15	1507
Stanisławowskie	13	393	38	11	980	150	10	962	120	6	742	64	6	618	98	7	675	52	6	520	37	4	24	860	6383	8	796
Tarnopolskie	29	—	37	21	729	100	14	614	104	13	546	117	12	541	115	10	358	122	13	776	60	11	53	596	4611	15	576
Poznańskie	5	1045	104	8	1357	13	14	2018	14	12	1881	—	9	2101	—	10	2324	35	10	2428	19	10	37	2787	16169	11	2021
Pomorskie	6	255	85	8	535	42	9	706	102	7	606	65	12	550	70	4	333	18	Izba wojew. nie była zorganizow.			7	77	381	3825	8	540
Razem		3460			15217			18125			16589			13619			16316			15848			16023		115197		

Kategorie spraw, załatwionych

	Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 1 Rozp. Prez. Rzp. z 19.I 1928									Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 2 Rozp. z 19.I 1928								
	R o k									R o k								
	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem
Białostoc.	—	418	294	115	165	177	205	288	1622	—	194	756	550	218	274	290	277	2559
Kieleckie	201	239	179	—	41	438	505	392	1766	31	111	321	—	46	1079	529	1056	3173
Lubelskie	—	398	329	200	308	302	541	239	2371	—	353	978	1094	636	225	610	684	4580
Łódzkie	97	403	498	225	336	475	364	392	2770	331	1136	697	1819	667	2552	486	240	7936
Warszaw.	—	430	276	154	259	358	319	250	2056	—	315	996	1177	781	1250	424	1106	5949
Nowo-gródzkie	—	104	161	151	137	112	109	—	774	—	56	142	195	167	44	60	—	664
Poleskie	—	74	94	92	89	94	155	170	768	—	32	18	23	299	242	659	495	1768
Wileńskie	26	111	136	161	158	143	178	188	1101	45	344	474	481	354	499	312	166	2775
Wołyńsk.	—	454	370	412	310	247	340	236	2369	—	361	385	723	676	564	417	74	2524
Krakows.	62	403	353	273	135	199	271	275	1971	294	2011	2119	1732	1097	714	2033	861	10868
Lwowskie	99	274	268	257	234	242	231	209	1814	43	1935	1999	1103	817	854	1193	1468	5423
Stanisła-wowskie	93	92	99	69	92	102	105	102	656	278	809	728	609	236	480	370	734	2247
Tarnopol.	—	158	116	180	174	186	203	169	1186	—	425	455	301	405	104	452	274	731
Poznańs.	644	658	1098	824	810	1103	632	673	6442	20	50	90	87	40	73	175	196	156
Pomorsk.	117	339	410	325	290	229	—	166	1876	48	—	5	16	40	25	—	22	9424
Razem	—	—	—	—	—	—	—	3803	29542	—	—	—	—	—	—	—	—	61277

	Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 5 Rozp. z 19 I. 1928									Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 6 Rozp. z 19 I. 1928								
	R o k									R o k								
	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem
Białostoc.	—	11	24	63	—	1	4	1	111	—	11	15	35	—	39	8	4	112
Kieleckie	—	9	—	—	1	50	—	—	60	2	6	17	—	2	72	55	55	209
Lubelskie	—	10	4	—	—	—	28	—	42	—	—	22	—	52	62	3	8	152
Łódzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	6	—	—	—	—	11	21
Warszaw.	—	2	1	9	1	2	4	56	75	—	9	4	7	2	4	2	2	30
Nowo-gródzkie	—	15	—	—	—	—	—	22	37	—	8	4	17	25	32	20	—	106
Poleskie	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	6	5	6	1	1	—	2	21
Wileńskie	—	—	13	16	24	33	15	14	115	—	3	1	2	2	—	3	2	13
Wołyńsk.	—	—	—	—	11	—	—	—	11	—	6	6	40	4	9	—	—	65
Krakows.	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	19	28	59	90	68	190	114	559
Lwowskie	—	—	—	—	—	—	—	—	23	—	20	52	30	21	18	14	—	155
Stanisła-wowskie	—	2	1	1	—	11	—	—	19	—	7	—	4	11	10	18	8	58
Tarnopol.	—	15	19	7	3	7	5	4	60	—	—	3	4	19	15	2	18	80
Poznańs.	—	—	11	653	1092	—	—	—	1756	121	287	589	3	—	1065	1543	1839	4907
Pomorsk.	—	9	—	162	3	1	—	—	175	45	81	204	3	115	12	—	74	534
Razem	—	—	—	—	—	—	—	—	2485	—	—	—	—	—	—	—	—	7022

przez Wydziały Wojewódzkie

Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 3 Rozp. z 19.I 1928									Na podstawie przepisu art. 55 pkt 4 Rozp. z 19.I 1928								
Rok									Rok								
28	29	30	31	32	33	34	35	Razem	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem
—	54	—	—	7	29	—	—	90	—	9	69	35	26	44	—	7	170
26	—	—	—	—	—	16	116	132	26	73	39	—	5	32	15	—	190
1	15	63	—	—	—	—	3	82	—	11	16	—	—	4	10	47	88
—	1	4	68	—	43	25	—	141	37	82	16	54	114	67	61	121	552
—	—	4	—	—	—	—	—	4	—	2	1	2	1	3	—	—	9
—	20	2	—	—	—	2	—	24	—	50	33	1	7	22	25	35	173
—	19	—	—	—	—	—	—	19	—	1	—	2	—	2	1	3	9
6	28	15	14	—	—	—	2	75	—	—	28	16	28	11	22	52	157
—	8	5	10	10	10	2	367	410	—	8	6	12	1	5	45	38	115
—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	7	5	31	11	46	—	2	105
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	20	49	19	28	23	42	66	250
11	48	115	50	102	56	25	15	322	9	26	9	8	6	13	1	—	71
—	106	8	47	49	45	52	—	305	—	18	9	5	60	39	42	31	199
37	33	177	137	67	74	67	62	654	223	329	34	133	83	—	30	17	993
20	90	43	10	3	41	—	55	222	25	14	42	85	96	35	—	61	304
—	—	—	—	—	—	—	—	2481	—	—	—	—	—	—	—	—	3385

Na podstawie przepisu art. 55 pkt. 7 Rozp. z 19.I 1928									Art. 109 Rozp. z 19.I 1928									Na podstawie innych artykułów					
Rok									Rok									Rok					
28	29	30	31	32	33	34	35	Razem	28	29	30	31	32	33	34	35	Razem	30	32	33	34	35	Razem
—	2	—	1	—	—	—	—	3	—	—	4	1	1	—	—	1	7	—	2	37	—	—	40
—	—	—	1	—	55	—	—	55	—	2	7	—	6	—	—	1	16	—	2	8	—	107	117
—	—	—	—	8	53	11	7	79	—	—	2	1	—	1	1	—	5	—	—	—	—	5	—
—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	5	—	3	1	2	1	2	14	—	4	1	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	2	—	—	—	2	12	—	—	48	—	—	48
														(opinie)									
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	1	—	1	6	—	—	2	3	3	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	1	3	—	—	1	14	—	—	2	420	9	432
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	1	1	—	1	6	—	—	8	16	12	38
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	3	3	1	—	—	1	11	—	—	—	—	—	14
—	—	1	—	—	—	1	—	6	—	2	3	—	—	—	—	3	8	—	14	182	—	—	182
—	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	10	134	5	98	337
—	—	—	—	1	—	31	—	32	—	3	3	1	—	1	—	—	8	—	1	53	7	25	86
—	—	—	—	—	—	69	—	69	—	—	4	2	—	2	1	—	9	—	1	78	—	—	78
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	—	—	—	—	9	6	7	35	—	—	48
—	—	—	—	1	9	—	—	10	—	2	2	3	1	1	—	—	9	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	258	—	—	—	—	—	—	—	—	135	—	—	—	—	—	1281

Umieszczona na poprzednich stronicach tabela[1]) powołuje się na art. 55 rozp. Prezydenta R. P. z dn. 19.I 1928, który brzmi następująco:

Art. 55. Jeżeli z ustaw wydanych po wejściu w życie rozp. nin. nie wynika inaczej, wydział wojew. współdziała z głosem stanowczym stos. do postanowień rozp. nin. wzgl. innych przepisów, a w szczeg. w sprawach dotyczących:

1) zatwierdzania uchwał organów związków samorząd. w takim zakresie, w jakim prawo to przysługuje według przepisów wojewodzie samemu lub w porozum. z dyrektorem izby skarb.;

2) rozstrzygania w toku inst. odwołań od orzeczeń i zarządzeń organów związków samorząd., o ile według przepisów służy wojewodzie;

3) rozstrzygania odwołań w toku inst. od orzeczeń i zarządzeń, które w niższej instancji zostały lub powinny były być wydane przy udziale kolegium, o ile według obow. przepisów takie odwołanie jest dopuszczalne;

4) sprawowania nadzoru nad samorządem teryt. w takim zakresie, w jakim według przepisów nadzór ten należy do wyłącznej kompet. wojewody, z wyłączeniem bieżących czynności nadzorczych o charakterze przygotowaw., ogólnych zarządzeń instrukc. oraz stosowania środków przymus. o charakterze porządkowym;

5) orzekania we wszystkich sprawach, które w myśl dotychcz. przepisów są lub mogą być przekazane decyzji wojewody w zastępstwie organów samorządu wojew.;

6) orzekania we wszystkich sprawach zastrzeżonych przez ustawy i rozp. wyraźnie wydziałowi wojew.;

7) określania sposobu wykon. uchwał rady wojew. w spraw., w których ona współdziała z głosem stanowczym.

Rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. starało się również skomasować czynności najrozmaitszych kolegiów (rad, komisyj, ciał doradczych itd.), istn. na terenie wojew. i powiatów. W tym celu Rada Min. ustaliła, które kolegia pozostają nadal (zaledwie 4), wszystkie inne zostały wchłonięte przez Wydziały Woj. (por. rozp. Rady Min. z 29 sierpnia 1928 r. Dz. U. poz. 708 do 711). Później jednak poszczeg. normy i zarz. stworzyły nowe kolegia o różnym składzie i zakr. działania. Z ważniejszych wymieniamy następujące:

Przy Ministerstwie.

Państwowa Rada Samorządowa.

Opiniowanie w sprawach dotyczących samorządu terytorialnego (M. P. Nr 66/27 poz. 149).

Stała Komisja Doradcza do spraw ochrony przed pożarami i innymi klęskami.

Opiniowanie w sprawach pożarnictwa i szkolenia straży ogniowej (Dz. U. Nr 37/35 poz. 262).

Wyższa Komisja Filmowa.

Badanie filmów i środków reklamy w inst. II (Dz. U. Nr 68/35 poz. 427).

---

[1]) Tabele do tego działu opracował dr W. Natanson.

Por. również tegoż autora: Działalność wojewódzkich organów kolegialnych w okresie pierwszego 7-lecia ich istnienia (Gazeta Adm. Nr 16 z 1936 r.) oraz Działalność rad i wydziałów wojewódzkich w r. 1935/36 (Gazeta Adm. Nr 16 z r. 1937).

Komisja Filmowa.

Badanie filmów i środków reklamy w inst. I (Dz. U. Nr 68/35 poz. 427).

Komisja do ustalenia urzędowej nomenklatury miejscowości.

Organ opiniodawczy w sprawach nazw miejscowości (Dz. U. Nr 94/34 poz. 850).

Międzyministerialna Komisja do spraw ochrony rzek przed zanieczyszczeniem.

(Dz. U. Min. Spr. Wew. Nr 14/35, poz. 75).

Komisje egzaminacyjne dla kandydatów na stanowiska administracyjne I kategorii.

Komisja egzaminacyjna dla kandydatów na stanowiska I kategorii w państwowej służbie technicznej w dziale Min. Spr. Wew.

Komisje egzaminacyjne dla kandydatów na stanowiska administracyjne II kategorii.

Komisje egzaminacyjne dla kandydatów na stanowiska administracyjne III kategorii.

Komisja egzaminacyjna na prawo kierowania robotami budowlanymi (Dz. U. Nr 23/28, poz. 202).

Komisja egzaminacyjna na mierniczych przysięgłych (Dz. U. Nr 46/28, poz. 454).

Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna.

Komisja dyscyplinarna.

Główna Rada Statystyczna.

(Dz. U. Nr 60 poz. 436 z r. 1933).

Rada Spożywców.

Opiniowanie w sprawach zaopatrzenia ludności w artykuły żywnościowe i inne przedmioty powszechnego użytku (M. P. Nr 76/32, poz. 107). W związku z dekretem (Dz. U. poz. 89 z 1938 r.) i ustawą (Dz. U. poz. 462 z 1938 r.) utw. Polski Komitet Żywnościowy.

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia.

(M. P. Nr 18/26, poz. 52) obecnie resort Op. Społ.

Naczelna Rada Zdrowia.

(M. P. Nr 281/771/27) vide Op. Społ.

Państwowa Rada do spraw uzdrowisk.

(Dz. U. Nr 33/34, poz. 304) obecnie resort Op. Społ.

Rada do spraw dozoru nad artykułami żywności i przedmiotu użytku.

(Dz. U. Nr 36/28, poz. 343 i 66/28, poz. 613) obecnie resort Op. Społ. [5]).

---

[5]) por. nadto: Dubiel K.: Komisja Wniosków Ustawodawczych (Gazeta Adm. Nr 20 str. 726 z r. 1930).

Przy władzach wojewódzkich.

Rada Wojewódzka i Wydział Wojewódzki (Dz. U. poz. 86 z r. 1928 i poz. 453 z 1928 r.).

Komisja Oszczędnościowo-Oddłużeniowa dla samorządu (Dz. U. poz. 456 z 1935 r.).

Międzywojewódzki Komitet ochrony rzek przed zanieczyszczeniem (Dz. U. Min. Spr. Wewn. Nr 14, poz. 75 z 1935 r.).

Komisja Techniczna Rady Wojewódzkiej (Dz. U. poz. 86 z 1928 r.).

Komisja Rozpoznawcza przy urzędzie wojewódzkim dla spraw powszechnego obowiązku wojskowego (Dz. U. poz. 757 z 1934 r.).

Komisja egzaminacyjna dla mechaników kinematograficznych (Dz. U. poz. 981 z 1934 r.).

Komisja egzaminacyjna dla urzędników I, II i III kategorii (Dz. U. poz. 48 i 49, poz. 103, poz. 424 z 1925 r. i poz. 646 z 1928 r.).

Komisja Dyscyplinarna (Dz. U. poz. 738 z 1932 r. i poz. 790 z 1932 r.).

Wojewódzka Komisja Opieki Społecznej (Dz. U. poz. 267 z 1928 r.).

Wojewódzka Rada Funduszu Pracy (Dz. U. poz. 849 z 1934 r. i Monitor P. Nr 76 z 1935 r.).

Wojewódzka Komisja do spraw kolonij letnich (Monitor P. Nr 178 z 1930 r.).

Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (Monitor P. Nr 26 z 1927 r.).

Wojewódzka Komisja Pożyczkowa Odbudowy (Dz. U. poz. 131 z 1924 r.).

Wojewódzki Komitet do spraw młodzieży wiejskiej (pismo Min. R. i R. R. z 2.IV 34 r. Nr O. R. 11-2).

Wojewódzka Komisja do badania mąki i pieczywa (Monitor P. Nr 126 z 1929 r.).

Wojewódzka Komisja dla ustalenia cen drzewa w związku z daniną lasową (Dz. U. poz. 83 z 1922 r.).

Wojewódzka Komisja Oświaty Pozaszkolnej (Dz. U. poz. 86 z 1928 r.).

Komisja specjalna do rozstrzygania skarg na nakazy inspektorów pracy (Dz. U. poz. 497 z 1928 r.).

Komisja kwalifikacyjno-szacunkowa dla opiniowania wykupywanych gruntów w związku z wykonywaniem reformy rolnej (Dz. U. poz. 488 z 1935 r. i Dz. U. M. R. i R. R. Nr 10 z 1935 r.).

Wojewódzka Komisja Ziemska (Dz. U. poz. 635 z 1933 r. i poz. 976 z 1934 r.).

Wojewódzki Komitet do spraw finansowo-rolnych (Dz. U. poz. 472 z 1932 r.).

Wojewódzki Urząd Rozjemczy do spraw majątkowych posiadaczy gospodarstw wiejskich (Dz. U. poz. 974 z 1934 r. i poz. 449 z 1935 r.).

Wojewódzka Rada naprawy i ustroju rolnego (Dz. U. poz. 14 z 1927 r.).

Komisja Opiniodawcza dla spraw wyłączeń gruntów przy wykonywaniu reformy rolnej (Dz. U. poz. 340 z 1927 r.).

Wojewódzka Komisja Turystyczna (reskr. Min. Rob. Publ. z 5.VI 1925 r. Nr XI-1614).

Wojewódzka Rada Wodna (Dz. U. poz. 567 z 1929 r.).

Okręgowa Komisja Konserwatorska (Dz. U. poz. 84 z 1931 r.).

Inwalidzka Komisja Odwoławcza (Dz. U. poz. 31 i 32 z 1935 r.).

Sanitarna Komisja Rady Wojewódzkiej (Dz. U. poz. 86 z 1928 r.).

Komisja Lekarska dla funkcjonariuszów państwowych I inst. (Dz. U. poz. 302 z 1931 r.).

Komisja Lekarska dla funkcjonariuszów państwowych II inst. (Dz. U. Nr 38 poz. 302 z 1931 r.).

Komisja Lekarska emerytalna I inst. (Dz. U. poz. 302 z 1931 r.).

Komisja Lekarska emerytalna II inst. (Dz. U. poz. 302 z 1931 r.).

Komisja Szacunkowa w sprawach przejmowania na własność Państwa gruntów za niektóre należności pieniężne (Dz. U. poz. 36 z 1934 r.).

Komisja Egzaminacyjna dla kandydatów na podkuwaczy (Dz. U. poz. 807 z 1928 r.).

Komisja Egzaminacyjna dla kandydatów na kierowników pojazdów mechanicznych (Dz. U. poz. 356 z 1928 r.).

Komisja Egzaminacyjna z języka polskiego dla kandydatów na rabinów i podrabinów (Dz. U. poz. 593 z 1930 r.).

Komisja Egzaminacyjna dla pielęgniarzy przy urzędzie wojewódzkim (Dz. U. poz. 199 z 1935 r.).

Przy starostwach.

Powiatowa Komisja Poborowa (Dz. U. poz. 575 z 1934 r.).

Powiatowa Komisja dla walki z alkoholizmem (Dz. U. poz. 728 z 1922 r. poz. 595 z 1931 r.).

Komisja Statystyki Rolnej.

Powiatowa Komisja Rolna (Dz. U. poz. 141 z 1919 r.).

Powiatowy Komitet Funduszu Pracy (Dz. U. poz. 163 z 1933 r. i Monitor P. Nr 75 z 1933 r.).

Powiatowa Komisja Drogowa (Dz. Pr. poz. 141 z 1919 r. i Dz. U. poz. 294 z r. 1933).

Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (Monitor P. Nr 26 z 1927 r.).

Powiatowa Komisja Rewizyjna Wodna (Dz. U. poz. 574 z 1928 r.).

Powiatowa Komisja Oszczędnościowa (Dz. U. poz. 777 z 1932 r.).

Powiatowy Komitet Pomocy Ofiarom Powodzi (zarz. Min. Spr. Wewn. z 19.VII 1934 r.).

Powiatowa Komisja Kulturalno - Oświatowa (oświaty pozaszkolnej).

Inwalidzka Komisja Rewizyjno - Lekarska (Dz. U. poz. 31 z 1935 r.).

Powiatowa Komisja Sanitarno - Obyczajowa (Dz. U. poz. 715 z 1922 r.).

Powiatowa Komisja Szkolna (szkół rolniczych).

Powiatowa Komisja Opieki Społecznej (Dz. U. poz. 267 z 1928 r.).

Powiatowy Urząd Rozjemczy do spraw majątkowych posiadaczy gospodarstw miejskich (Dz. U. poz. 21 i 22 z 1935 r. poz. 449 z 1935 r.).

Powiatowa Komisja Przysposobienia Rolniczego (Dz. Pr. poz. 141 z 1919 r.).

Komisja do badania cen przedmiotów powszechnego użytku (Dz. U. z 1932 r.).

Pismem z dnia 5 maja 1938 r. Nr GL. 3a-27 Gabinet Min. Spraw Wew. w drodze ankiety zebrał materiał do przeprac. tego zagadnienia. Ankieta dała wynik dość nierównomierny. Ogółem wykazano przy wojewodach 62 różnych ciał kolegialnych, przy starostach 46 kolegiów (w zakr. wszystkich resortów zespolonych). Poszczeg. Urzędy Woj. wykazały takie kolegia, które nie zostały wykazane w innych wojew. Mstwo dąży do uporządkowania tej ważnej sprawy.

XVI (2)

Olbrzymi zakres działania adm. państwowej zmusza do odpow. podziału pracy między różne organa tej adm., a w ich obrębie między różne instancje w sposób, który by najlepiej zabezpieczał należyte spełnianie tych zadań. Zagadnienie „odciążenia" jest stale aktualne.

1) Odciążenie adm. rządowej następuje w drodze decentralizacji, tj. wskutek sprawowania adm. lokalnej przez samorząd. Konstytucja marcowa przewidywała w art. 3 oparcie ustroju Rzplitej na zasadzie szerokiego samorządu i autonomii. Konstytucja kwietniowa w art. 4 i 75 przewiduje powołanie samorządu terytor. i gospodar. do udziału w wykon. zadań życia zbiorowego, a w szczególności „do urzeczywistnienia zadań adm. w zakresie potrzeb miejscowych".

Obciążenie samorządu różnymi zadaniami (a przede wszystkim zadaniami adm. rządowej, tzw. zakres zlecony) przybrało z czasem olbrzymie rozmiary i Mstwo Spr. Wew. stara się o odciążenie samorządu w tym względzie [1]).

---

[1]) por. Obowiązkowe zadania i czynności gmin (Warszawa 1932. Nakł. Zw. Miast).

F. Leiter: Die Gemeindeverwaltung (Wiedeń 1905).

P. Typiak: Odciążenie urzędów gminnych z zadań poruczonych i uspr. adm. gminnej (Gazeta Adm. Nr 2 z r. 1931).

2) W obrębie adm. rządowej podobny problem „odciążenia“ istnieje na odcinku zatrudnienia organów wykon., głównie Policji Państwowej. W tym wzgl. w rozp. Prezydenta z 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej art. 143 postanawiał, że „znosi się przepisy, które nakładają na P. P. obowiązki nie wchodzące w zakres jej zadań określ. w tym rozp.“.

Ta akcja prowadzona przez Mstwo i Komendę Gł. P. P. doprow. przede wszystkim do ustalenia, że istnieje duża ilość czynności, które Policja spełnia bez dostat. podstawy prawnej, np. doręczanie wezwań, nakazów, decyzyj, ustalanie adresów, stanu mająt., dostarcz. różnych dokumentów, różne ewidencje, wykazy, statystyki itp.

Przepr. akcji do końca natrafiło na trudności finansowe, opóźniające powołanie do życia osobnych organów, które by przejęły odnośne funkcje od Policji (np. policja porządkowa, straż kolejowa, więzienna itd.).

3) W stosunku wzajemnym poszczeg. instancyj tego samego działu adm. Konstytucja marcowa w art. 66 wypowiedziała zasadę dekoncentracji [2]), tj. rozszerzenia zakresu decyzyj i odpowiedzialności instancyj niższych, a odciążenia wyższych. Usiłowania Mstwa Spr. Wew. szły zdecydowanie w tym kierunku. Już ustawa z 2 sierpnia 1919 r. o org. pierwszych województw (Dz. Pr. poz. 395) postanawiała w art. 7, że Ministrowie mogą przekazywać wojewodzie decyzje zastrzeżone im dotąd w toku instancyj. Takie przekazanie na wielką skalę zostało dokonane przez rozp. Rady Min. z 13 listopada 1919 r. (Dz. U. poz. 490).

Rozp. Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. (Dz. U. poz. 86) postan. w art. 118:

Właściwi Ministrowie w spr. należących do bezpośr. zakresu działania wojewodów (art. 27), są uprawn. zastrzeżone im dotychczas decyzje przekazywać wojewodom oraz Komisarzowi Rządu, decyzje zaś, zastrzeżone wojewodom, przekazywać starostom oraz innym władzom adm. ogólnej.

Właściwi Mstrowie są również uprawn. do przekazywania Komisarzowi Rządu decyzyj, zastrzeżonych z reguły starostom.

Dekoncentracji w stopniu ogólno-resortowym dokonało rozp. Prezydenta z 28 grudnia 1934 r. o unormowaniu właściwości władz (Dz. U. poz. 976).

W drodze wyjątku na obsz. m. Warszawy widzimy raczej koncentrację decyzyj służących normalnie starostom — w ręku Komisarza Rządu, co tłumaczy się koordynacją poczynań w pewnych kategoriach spraw na terenie jednego miasta.

4) Dekoncentracja jest aktualna również w obrębie hierarchii stanowisk w jednym i tym samym urzędzie. Rozp. z 30

---

[2]) Hausner R.: Dekoncentracja (Gazeta Adm. Nr 1 z r. 1929).

Czapiński Wł.: Zagadnienie dekoncentracji (Gazeta Adm. Nr 12 z r. 1931).

czerwca 1930 r. o org. starostw i rozp. z 13 sierpnia 1931 r. o org. urzędów woj. postanawia: „w interesie należytego podziału pracy i odciążenia urzędników kierowniczych, zakres czynności i odpow. poszczeg. funkcjonariuszów winien być szczegółowo ustalony".

Przepis § 33 rozp. o org. starostw mówi wyraźnie, że „w interesie sprawności i szybkości urzędowania zakres samodzielnej decyzji i odpowiedzialn. referentów powinien być w granicach ich osobistych kwalifikacyj możliwie najszerszy".

Jeżeli chodzi o Ministerstwo, to rozp. Rady Min. z 21 sierpnia 1926 r. w sprawie zasad org. Ministerstw (Monitor P. poz. 578) stoi wyraźnie na stanowisku odciążenia urzędników wyższych na rzecz podwładnych, przy czym pewna kategoria spraw (§ 15) może być pozost. na wyłączną odpowiedzialność poszcz. referentów.

5) Dekoncentracja wymaga stałej czujności. Z jednej strony grożą zawsze tendencje do koncentrowania jak największej liczby spraw i decyzyj, czy to ze względu interesu służby (konieczność przepracow. centralnego, czy braku zaufania do podwładnych, czy chęci nieumniejszania swego zakresu działania. Poza tym dekoncentracja decyzyj obok wielu zalet posiada tę wadę, że odcina władze (instancje) wyższe od decydow. spraw konkretnych, a więc od wglądu w sprawy bieżące, które odzwierciadlają życie i potrzeby terenu. Ten dopływ wiadomości muszą władze wyższe zabezpieczyć sobie w drodze pośredniej, przez aparat inspekcyjny, sprawozdawczość, statystykę itp.

6) Swoistym sposobem decentralizacji jest wciąganie do współdziałania w adm. państwowej różnych organizacyj i organów, którym przekazuje się załatw. czynności z zakresu adm. publ. Ta forma sui generis decentralizacji przybiera coraz szersze rozmiary i może stanowić w pewnym stopniu przeciwwagę rozszerzającej się coraz ingerencji Państwa, a tym samym zwiększonego obciążenia administracji.

Poza funkcjami, dla których w znaczeniu ściślejszym został powołany, samorząd gospodarczy otrzymuje niektóre funkcje w drodze zlecenia mu bądź przez ustawy, bądź przez rozporządzenia i zarządzenia władz wydane w wykonaniu tych ustaw. Tak np. według ustawy z 10 marca 1932 r. o zapobieganiu rozpowszechniania się szczurów piżmowych na wolności w brzmieniu rozp. Prezydenta Rzplitej z 28 grudnia 1934 r. (Dz. U. poz. 976, art. 68) izbom rolniczym zostało poruczone stwierdzanie, czy warunki prowadzenia hodowli szczurów piżmowych odpowiadają wymogom ustawy, t.zn. wyłączają możliwość wydostania się szczurów na wolność.

Ustawa z 14 lipca 1936 r. o zalesianiu niektórych nieużytków (Dz. U. poz. 406) przewiduje (art. 5), że wojewoda może przekazać Izbie Rolniczej wykonywanie nadzoru fachowego nad pracami zalesieniowymi, którego sprawowanie należy do niego.

Podobny charakter ma działalność niektórych stowarzyszeń, wyręczających Państwo w wykonywaniu pewnych zadań publicznych.

Pod tym względem należy przede wszystkim wskazać na tzw. stowarzyszenia „wyższej użyteczności" (art. 46 — 56 prawa o stowa-

rzyszeniach, Dz. U. poz. 808/1932), które powstają w drodze uznania ich za takie rozporządzeniem Rady Ministrów, gdy rozwój ich jest szczególnie użyteczny dla interesu państwowego lub społecznego Rzplitej. Biorąc pod uwagę, że w potrzebnych wypadkach może im być nadany przywilej wyłączności działania w pewnym zakresie, co pociąga za sobą zakaz wkraczania w ten zakres dla wszystkich innych stowarzyszeń (art. 51), istnieje możność poruczania im niektórych doniosłych zadań, zwłaszcza o charakterze społeczno-koordynacyjnym, odciążając tym władze państwowe od potrzeby koordynowania odpowiednich funkcyj na własną rękę na mniejszych odcinkach życia stowarzyszeniowego.

Państwo skorzystało już z tak wytworzonej przez ustawę możności, przekazując stowarzyszeniom wyższej użyteczności część społecznie i państwową doniosłych zadań. Tak powstały względnie uległy przekształceniu następujące stowarzyszenia: a) Polski Czerwony Krzyż (1927 r.), b) Związek Straży Pożarnych Rzplitej Polskiej (1933 r.), c) Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (1934 r.), d) Tow. Przyjaciół Młodzieży Akademickiej (1934 r.), e) Tow. Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (1934 r.), f) Związek Harcerstwa Polskiego (1936 r.) i g) Polski Biały Krzyż (1936 r.).

Pewną odmianę tego charakteru stowarzyszeń stanowi „Liga Morska i Kolonialna", która jakkolwiek jest stowarzyszeniem tylko zarejestrowanym (art. 19 — 45 prawa o stow.), to jednak otrzymała w drodze osobnych aktów prawnych (ustawa z 10 marca 1932 r., Dz. U. poz. 280 i uchwała Rady Ministrów z 20 stycznia 1933 r.) dodatkowo funkcję gromadzenia i administrowania Funduszem Obrony Morskiej".

Jeszcze inną odmianę zleconego wykonywania funkcyj stanowi poruczenie Stowarzyszeniu nadzoru nad kotłami parowymi, funkcyj wykonywania bezpośredniego dozoru ze stanowiska bezpieczeństwa nad kotłami i to zarówno należącymi do przedsiębiorstw i osób prywatnych jak i publiczno-prawnych (ustawa z 31 maja 1921, Dz. U. Nr 50, poz. 303).

XVI (3)

P o r ó w n a n i e przepisów rozp. Prez. z 19 stycznia 1928 r. dot. org. u r z ę d ó w w o j e w ó d z k i c h z przepisami dot. org. s t a r o s t w wykazuje, że zarówno w org. urzędów wojew. jak i starostw zastosowano p o k r e w n e z a s a d y. Jeszcze wyraźniej te wspólne zasady dadzą się skonstatować przy porównywaniu obu rozp. wykonawczych z 30.VI 1930 w spr. wew. org. starostw (Dz. U. poz. 464) i z 13.VIII 1931 w spr. org. urzędów wojew. (Dz. U. poz. 611). W porównaniu tym możemy sięgnąć jeszcze wyżej do rozp. Rady Min. z 25.VIII 1926 r. „w sprawie zasad org. i urzędowania m i n i-

sterstw" (Monitor P. Nr 203). I w tym rozp.[1]) są ustalone zasady, które żywo przypominają rozp. Prez. z 19 stycznia 1928 r.

Zasady te dadzą się streścić jak następuje: 1) Minister (wojewoda, starosta) działa pod osobistą odpowiedzialnością samodzielnie i jednoosobowo. Ministerstwa (urząd woj., starostwo) wzgl. ich części lub ich funkcjonariusze, nie występują na zewnątrz samodzielnie, lecz tylko w imieniu ministra (wojewody, starosty).

Powyższa zasada przejawia się m.in. w formie podpisów. Wszelkie pisma wychodzące z urzędu wojew. (starostwa), których nie podpisuje osobiście wojewoda (starosta), podpisywane są z dodatkiem „za wojewodę", „za starostę". Co do podpisów w Mstwie, to rozp. Rady Min. z 28.X 1920 r. w spr. org. i zasad urzędowania ministerstw (Monitor P. Nr 251) stało na stanowisku, że również wszystkie pisma wychodzące z Ministerstwa, o ile ich nie podpisuje Minister, są podpisywane „za Ministra". Rozp. z 25.VIII 1926 r. wprowadziło inną zasadę, że pisma wychodzące z Ministerstwa podpisują z reguły te osoby, do których kompetencji należy ich aprobata, bez dodatku „za Ministra". Dodatek taki zamieszcza się tylko w wypadku zastępczego podpisywania. Zasada ta nie mogła być zastosowana w urzędach woj. i starostwach, zorganizowanych na zasadzie zespolenia; dodatek „za wojewodę", „za starostę" musi uwydatniać stanowisko tych urzędników jako szefów wszystkich działów zespolonych.

2) Minister (wojewoda, starosta nadaje ogólny kierunek działalności podwładnych urzędników i sprawuje nad tą działalnością naczelny nadzór. To też do aprobaty Ministra (wojewody, starosty) zastrzeżone są sprawy o charakterze ogólnym, sprawy wymagające dyrektyw ze stanowiska politycznego i interesu publ., legislacyjne i ważniejsze sprawy osobowe i organizacyjne. Stanowisko ministra (wojewody, starosty) wymaga, ażeby zawsze każdą sprawę mógł zastrzec do swojej aprobaty.

3) Zastępstwo Ministra (wojewody, starosty) jest uregulowane. Stały zastępca nie tylko pełni te funkcje wówczas, kiedy Minister (wojewoda, starosta) nie urzęduje, lecz i w czasie ich urzędowania ma wyznaczone sobie ważne zadania. W szczeg. zadaniem jego jest odciążyć kierownika urzędu od bieżących spraw org. i nadzoru nad systemem pracy, a częściowo od aprobaty, tak ażeby szef urzędu mógł swoją uwagę skupić na sprawach zasadniczych. W tym celu podsekretarz stanu do spr. admin. sprawuje nadzór nad systemem pracy i spr. techniczno-org. Podobnie wicewoje-

---

[1]) Zredagowanym w swoim czasie przez Wydział Organizacyjno - Prawny Min. Spr. Wew. dla Komisji Reformy Administracji, powołanej w r. 1926 pod przewodnictwem Ministra Spraw Wewnętrznych Młodzianowskiego.

woda jest nie tylko z urzędu zastępcą wojewody, lecz nadto odpowiada za stan organizacji i sprawności adm. Podobnie zastępca starosty jest odpowiedzialny za stan organizacji i urzędowania starostwa.

4) Celem należytego skoordynowania spraw organizacyjnych, tj. personalnych, inspekcyjnych, gospodarczych, organizacji pracy itd. istnieją w urzędzie wojewódzkim i starostwie osobne komórki. W Ministerstwie był to wg rozp. z 1926 r. departament organizacyjny, w urzędzie woj. jest to wydział ogólny, w starostwie referat org.

5) W celu należytej organizacji pracy czynności Ministerstwa (urzędu woj., starostwa) są podzielone na pewne działy, jednorodne, pozost. w związku faktycznym lub prawnym.

Mstwo dzieli się na departamenty (biura) i wydziały (referaty), urząd woj. na wydziały i oddziały; w starostwie w zasadzie nie ma podziału na komórki org., a jedynie podział czynności na referaty, będące de facto komórkami org. Ilość komórek org. powinna być jak najmniejsza, jednak zakres czynności każdej powinien być tak obliczony, ażeby kierownik miał możność należytego bezpośr. kierowania.

6) W org. Ministerstwa (urzędów woj., starostw) jest przepr. zasada, że zakres czynności i odpowiedzialności urzędników poszczeg. kategoryj i stanowisk jest szczegółowo określony jako też, że szefowie i urzędnicy wyżsi winni być możliwie odciążeni, a zakres decyzji podwładnych możliwie najszerszy.

Ustalony jest zakres odpowiedzialności urzędników referujących, mogą oni otrzymać upoważn. do samodzielnych załatwień. Najdalej idącą samodzielność może uzyskać oczywiście referent instancji najniższej tj. starostwa.

Następnie określony jest zakres odpowiedzialności naczelników wydziałów w Ministerstwie (kierowników oddziałów w urzędzie woj.), zakres odpowiedzialności dyrektorów w Ministerstwie (naczelników wydziałów w urzędzie woj.). Urzędnicy referujący w starostwach w zakr. spraw, które podpisują samodzielnie, ponoszą odpowiedzialność jak kierujący urzędnicy w Mstwie (w urzędzie woj.).

7) Przy załatwianiu spraw musi być uwzględniony równomiernie moment adm.-prawny i fachowy. W Ministerstwie jest to zabezp. przez odpowiedni zakres czynności Wydziału Org.-Prawnego. Szczególnej aktualności nabiera ta rzecz w urzędach woj. i starostwach, zbudowanych na zasadzie zespolenia referentów fachowych. Obow. przepisy zajmują się specjalnie kwestią uzgodnienia momentów fachowych i prawnych.

Schemat podziału urzędów wojewódzkich na wydziały i oddziały wg stanu z 1930 r.

Wydziały	Oddziały	
Ogólny 16	Ogólny	1
	Budżetowo-Gospodarczy	16
	Organiz.-Inspekcyjny	2
	Organizacyjny	13
	Inspektorat	14
	Kancelaryjny	2
	Osobowy	1
	Ogólno-Organizacyjny	1
Bezpieczeństwa 16	Społeczno-Polityczny	1
	Porządku Publicznego	15
	Prasowo-Widowiskowy	1
	Spraw Politycz. i Bezpiecz.	9
	Spraw Narodowościowych	2
	Bezpieczeństwa	2
	Spraw Politycznych	3
	Wyznaniowy	1
Administracyjny 16	Administracyjny	10
	Obyw. i Stanu Cywilnego	8
	Porządkowy	1
	Aprowizacyjny	9
	Przemysłowy	6
	Inspektor Weterynaryjny	1
	Konserwator Zabytków	1
	Kultury i Sztuki	7
	Wyznań Religijnych	4
	Ogólny	3
	Sztuki	1
	Og. Adm. i Spr. Kult. i Sztuki	1
	Stanu Cywil. i Wyznań Relig.	2
	Spr. admin. i osob. stosunk. prawn.	1
	Spr. wodno-prawne kolejowe	2
	Odbudowy	3
	Admin. Prawny	2
	Obywatelstwa	1
Samorządowy 15	Adm. Samorządowej	9
	Finansów gospod komunaln.	4
	Inspektorat	2
	Admin. i insp. sam. miejskich	1
	Admin. i insp. sam. ziemskich	1
	Aprowizacyjny	5
	Administracyjny	1
	Inspekcyjny	9
	Regionalny	1
	Ogólno-Samorządowy	1
	Aprowizacyjno-Gospodarczy	1
	Sekretariat Wydz. Wojew.	1
	Finansów Komunalnych	6
	Finansów i polit. gosp. Zw. Kom.	1
	Ogólny	1
	Samorządu Ziemskiego	2
	Samorządu Miejskiego	2

Wydziały	Oddziały	
Wojskowy 16	Poborowy	1
	Mobilizacyjny	1
	Wojskowy	3
	Przygot. Obrony Państw.	1
Pracy i Opieki Społecznej 15	Pracy i ubezpieczeń	2
	Opieki Społecznej	9
	Spraw Inwalidów wojennych	11
	Pośrednictwa Pracy	2
	Insp. Opieki Społecznej	1
	Ubezpieczeń Społecznych	4
	Opieki i Ubezp. Społecznych	2
	Inwalidzki	4
	Op. Społ. i Pośr. Pr. i Ubezp. Sp.	3
	Pośr. Pracy i Ubezp. Społeczn.	1
	Opieki Społ. i Pośred. Pracy	1
Przemysłowy 10	Techniczno Przemysłowy	1
	Prawno-Przemysłowy	1
	Instruktor Przemysłowy	1
Dyrekcja Robót Publicznych 16	Zarząd gmachów i plac. państw.	1
	Techniczny	1
	Drogowy	16
	Ogólno-Techniczny	15
	Wodny	13
	Budowlany	12
	Archit.-Budowlany	3
	Biuro Hydrograficzne	3
	Ogólno-Administracyjny	1
	Ref. Elektryczny	1
	Dróg Wodnych	1
	Melioracyjny	1
Rolnictwo 15	Rolnictwa	6
	Leśnictwa	5
	Majątków państwowych	6
	Rolny	8
	Ochrony lasów	9
	Weterynarii	6
	Rybacki	2
	Inspektorat Ryb.	1
	Melioracji rol.	1
Weterynaryjny 8	Bez oddziałów	1
Majątk Państw. 1	Bez oddziałów	1
Zdrowie Publiczne 16	Inspekcyjno-Lekarski	4
	Sanitarny	6
	Farmaceutyczny	8
	Sanitarno-Obyczajowy	1
	Zdrowia	1
	Spr. pracown. państw. badań	1
	Lecz. położ. pielęgn. prof.	1
	Lekarski	2
	Ogólny	1

Schemat podziału urzędów wojewódzkich na wydziały i oddziały wg. stanu z r. 1938

Wydziały	Wydział Ogólny 16					Wydział Społeczno-Polityczny 16				Wydział Samorządu 16			Wydz. Wojskowy 16	Wydział Komunikacyjno - Budowlany 16								Wydz. Przemysł. 13
Oddziały	Organizacyjny	Administr. prawny	Budżetowo gospod.	Inspektorat	Przemysłowy	Politycz. narodowościowy	Bezpiecz. i Porządku publicz.	Prasowo-widowiskowy	Zapobiegawczy	Administr. samorząd.	Finansów i gospod. samorz.	Inspektor. zw. sam.		Drogowy	Ruchu drogowego	Ogólno-techniczny	Zarządu gmachów	Klinkiernia	Wodny	Budowlany	Sztuki i kultury	Bez oddziałów
	16	16	16	16	4	16	16	1	1	14	14	11	—	15	8	1	1	1	4	16	10	—

Wydziały	Wydział Rolnictwa i Reform Rolnych 16										Wydział Opieki Społecznej 7 (w 9 wojew. połączony Wydział op. społ. i zdrowia)						Wydział Zdrowia 7			Wydział Dróg Wodnych 4		
Oddziały	Rolnictwa	Urządzeń roln.	Finansowy	Wodno-meliorac.	Pomiarów roln.	Ochrony lasów	Weterynaryjny	Aprowizacyjny	Inspektorat zabudowy	Regulacji prawnych	Opieki społecz.	Emigracyjny	Inwalidzki	Ubezpieczeń społecznych	Lekarski (zdrowia)	Farmaceutyczny	Sanitarny	Sanitarno obyczajowy	Farmaceutyczny	Ogólny	Regulacji rzek	Nurtowo-mechan.
	15	15	13	15	15	15	15	16	3	3	10	1	3	2	7	1	1	1	1	4	4	4

OBJAŚNIENIA DO OBU TABEL. Tabele podają podział urzędów wojewódzkich (z wyjątkiem śląskiego) oraz Komisariatu Rządu w Warszawie na wydziały i oddziały.

Cyfry przy nazwach wydziałów (oddziałów) podają, ile takich wydziałów (oddziałów) było we wszystkich urzędach łącznie. Niektóre wydziały nie były w ogóle podzielone na oddziały, niektóre oddziały były tylko w jednym lub kilku urzędach.

Wydziały: Ogólny, Bezpieczeństwa, Społeczno - Polityczny, Samorządu, Wojskowy i Administracyjny, a w r. 1930 także Zdrowia Publ. — pozostawały na etacie Spraw Wewnętrznych. W r. 1938 na tymże etacie pozostają również oddziały: budowlany i zarządu gmachów — wchodzące w skład Wydziału Komunik. - budowl.

W skład Wydziałów Ogólnego i Administracyjnego wchodziły niektóre oddziały z innych resortów (przemysłowy, aprowizacyjny, kultury i sztuki, wyznaniowy).

W r. 1930 było ogółem 160 wydziałów (w tym 95 z etatu M. S. Wew.) podzielonych na 384 oddziałów (w tym 196 z etatu M. S. Wew.). Schemat z r. 1930 wykazuje ogromną różnorodność oddziałów i ich nomenklatury.

W r. 1934 Mstwo Spr. Wew. przeprowadziło akcję org.-oszczędn., która doprowadziła do skasowania odrębnego wydziału administracyjnego oraz do uproszczenia i ujednolicenia podziału na oddziały. Mimo znacznego powiększenia się urzędów wojew., które w r. 1932 zostały zespolone z b. urzędami ziemskimi oraz dyrekcjami dróg wodnych, stan w r. 1938 wykazuje 136 wydziałów (w tym 64 z etatu M. S. Wew.), podzielonych na 361 oddziałów (w tym 154 z etatu M. S. Wew.).

Schemat szczegółowego podziału czynności w starostwach powiatowych.

I Referat ogólny

(sprawy związane ze stanowiskiem starosty jako reprezentanta Rządu, organizacyjne, osobowe, budżetowo-gospodarcze, nadzoru nad kancelarią).

II Referat społeczno-polityczny

(sprawy polityczne i bezpieczeństwa publicznego, porządku publicznego, wyznaniowe).

III Referat administracyjny

(sprawy obywatelstwa i stanu cywilnego, kultury i sztuki, górnicze, elektryczne, kolejowe, drogowe i budowlane, wodne, odbudowy, samorządowe, inne administracyjno-prawne).

IV Referat administracyjno-gospodarczy

(sprawy przemysłowe, łowiectwa i rybołówstwa, aprowizacyjne, rolne).

V Referat wojskowy

VI Referat karno-administracyjny

(sprawy administracyjno-karne, postępowania przymusowego w administracji).

VII Referat opieki społecznej

VIII Referat sanitarny

IX Referat inwalidów wojennych

(sprawy rejestracji inwalidów wojennych i ich zaopatrzenia).

X Referat rolnictwa i reform rolnych

(sprawy dotyczące przebudowy ustroju rolnego, opieki nad rolnictwem itd.).

XI Referat ochrony lasów

XII Referat weterynaryjny

(sprawy zwalczania zaraźliwych chorób zwierzęcych, nadzór weterynaryjny, nadzór nad badaniem zwierząt rzeźnych i mięsa).

XIII Referat Melioracyjny

Uwaga: Niektóre referaty istnieją tylko w niektórych starostwach z zasięgiem na kilka powiatów. Tu należy:

referat	IX	w	25	starostwach
„	X	„	170	„
„	XI	„	71	„
„	XIII	„	97	„

XVII [1])

Stan prawny, regulujący ustrój samorządu terytorialnego, w chwili odzyskania Niepodległości przedstawiał sobą niezwykle trudne zagadnienie do rozstrzygnięcia, każdy bowiem z b. zaborów posługiwał się odmiennymi normami prawnymi, tak w zakresie przepisów ustrojowych, kompetencyjnych jak nazw władz, instytucji samorządowych,

[1]) Rozdział nin. opracował St. Malanowicz, radca min. w Departamencie Samorządu M. S. Wew.

uprawnień finansowych itp. Przepisy te nosiły na sobie z konieczności wyraźne piętno obcej myśli państwowej.

Państwa zaborcze organizowały samorząd na ziemiach polskich nie z poczucia niezbędnej potrzeby jego istnienia, lecz raczej pod wpływem i presją pewnych socjalnych i rewolucyjnych prądów, jakie ujawniły się wśród społeczeństwa polskiego w latach 1848 — 1863 i 1905. Obawiając się poza tym, iż samorząd może stać się bazą organizacyjną ludności polskiej, czynniki rządzące wyposażyły go w skromny zakres działania i nikłe środki finansowe. Stosunkowo największe możliwości rozwoju związków samorządowych istniały w dzisiejszych woj. południowych. W najbardziej ogólnych zarysach organizacja samorządu terytorialnego w pierwszych latach naszego bytu przedstawiała się następująco:

Samorząd gmin wiejskich. Gmina wiejska w b. Kongresówce była gminą zbiorową, składającą się z szeregów wsi i folwarków. Ustrój jej regulowały przepisy ustawy gminnej z 2 marca 1864 r. (ustawa o organizacji zarządu Gub. Król. Polskiego—Zb. Pr. Ces. Ros. z r. 1892 t. II. Kont do r. 1913, Dz. V. art. 194 — 286), a następnie i dekret Naczelnika Państwa z dnia 27 listopada 1918 r. o utworzeniu rad gminnych na obszarze b. Król. Kongresowego (Dz. Praw poz. 48).

Organami gminy były: zebranie gminne, rada gminna i wójt. Poszczególne wsie tworzyły tak zwane gromady, przy czym w skład gromad wchodzili tylko włościanie posiadający gospodarstwa.

Na Ziemiach Wschodnich obowiązywało rozporządzenie Komisarza Gen. Ziem Wsch. z 26 września 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. poz. 215) z dalszymi uzupełnieniami z 1920 r. Organami gminy była rada gminna i kolegialny zarząd gminy. Władzami nadzorczymi na obu powyższych obszarach był wydział powiatowy i wojewoda przy udziale wydziału wojewódzkiego.

W b. Galicji gmina była z reguły jednowioskowa. Zasady ustrojowe gminy wiejskiej były identyczne jak i małej gminy miejskiej, obowiązywały więc przepisy ustawy gminnej z 12 sierpnia 1866 r. z licznymi nowelami i ustawa z 3 lipca 1896 r., zmieniona ustawami z r. 1898, 1908 i 1909. Organami gminy była rada gminna i zwierzchność gminy. Obok radnych pochodzących z wyborów kurialnych zasiadali i wiryliści. Nadzór sprawowały władze administracji ogólnej i organa wyższych jednostek samorządowych (rada powiatowa i w jej zastępstwie wydział powiatowy).

W woj. poznańskim i pomorskim obowiązywały przepisy ustawy z 3 lipca 1891 r., zmienione rozporządzeniem Ministra b. dzieln. pruskiej z 1920 r. Gminy były jednowioskowe, organami-zgromadzenie gminne lub rada gminna i zarząd kolegialny. Nadzór sprawował starosta przy współudziale wydziału powiatowego i wojewoda przy współudziale izby wojewódzkiej.

Samorząd miejski. Ustrój samorządu miejskiego regulował w b. Kongresówce dekret Naczelnika Państwa o samorządzie miejskim z 4.II 1919 r. (Dz. Pr. poz. 140), na Ziemiach Wsch. rozp. Komisarza Gener. Ziem Wsch. z 27.VI 1919 r. o tymcz. ustawie miejskiej (Dz.

Urz. Z. C. Z. W. poz. 46) i z 16.VIII 1919 r. o ustroju miasteczek (Dz. Urz. Z. C. Z. W. poz. 112). Organami gminy miejskiej były rada miejska i magistrat. Przepisy wyborcze do rady, oparto na wzorach parlamentarnych 5 przymiotnikowego głosowania na listy. Władze nadzorcze spoczywały w rękach wydziału powiatowego, wojewody przy udziale wydziału wojewódzkiego i Ministra Spr. Wew.

W b. Galicji Sejm krajowy uchwalił osobną ustawę dla miast małych i miast większych — ustawa z 3.VII 1896 r. z późniejszymi zmianami i z 13.III 1889 r. Organami gminy były rada i zwierzchność gminna (w miastach wydzielonych magistrat). Radnych wybierano w 4 kołach. Zwierzchność gminna składała się z naczelnika gminy (burmistrza i jego zastępcy) i od 2 — 5 asesorów. Lwów i Kraków rządziły się odrębnymi statutami. Nadzór sprawowały władze administracji ogólnej i organa wyższych jednostek samorządowych.

W woj. pomorskim i poznańskim obowiązywały przepisy ustawy miejskiej z 30.V 1853 r. wraz ze zmianami z 13.V 1918 r. Organami miasta były rada miejska i magistrat, z daleko idącymi uprawnieniami wobec rady mieskiej w zakresie stanowienia. Magistrat składał się z prezydenta (burmistrza), zastępcy, ławników honorowych (radców magistrackich) i w razie potrzeby z płatnych członków magistratu. Władzą nadzorczą nad wszystkimi miastami był wojewoda przy współudziale izby wojewódzkiej. Na obszarze woj. zachodnich i centralnych, miasta wydzielone wybierały oddzielnego przewodniczącego rady.

S a m o r z ą d p o w i a t o w y. W b. Król. Polskim i na Ziemiach Wschodnich obowiązywał dekret o ordynacji powiatowej z 4.II 1919 r. (Dz. Pr. poz. 141). Organami samorządu był sejmik powiatowy, wydział powiatowy i starosta, jako przewodniczący wydziału powiatowego. W b. Galicji ustrój samorządu powiat. regulowała ustawa z 12.VIII 1866 r. wraz z dalszymi nowelami. Jako organa samorządu funkcjonowała rada powiatowa i wydział powiatowy. W wydziale powiat. przewodniczył obierany przez radę powiatową tak zw. marszałek— starosta w organach samorządu powiatowego nie zasiadał. Władze polskie wyznaczyły starostów komisarycznymi kierownikami samorządu powiatowego z dodanymi im organami, tj. Tymcz. Wydziałem i Radą powiatową. Nadzór na powyższych obu obszarach sprawował wojewoda przy współudziale wydziału wojewódzkiego.

W woj. poznańskim obowiązywała ordynacja powiatowa z 20.XII 1828 r. ze zmianami, w woj. pomorskim z 13.XII 1872 r. w brzmieniu z 19.III 1881 r. Organami samorządu był sejmik powiatowy, wydział powiatowy i starosta jako przewodniczący wydziału powiat. Nadzór należał do wojewody, działającego przy współudziale izby wojewódzkiej.

S a m o r z ą d w o j e w ó d z k i istniał tylko w woj. poznańskim i pomorskim, w woj. poznańskim regulowany był przepisami ustawy o ustanowieniu stanów prowincjonalnych z 27.III 1824 r., zmienianej następnie kilkakrotnie, w woj. pomorskim ordynacją prowincjonalną z 29.VI 1875 r. w brzmieniu ustawy z 22.III 1881 r. Organami samorządu był sejmik wojewódzki, wydział wojewódzki i sta-

rosta krajowy. Władzę nadzorczą w I instancji sprawował Minister Spr. Wew.

Normami o charakterze powszechnie obowiązującym, poza Śląskiem, były przepisy Konstytucji z dn. 17.III 1921 r., ustalające 3 zasadnicze stopnie samorządu terytorialnego i dające w art. 65, 67, 69 i 70 pewne wskazówki w sprawie organizacji samorządu terytorialnego.

Na tle tak bogatej różnorodności obcych nam duchem przepisów, posiłkowanych komponowanymi na prędce tworami już polskiej legislacji, reforma ustroju samorządu terytorialnego stała się zagadnieniem palącym.

Próby przeprowadzenia jednolitych ustaw samorządowych, zwłaszcza w dziedzinie samorządu gminnego i powiatowego podjęte bądź z inicjatywy Rządu, bądź ugrupowań poselskich w latach 1919, 1924, 1926 i 1927 i później, pozytywnych rezultatów nie dały. Sprawę wydania całkowicie jednolitych ustaw samorządowych uznano z czasem za zagadnienie niedojrzałe do ostatecznego rozstrzygnięcia, tak ze względu na różnice w stopniu kultury i stanu gospodarczego poszczególnych dzielnic, jak również z uwagi na potrzebę uprzedniej reformy skarbowości publicznej i wreszcie — co najważniejsze — na konieczność przeprowadzenia zasadniczej reformy ustroju Państwa w sensie zmiany przepisów Konstytucji. W styczniu 1932 r. Rząd wniósł do Sejmu projekt ustawy o częśc. zmianie ustroju samorządu teryt., dn. 13.VII 1933 r. projekt ten wszedł w życie jako ustawa z 23.III 1933 r. o częśc. zm. ustr. sam. teryt. (Dz. U. poz. 294). Cytowana ustawa jest niezwykle ważnym i zdecydowanym krokiem w kierunku ujednolicenia ustawodawstwa samorządowego. Przekreślono przede wszystkim tezę o odrębności, a nawet przeciwstawności administracji rządowej i samorządowej, wychodząc z założenia jedności administracji publicznej i traktując samorząd jako ważne, bo oparte o zorganizowaną społeczność ogniwo administracji państwowej należycie zharmonizowane z całokształtem posunięć władz centralnych.

Ustawa z 23.III 1933 r. w dzisiejszym ustroju samorządu terytorialnego, a więc w 20 lat po odzyskaniu Niepodległości, odgrywa niezwykle ważną rolę, aczkolwiek w zakresie ustroju samorządu jeszcze i nadal obowiązują pewne mało istotne fragmenty obcego ustawodawstwa.

W postanowieniach wstępnych ustawa ustala jednolite dla całego Państwa (z wyjątkiem woj. śląskiego) rodzaje, nazwy i 5 letnie kadencje organów ustrojowych poszczególnych stopni samorządu terytorialnego (wyjątkiem jest kadencja sołtysów i podsołtysów, wybieranych na lat 3, oraz 10-letnia kadencja zawodowych przełożonych miast i gmin wiejskich).

Ustrój w chwili obecnej samorządu terytorialnego przedstawia się następująco:

G r o m a d a jest przymusowym związkiem nie posiadającym

osobowości publiczno-prawnej, działalność jej ma charakter dobrowolny i zależna jest przede wszystkim od wielkości posiadanych środków materialnych [1]). Zakres działania rady regulują przepisy art. 19 ust. 4 (główny przepis kompetencyjny), art. 16, 17, 20 ust. 3 i 9, 23 ust. 2, 3, 5 i 7, 24 ust. 3, sołtysa art. 20 ust. 7 i 8, 20 ust. 3 i art. 24 ust. 3, 4 i 8. Do gromady również odnoszą się przepisy rozp. IV Ministra Spr. Wew. z 29.I 1937 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu o gromadach (Dz. U. poz. 70) oraz w dalszym ciągu pozostają w mocy na obszarze b. Król. Kong. b. nieliczne tylko przepisy ustawy z 1864 r.

G m i n a w i e j s k a i m i e j s k a. Ustawa wprowadziła i upowszechniła jednolity typ gminy wiejskiej dającej możność racjonalnego administrowania Państwem na najniższym, lecz podstawowym szczeblu ustroju administracyjnego, jakim właśnie jest gmina. Na terenie woj. poznańskiego i pomorskiego zniesiono zgromadzenia gminne, wójtostwa i okręgi wójtowskie, na terenie woj. centralnych zgromadzenia gminne i ustrój gromadzki w tych gminach wiejskich, które obejmują tylko jedną miejscowość, wreszcie przepisem art. 130 ust. 2 zniesiono wszelkie przepisy prawne dotychczas obowiązujące, dotyczące spraw uregulowanych ustawą z 23.III 1933 r. oraz sprzeczne z jej postanowieniami. Zakres działania rady gminnej i miejskiej regulują przepisy art. 43, szereg wspólnych i odrębnych art. odnoszących się bądź do rady gminnej lub miejskiej. Zarządy gminne i miejskie czyli magistraty działają kolegialnie albo jednoosobowo tj. w osobie przełożonego gmin (wójta, burmistrza, prezydenta miasta).

Z całą konsekwencją przeprowadzono ścisły podział pomiędzy funkcjami stanowienia przepisów prawnych i kontrolą nad organem zarządzającym i wykonawczym a czynnościami o charakterze zarządzania i wykonywania. Organom stanowiącym odebrano wszystkie posiadane przez nie atrybucje zarządzające lub wykonawcze, wzmacniając tym samym władzę organów zarządzających i wykonawczych, w szczególności zaś przełożonych gmin. Przez wprowadzenie instytucji ławników o charakterze niezawodowym pracę ich ograniczono zasadniczo do udziału w posiedzeniach kolegium zarządu gminy oraz w posiedzeniach komisji. Zerwano zdecydowanie z tradycją odrębnych prezesów prezydiów rad miejskich, wprowadzając natomiast czynnik fachowy w postaci zawodowych członków zarządu, przy czym burmistrzowie i ich zastępcy oraz wójci mogą być tak zawodowymi, jak i niezawodowymi, natomiast prezydenci i wiceprezydenci muszą być zawodowymi.

Ustawa z 3.VII 1896 r. utraciła moc obowiązującą, najmniej istotne i nieliczne przepisy ustawy z 13.III 1889 r., ordynacji miejskiej z 30.V 1853 r. i ustawy z 1.VIII 1883 r. obowiązują częściowo nadal ze zmianami wynikającymi z późniejszych ustaw i ustawy z 23.III 1933 r.

Odrębnymi normami prawnymi rządzi się miasto Gdynia i stoł. m. Warszawa.

---

[1]) patrz tablica I.

Ustrój miasta Gdyni regulują przepisy rozp. Prezydenta R. P. z 24.XI 1930 r. o ustroju m. Gdyni (Dz. U. poz. 630) ze zmianami uwidocznionymi w ustawie z 28.III 1938 r. (Dz. U. poz. 190). Rada miejska składa się z 48 członków, z których 32 pochodzi z wyborów, 16 zaś mianuje i odwołuje Minister Spr. Wew. w porozumieniu z Ministrem Przem. i Handlu. Zakres działania Komisarza Rządu, stojącego na czele powiatu miejskiego w Gdyni, obejmuje prawa i obowiązki przełożonego gminy i starosty grodzkiego. Zarząd miejski składa się z Kom. Rządu i jego zastępcy oraz 5 ławników z wyboru.

Ustrój samorządowy stolicy reguluje ustawa z 16.III 1938 r. o samorządzie gminy m. st. Warszawy (Dz. U. poz. 1101). Ustawa powyższa, aczkolwiek nie usunęła dwutorowości władz, stanowi dalszy i poważny krok w uregulowaniu administracji stolicy, przede wszystkim zaś umożliwia wprowadzenie władz z wyboru w miejsce zarządu tymczasowego, działającego od 1934 r. Nowością, nie mającą precedensu w naszym ustawodawstwie, jest powołanie do życia rad dzielnicowych oraz ew. miejskich biur dzielnicowych, mających charakter organów administracji I instancji. W myśl ustawy stolica reprezentuje w sobie trzy stopnie samorządu terytorialnego, a więc: gminny, powiatowy i wojewódzki. Do zakresu działania miasta należą wszystkie sprawy dotyczące kultury, zdrowia i dobrobytu materialnego mieszkańców, o ile nie zostały zastrzeżone w drodze ustawodawczej władzom rządowym, samorządowi gospodarczemu lub instytucjom prawa publicznego.

S a m o r z ą d p o w i a t o w y. Obok stosunkowo nielicznych przepisów ustawy z 24.III 1933 r. obowiązuje nadal dekret Naczelnika Państwa z 4.II 1919 r. o tymcz. ordynacji powiatowej z tym, że moc obowiązującą tegoż rozciągnięto na woj. południowe, uchylając tym samym prawa i obowiązki rad powiatowych i wydziałów powiatowych, określone w ustawach z 12.VIII 1866 r. i z 13.III 1889 r., usunięto więc istniejący jeszcze na obszarze Małopolski poaustriacki dualizm władz administracyjnych, tj. rządowej i samorządowej w powiecie.

Na obszarze woj. zachodnich ordynację prowincjonalną z 13.XII 1872 r. (zbliżoną w podstawowych swych zasadach do zasad dekretu z dn. 4.II 1919 r.) wraz ze zmianami wynikającymi z późniejszych ustaw i ustawy z 1933 r. rozciągnięto na obszar woj. poznańskiego.

S a m o r z ą d w o j e w ó d z k i istnieje nadal tylko na ziemiach zachodnich. Z dn. 1.IV 1938 r. ustawą z 12.VI 1937 r. o zmianie granic woj. poznańskiego, pomorskiego, warszawskiego i łódzkiego (Dz. U. poz. 350) rozciągnięto na obszar woj. poznańskiego przepisy obowiązujące w zakresie samorządu wojewódzkiego w woj. pomorskim tj. ordynację prowincjonalną dla prowincji pruskiej, brandenburskiej, pomorskiej, śląskiej i saskiej z 29.VI 1875 r. wraz z późniejszymi jej zmianami, równocześnie zaś uchylono ustawę z 19.V 1889 r. i rozporządzenie Król. z 5.XI 1889 r.

Rozporządzenie Prezydenta R. P. z 19.I 1928 r. o org. i zakr.

dział. wł. adm. og. (Dz. U. poz. 555) powołano wreszcie do życia organa zastępcze samorządu wojewódzkiego, a mianowicie rady i wydziały wojewódzkie.

N a d z ó r p a ń s t w o w y. Zgodnie z przepisami art. 75 Konstytucji z 1935 r. nadzór nad działalnością samorządu sprawuje Rząd przez swoje organa lub przez organa samorządu stopnia wyższego. Nadzór zasadniczo podzielić należy na prewencyjny i represyjny. Organami nadzorczymi w zakresie spraw własnych są w stosunku do: 1) gmin wiejskich i miast nie wydzielonych z pow. związków samorządowych — wydziały powiatowe, 2) miast wydzielonych z pow. związków samorządowych i pow. związków samorządowych — wojewoda przy współudziale wydziału (izby) wojewódzkiego z głosem stanowczym, 3) miasta st. Warszawy — Minister Spr. Wew., w zakresie poruczonym w stosunku do: 1) wszystkich gmin i miast (tak wydzielonych jak i nie wydzielonych) właściwa powiatowa władza adm. og., w przypadkach jednak, gdy prezydent miasta wydzielonego z pow. zw. samorządowego orzeka w charakterze władz adm. ogólnej, nadzór ten należy do wojewody, 2) m. st. Warszawy — Komisarz Rządu na m. st. Warszawę.

Do wykonywania kontroli nad finansową i gospodarczą działalnością zw. samorz. i międzykomun. oraz zakładów i przedsiębiorstw powołany został na zasadzie rozp. Prezydenta Rz. P. z 24.X 1934 r. (Dz. U. poz. 847) i statutu z 24.IV 1935 r. (Dz. U. poz. 844) Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego. Jest on związkiem przymusowym powiat. zw. samorządowych i miast wydzielonych i osobą prawa publicznego.

Odrębne zasady ustroju samorządowego obowiązują na Śląsku, administrowanym na mocy przepisów ustawy konstytucyjnej z 15 lipca 1920 r., zawierającej statut organiczny woj. śląskiego.

Ustawa ta uległa kilkakrotnej nowelizacji ostatnio przez ustawę konstytucyjną z 1935 r.

Normą generalną są przepisy Konstytucji z 23.IV 1935 r. W ust. 3 art. 4 mamy zapowiedź powołania samorządu terytorialnego i gospodarczego. Art. 72 ust. 2 mówi, iż samorząd terytorialny i gospodarczy sprawować ma obok administracji rządowej administrację państwową, art. 75 postanawia, iż do urzeczywistnienia zadań administracji państwowej w zakresie potrzeb miejscowych zostaje p o w o ł a n y s a m o r z ą d wojewódzki, powiatowy i gminny.

U s t a w y w y b o r c z e. Unifikacja prawa wyborczego posunięta została ostatnio zdecydowanie naprzód. Samorządowe ustawy wyborcze z 16.VIII 1938 r. o wyborze radnych gromadzkich gminnych i powiatowych oraz radnych miejskich (Dz. U. poz. 1123 i 1114) obok ustawy samorządowej z 1933 r. stanowią akt o niezmiernej doniosłości dla rozwoju samorządu terytorialnego.

Obok wspomnianych norm odrębnymi postanowieniami rozporządzeń M. S. Wew. wydanych na podstawie ustawy samorządowej z 1933 r. regulowany jest wybór sołtysów i podsołtysów zarządów gminnych

i miejskich wydziałów powiat., członków izb wojewódzkich, członków sejmików woj., przewodniczących sejmików woj. i członków wydziałów woj. oraz odnośnych zastępców, wreszcie członków woj. i powiat. organów kolegialnych adm. ogólnej.

Zagadnienia gospodarcze. Źródła dochodowe, dostarczające związkom samorządowym środków finansowych na pokrycie kosztów ich działalności, określone zostały po raz pierwszy w Niepodległej Polsce ustawą z 11 sierpnia 1923 r. o tymcz. uregul. finansów komunalnych (Dz. U. poz. 454 z r. 1936). Ustawa ta pod wpływem licznych i nowych zadań, jakie z biegiem czasu na samorząd nałożono, okazała się, jeśli chodzi o wydajność źródeł dochodowych, nie wystarczająca i doczekała się kilkudziesięciu nowelizacji i uzupełnień. Ograniczenie poza tym w latach 1930—33 uprawnień finansowych samorządu i długotrwały kryzys gospodarczy nie sprzyjały polityce inwestycyjnej związków samorządowych. Z kolei nastąpiła jednak poprawa tego stanu rzeczy w latach 1935—37 tak przez wydanie kilku symptomatycznych aktów ustawodawczych, zdążających do odciążenia samorządu przez akcję oddłużeniową, bezpośrednią pomoc pieniężną Skarbu Państwa, jak i wreszcie przez ogólną poprawę gospodarczą.

Procesowi oddłużenia poddano 51 miast wydzielonych na ogólną liczbę 53, miast nie wydzielonych 410 (na 450), 165 powiat. zw. samorządowych (na 239), jeden wojewódzki zw. samorządowy (na 2) i wreszcie 301 gmin wiejskich. Obciążenie związków samorządowych długami przed akcją tą wynosiło ogółem 1093 mil. zł, w toku postępowania umorzono 348,6 mil. zł, przy czym roczna obsługa długów spadła z sumy globalnej 90 mil. zł do 42 mil. zł.

Pomimo wyżej wspomnianych trudności finansowych stwierdzić należy, iż w wielu działach gospodarki samorządowej wyniki pracy są zadowalające.

Według danych Gł. Urzędu Statyst. w okresie 1929 do 1936 łączne dochody samorządu teryt. spadły z 1179.2 mil. zł do 635.7 mil. zł, w ostatnich latach sygnalizowany jest już stały, lecz niezbyt znaczny wzrost dochodów [2]).

Na podstawie obliczeń z ostatnich 5 lat wydatki zwyczajne i nadzwyczajne w odsetkach w najważniejszych działach budżetów zw. samorz. wyniosły:

1) Zarząd ogólny od a) 23,2 — 23,8 b) —
2) Drogi i place publiczne od a) 10,8 — 15,2 b) 21,3 — 30,7
3) Oświata, kultura i sztuka od a) 11,7 — 12,5, b) 8,7 — 13,0,
4) Zdrowie publiczne i opieka społeczna od a) 22,7 — 24, b) 7,4 — 10.0.

Wydatki wymienione w pkcie 1) po zaspokojeniu potrzeb rzeczowych przeznaczone są na uposażenia omal stutysięcznej rzeszy pracowników zw. samorządowych. Według stanu z 1934/5 liczba ich wynosiła:

[2]) patrz tablica II.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gminy wiejskie	Miasta nie wydzielone	Miasta wydzielone	Powiat. związki	Wojew. samorząd.
Ogółem	95142	16408	14577	46715	15685	1757
Umysłowi	44021	10990	6857	18289	7273	612
Fizyczni	51121	5418	7720	28426	8412	1145
W administracji zakładów dobra publiczn. i przedsięb.	36971	705	5357	24804	4508	1597

Rozbudowa sieci dróg stanowiła jedno z podstawowych zadań samorządu terytorialnego, dlatego też na ten odcinek prac samorząd skierował wiele wysiłków i środków materialnych. W latach od 1918 do 1937 r. wybudowano bitych dróg wojew. i powiat. 6.308 km, bitych dróg gminnych (bez miast) od 1928/9 — 1937/38 — 5.384 km. Na budowę dróg w latach 1924 — 1936/37 tylko z budżetów pow. związków samorz. wydano zł 684.244.700.08.

Poważne również wyniki zanotować należy w zakresie inwestycji szkolnych, w latach 1921—1935 samorząd wybudował 10754 izb szkolnych, w tym najmniej w 1921 r. — 288, najwięcej w 1934 r. — 1183.

Znaczny jest udział samorządów w budowie i utrzymywaniu szpitali publicznych, na ogólną bowiem ilość 669 szpitali (1937 r.) o ilości łóżek 72247, samorządy dysponowały 285 szpitalami, w tym łóżek 36579.

W podniesieniu ogólnego poziomu życia gospodarczego, a tym samym i kultury materialnej mieszkańców, poważną rolę odgrywają przedsiębiorstwa związków samorządowych. Na dzień 31.III 1937 r. stan ich wynosił 1798 (w tym 63 wydzierżawiono osobom trzecim), miasta nie wydzielone eksploatowały 1316 przedsiębiorstw, wydzielone 299, powiatowe związki samorządowe 119 i wojewódzki związek samorządowy 1. Wydatki i dochody zwyczajne przedsiębiorstw w r. 1937/38 na podstawie preliminarzy budżetowych wyniosły:

(patrz tablica na str. 1571)

Obok przedsiębiorstw poważną rolę w życiu związków samorządowych odgrywają własne instytucje kredytowe, a w pierwszym rzędzie komunalne kasy oszczędności i gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe. Przed wojną K. K. O. istniały jedynie na obszarach b. zaboru pruskiego i austr. w liczbie około 190, w b. zab. ros. zorganizowane zostały na mocy rozp. Prezydenta z 13 kwietnia 1927 r., natomiast gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe uruchomiono w latach 1924/25. Liczba K. K. O. wynosiła w 1937 r. — 359 kas przy ogólnej sumie bilansowej 1.088 mil. zł i wkładach na książeczkach oszczędnościowych 731 mil. zł. Gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych na dzień 31.XII 1936 r. liczono 905, suma bilansowa 27.852.000 zł, wkłady 8.472.000 zł.

Wydatki — Dochody Typy przedsiębiorstw	Ogółem	Gminy wiejskie	Miasta razem	Miasta nie wydzielone	Miasta wydzielone	Powiatowe samorządowe związki	Wojewódzkie samorządowe związki
	w milionach złotych						
Wydatki	**278,9**	**1,6**	**269,0**	**38,8**	**230,2**	**8,2**	**0,1**
Elektrownie	83,2	0,5	81,8	17,5	64,3	0,9	—
Gazownie	37.3	0,0	37,3	5,2	32,1	—	—
Wodociągi i kanal.	44,2	0,1	43,5	4,2	39,3	0,6	—
Zakłady Komunikacyjne	50,1	—	46,8	0,1	46,7	3,3	—
Rzeźnie	23,2	0,4	22.8	7,5	15,3	0,0	—
Inne	40,9	0,6	36.8	4,3	32,5	3,4	0.1
Dochody	**340,1**	**1,8**	**328,2**	**47,7**	**280,5**	**9,8**	**0,3**
Elektrownia	108,5	0,5	106,8	21,7	85,1	1,2	—
Gazownie	43,8	0,0	43,8	5,9	37,9	—	—
Wodociągi i kanal.	58,3	0,1	56,6	4,6	52,0	1.6	—
Zakłady Komunikacyjne	58,9	—	55,5	0,1	55,4	3,14	—
Rzeźnie	28,8	0,5	28,3	9,7	18,6	0,0	—
Inne	41 8	0,7	37,2	5,7	31,5	3.6	0,3

Obok wpływów gotówkowych rozporządzał również samorząd i świadczeniami w naturze W r. 1935 świadczenia te w drodze wydania specjalnych przepisów uporządkowano i rozszerzono na drogi samorządowe, melioracje, nieużytki oraz wznoszenie budynków gminnych i gromadzkich.

Następująca tablica ilustruje rozwój tej akcji.

Rok	Wymiar szarwarku w zł		Wykonano w procentach
1936/37	w gminach wiejskich	37.696.209	78.9
	„ miejskich	2.240.161	70,5
	razem	39 936.370	
1937/38	w gminach wiejskich	46.298.614	77
	„ miejskich	3.079.887	55,6
	razem	49.998.501	

Dla porównania przytoczyć należy, iż w r. 1932/33, a więc gdy jeszcze szarwark nie był uporządkowany, wartość tegoż według ankiety Ligi Drogowej wyniosła zł 23.164.000.

Tak w skrócie dużym i tylko na niektórych odcinkach wygląda działalność gospodarcza związków samorządowych.

Tablica I

Wydatki i dochody gromad wiejskich w r. 1936/37

Tysiące złotych

WOJEWÓDZTWA	Liczba gromad prowadzących gospodarkę pieniężną	Wydatki			Dochody		
		Ogółem	Zwyczajne	Nadzwyczajne	Ogółem	Zwyczajne	Nadzwyczajne
Ogółem . .	7954	11908	9937	1971	12390	10603	1787
Woj. centralne	619	1174	970	204	1210	1063	147
Warszawa	293	209	193	16	218	211	7
Łódź	51	261	239	22	269	246	23
Kielce	76	323	225	98	351	283	68
Lublin	185	371	307	64	362	315	47
Białystok	14	10	6	4	10	8	2
Woj. wschodnie	923	207	186	21	289	258	31
Wilno	—	—	—	—	—	—	—
Nowogródek	31	8	7	1	20	11	9
Polesie	340	98	98	0	121	121	—
Wołyń	352	101	81	20	148	126	22
Woj. poznańskie i pomorskie	1781	1367	1285	82	1494	1374	120
Poznań	1443	1081	1000	81	1177	1066	111
Pomorze	338	286	285	1	317	308	9
Woj. południowe	4631	9160	7496	1664	9397	7908	1489
Kraków	973	1433	1264	169	1486	1327	159
Lwów	2021	4034	3401	633	4119	2548	571
Stanisławów	728	2325	1782	543	2366	1903	463
Tarnopol	909	1368	1049	319	1426	1130	296

Bez woj. śląskiego, na terenie którego gromad nie ma, oraz bez gromad pow. kościerskiego (woj. pomorskie) i brzeskiego (woj. krakowskie), dla których nie nadesłano danych.

Wydatki i dochody gromad wiejskich opracowane zostały po raz pierwszy w ogóle dopiero za r. 1936/37 przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie danych, nadesłanych przez wydziały powiatowe. Po wprowadzeniu ustawy o częśc. zmianie ustr. samorządu teryt. z r. 1933 gromadom pozostawiono pewne źródła dochodowe dla zaspokojenia ich własnych potrzeb. W woj. zachodnich i południowych gospodarka gromad posiadała pewną tradycję przekazaną przez dawne gminy jednostkowe, na obszarach woj. centralnych i wschodnich o gospodarce gromad w ogóle trudno było mówić. Zestawienie powyższe charakteryzuje ogólnie rozmiar gospodarki finansowej gromad.

Tablica II

Wydatki i dochody związków samorządu terytorialnego na podstawie zamknięć rachunkowych budżetów administracyjnych oraz budżetów zakładów opiekuńczych i szpitali

Miliony złotych

RODZAJE WYDATKÓW I DOCHODÓW (DZIAŁY BUDŻETOWE)	1927/28	1929/30	1933/34	1936/37
Wydatki ogółem	**783,4**	**1108,5**	**660,4**	**762,7**
Wydatki zwyczajne	**550,2**	**752,8**	**566,7**	**550,1**
Zarząd ogólny	141,7	184,6	129,5	130,7
Majątek samorządowy	11,0	14,6	11,3	10,3
Przedsiębiorstwa samorządowe	4,9	6,5	5,5	2,6
Spłata długów	30,4	76,5	82,1	61,8
Drogi i place publiczne	92,5	121,7	61,4	79,4
Pomiary i plany rozbudowy			2,7	3,9
Oświata	70,3	92,9	60,5	56,2
Kultura i sztuka	18,5	20,6	6,6	8,3
Zdrowie publiczne	84,5	111,7	76,6	85,3
Opieka społeczna	45,7	61,4	65,8	43,1
Popieranie rolnictwa	6,8	11,6	9,7	10,3
Popieranie przemysłu i handlu	0,7	0,6	4,8	6,1
Bezpieczeństwo publiczne	34,7	39,0	28,9	26,1
Świadczenia na rzecz innych zw. samorz.	—	—	6,1	9,1
Różne	8,5	11,1	15,2	16,9
Wydatki nadzwyczajne	**233,2**	**355,7**	**93,7**	**212,6**
Zarząd ogólny	7,9	15,3	1,3	2,5
Majątek samorządowy	37,2	41,4	11,3	14,9
Przedsiębiorstwa samorządowe	45,8	80,3	18,9	45,6
Spłata długów	4,4	10,4	12,7	42,1
Drogi i place publiczne	64,5	84,7	24,5	64,9
Pomiary i plany rozbudowy			0,4	1,4
Oświata	24,7	56,1	8,7	15,8
Kultura i sztuka	2,3	3,2	0,1	2,7
Zdrowie publiczne	24,1	38,6	5,3	11,8
Opieka społeczna	7,3	9,0	3,4	4,4
Popieranie rolnictwa	2,1	2,8	1,2	2,3
Popieranie przemysłu i handlu	0,4	0,1	0,1	0,2
Bezpieczeństwo publiczne	0,5	1,8	0,6	1,3
Różne	12,0	12,0	5,2	2,7
Pokrycie niedoboru budżetowego z ubiegłych okresów obrachunkowych	—	—	36,1	50,9
Dochody ogółem	**778,0**	**1087,1**	**668,1**	**816,6**
Dochody zwyczajne	—	—	572,0	592,9
Dochody nadzwyczajne	—	—	96,1	223,7
Majątek samorządowy	38,2	57,2	41,2	30,6
Przedsiębiorstwa samorządowe	45,8	88,0	70,6	69,2
Subwencje i dotacje	18,4	55,6	29,8	80,6
w tym nadzwyczajne	—	—	13,7	62,2
Zwroty	37,8	51,5	33,7	68,0
Opłaty za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego	53,8	65,8	60,0	51,5

Miliony złotych

RODZAJE WYDATKÓW I DOCHODÓW (DZIAŁY BUDŻETOWE)	1927/28	1929/30	1933/34	1936/37
Daniny komunalne	428,0	577,3	338,3	352,7
opłaty administracyjne	—	—	10,8	15,3
dopłaty	—	—	4,2	4,1
udział w podatkach państwowych	—	—	54,0	63,0
dodatki do podatków państwowych	—	—	164,5	162,9
podatki samoistne	—	—	104,8	107,4
Sprzedaż i likwidacja majątku przedsięb.	2,9	8,9	9,5	10,3
Pożyczki	133,2	154,3	58,4	123,3
Różne	19,9	28,5	26,6	30,4
Nadwyżki budżetowe z ubiegłych okresów obrachunkowych	—	—	13,8	11,4

Dane powyższe wskazują jak na przestrzeni lat 1927/28—1936/37 kształtowały się wydatki i dochody związków samorządowych. R. 1927/28 jest jednym z pierwszych lat, za który już posiadamy dokładne zestawienie, r. 1929/30 jest okresem najbardziej rozwiniętej gospodarki samorządowej i najwyższych budżetów, r. 1933/34 świadczy o gwałtownym kurczeniu się dochodów, a więc i wydatków, wreszcie r. 1936/37 jest ostatnim okresem, za który rozporządzamy zamknięciami rachunkowymi, okres ten jest i zwiastunem ponownego zwiększania się wpływów budżetowych.

Zestawień identycznych jak uwidocznione w tabeli za okres markowy i za pierwsze lata przed załamaniem się waluty złotowej nie posiadamy.

D r J. S t r z e s z e w s k i: Organizacja samorządu w Państwie Polskim (Gazeta Adm. Nr 38 — 44 z 1922 r.).

W i n d a k i e w i c z K.: Działalność Dep. Samorządowego Min. Spr. Wew. pod koniec 1923 r. (Gazeta Adm. Nr 5 do Nr 15 z 1924 r.).

R o z w a d o w s k i J.: Praca inwestycyjna samorządów w 1919 — 1929 w świetle liczb (Gazeta Adm. Nr 6 z 1930 r.).

T y p i a k P.: Istotne różnice w ustroju samorządu miejskiego w b. Królestwie Kongres. i na Ziemiach Wschodnich (Gazeta Adm. Nr 10 z 1931 r.).

T r z e b s k i B.: Podstawowe idee i założenia nowej ustawy samorządowej (Gazeta Adm. Nr 12 z 1933 r.).

H e b r o w s k i A.: Sytuacja finansowa związków samorządu teryt. na podstawie materiałów, zebr. przez Wydział Finansów Komunal. Min. Spr. Wew. (Gazeta Adm. Nr 2 z 1934 r.).

P o d w i ń s k i S.: Tezy do projektu ustawy o stosunkach służbowych funkcjonariuszów samorządowych (Gazeta Adm. Nr 7 z 1934 r.).

S t a r z y ń s k i L.: Akcja oszczędnościowa Ministerstwa Spraw Wew. na terenie samorządu na podstawie materiałów, zebr. przez Wydział Finansów Komunal. Min. Spraw Wew. (Gazeta Adm. Nr 7 z 1934 r.).

P o d w i ń s k i S.: Tezy do projektu ustawy o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów samorządowych (Gazeta Adm. Nr 8 z 1934 r.).

T y p i a k P.: ·Przygotowanie sekretarzy gminnych przyszłych gmin zbiorowych w wojew. południowych i zachodnich (Gazeta Adm. Nr 17 z 1934 r.).

B a r L. dr: Współdziałanie czynników kontroli samorządu terytorialnego (Gazeta Adm. Nr 21 z 1936 r.).

XVIII

Rozwój organizacji inspekcji ministerialnej [1]) w resorcie Spr. Wew. da się podzielić na szereg okresów.

1) Do listopada 1918 nie było w Mstwie ani komórki org. do wykonywania inspekcji w terenie, ani specjalnych urzędników do funkcji insp., jednak już 20 listopada 1918 rozpoczyna pracę pierwszy urzędnik inspekcyjny Mstwa; w dekrecie nomin. z 4 grudnia 1918 r. podp. przez Prezydenta Ministrów, nazwany „Komisarzem do spraw szczególnej wagi przy Mstwie Spr. Wew., w dekrecie zaś Ministra Spr. Wew. z tej samej daty „Komisarzem nadzw. do spraw szczególnej wagi“ z uposażeniem „IV kategorii płacy“. Komisarz nie wchodził w skład żadnej z istniejących sekcyj Mstwa, ani żadnego z wydziałów, lecz podlegał bezpośr. Ministrowi. Instrukcji, normującej jego funkcje, nie było.

W ten sposób powstał zawiązek inspekcji minist., która to instytucja zaczęła odtąd nader szybko się rozwijać.

2) Punktem wyjścia dla stworzenia specjalnej komórki org. do spraw insp. była uchwała Rady Min. z 12 grudnia 1918 r., powzięta na wniosek Mstwa Spr. Wew. w spr. reorganizacji adm. powiatowej i utworzenia specjalnego wydziału kontrolno-informacyjnego (inspektoratu admin.), na który złożyli się:

„Inspektor Generalny“ — IV kateg. płacy, „Wydział Personalny urzędów powiatowych“ — z naczelnikiem wydziału w Va kateg. płacy, „Wydział Kontroli (Inspektorat właściwy)—10 inspektorów, a to 6 w Va kateg. płacy i 4 w VI kateg., „inspetorzy kancelaryjni dla powiatów“ w składzie — 1 urzędnika kancel. w VII kat. i 5 w VIII kat., 1 starszy referent (VI kat.), 2 referentów (VII kat.), 2 pomocników refer. (VIII kat.), kancelaria wydziału z 5 osób.

Razem zwiększono etat o 30 osób, w tym 18 personelu insp. a 12 pomocn., co wraz z kosztami podróży równało się zwiększeniu budżetu o 527.600 mk.

Nowoutworzony „Wydział personalny urzędów powiat.“ i „Wydział kontroli (Inspektorat)“ połączyły się w specjalną sekcję dla spraw ogólnej adm. i kontroli urzędów powiat. z inspektorem generalnym na czele, podl. bezpośr. Ministrowi.

Dnia 1 marca 1919 „Inspektorat“ liczył wraz z Szefem Sekcji jako Gen. inspektorem 21 osób, w tym 8 inspektorów adm.

Zakres działania i org. inspekcji minist. unormowała pisemna

---

[1]) Rozdział nin. na podstawie opracowania inspektora min. Stefana Stosyka.

Por. też: St. Stosyk: Działalność inspekcji wojewódzkiej w świetle cyfr (Gazeta Adm. Nr 12 z 1933 r.).

Ruch inspekcji wojewódzkiej w ostatnim pięcioleciu (Gazeta Adm. Nr 15 z 1934 r.).

Działalność inspekcji wojewódzkiej w latach 1935/36 i 1936/37 (Gazeta Adm. Nr 24 z 1937 r.).

Rozwój organizacji inspekcji ministerialnej w Min. Spr. Wew. (Gazeta Adm. Nr 21 i 22 z 1933 r.).

instrukcja z 9 stycznia 1919 Nr 11-1/i, p. t.: „Organizacja biura inspektorów adm.“.

3) Okólnikiem Nr 295 z 20 maja 1919 (Dz. Urz. M. S. Wew. Nr 37), mocą którego Mstwo wskutek znacznych zmian kompetencji zostało zreorg., utworzono, jako „S e k c j ę VI“: „I n s p e k t o r a t u r z ę d ó w p o w i a t. i w ł a d z s a m o r z ą d.“. Sekcja ta, w przeciwieństwie do innych, nie dzieliła się na wydziały, bezpośrednie jej kierownictwo objął P o d s e k r e t a r z S t a n u.

Utworzenie Sekcji VI było przejawem koncepcji całkowitego wyodrębnienia inspekcji min. w aparat specjalny, podległy bezpośr. Ministrowi, co wiązało się logicznie z koniecznością rozdziału inspekcji władz powiatowych od załatw. bieżących personaliów tych władz.

Aparat Inspektoratu wzrósł liczebnie, jednakże ilość właściwych sił inspektorskich pozostała niezmieniona. Do połowy r. 1919 inspektorat liczył 25 osób, w czym 9 inspektorów, w sierpniu 1919 personel insp. i refer. w kateg. od V*a* do VIII wynosił 15 osób, w czym 11 inspektorów, a to: 8 „i n s p e k t o r ó w a d m i n.“ i 3 „i n s p. k o n t r o l i r a c h u n k o w e j“. 1 grudnia 1919 było w Inspektoracie: 8 urzędników w kat. V*a*, 3 w kat. V*b*, 1 w kat. VI i 6 w kat. VII, razem 18 urzędników w najwyższych kategoriach, nie licząc w stopniach niższych.

Należy oczywiście pamiętać o tym, że z powodu braku urzędów wojewódzkich Mstwo spełniało wówczas nadzór bezpośredni nad władzami powiat.

Okólnikiem Nr 459 z 12 lipca 1919 wcielono do Sekcji VI nowoutworzony Wydział dla spraw wojskowych, a okólnikiem Nr 587 z 2 września 1919 oddzielny referat spraw aprowizacyjnych.

Utworzenie z Sekcji VI takiego sztucznego konglomeratu doprowadziło do jej rozbicia. Z dniem 15 stycznia 1920 Sekcja VI została zniesiona, a na jej miejsce powstał „Wydział Inspekcyjno-Dyscyplinarny“, w składzie Sekcji I (Ogólnej).

4) Według okólnika Nr 846 z 2 stycznia 1920 (Dz. Urz. Nr 5) Wydział Insp.-Dyscyplinarny dzielił się na 2 „oddziały“: a) I n s p. i b) D y s c y p l. W skład Oddz. Insp. wchodzą inspektorzy adm., kontrolerzy rach. oraz instruktorzy kancel. (znak liter OI) w ilości 7 insp. i 6 innych, razem 13 urzędników. Ponieważ nie określono równocześnie składu Oddz. Dyscyplinarnego, przeto sprawy dyscypl. musieli załatwiać inspektorowie. Pod koniec r. 1920 ilość inspektorów zmalała do 4. Z początkiem tegoż roku nastąpiło uruchomienie 5 urzędów wojew. na terenie b. Kongres.

5) Okólnikiem Nr 467 z 28 lutego 1921 (Dz. Urz. Nr 3) Wydział Insp.-Dyscyplinarny został zniesiony, akta jego rozdzielono pomiędzy zainteres. wydziały, osobny Sekretariat Wyższej Komisji Dyscypl. (pod koniec r. 1919 utworzony w Wydziale Insp.-Dysc. dla uniknięcia szkodliwego pomieszania spraw dyscypl. z insp.) wszedł w skład Wydz. Prezydialnego. W Mstwie zatem specjalna komórka org., poświęcona zadaniom inspekcyjnym, przestała istnieć.

Inspektorzy otrzymali inne przydziały służbowe, pozostało tylko 2

z tytułem „inspektorów admin.“ na razie w Depart. Samorządu, bez określonej wyraźnie kompetencji. Jeden z nich został następnie 10 września 1921 przeniesiony do Dep-tu Prezydialnego jako „urzędnik do szczególnych zleceń Ministra“.

Tymczasem na terenie nowozorg. województw zaczęła się intensywnie rozwijać inspekcja wojew., której zakres i metody pracy wymagały kontroli.

6) Pierwszym krokiem do reorg. inspekcji ministerialnej było pismo okólne Mstwa z 7 stycznia 1923 Nr Pr. 131, komunikujące, że 28 grudnia ub. r. Rada Min. w celu usunięcia braków w działalności poszcz. urzędów zaleciła ustanowienie w resortach inspektorów do kontroli w urzędach podległych. W szczególności w resorcie Spraw Wew. został powołany inspektor administracyjny, według treści odnośn. dekretu upełnomocniony do przepr. kontroli w urzędach podległych M. S. Wew. pod bezpośr. nadzorem Ministra, któremu miał składać wnioski i sprawozdania.

Zmiana nastąpiła w statucie org. Mstwa 12 lipca 1923 (Monitor P. Nr 172), w którym przewidziano w 2 deptach, a to w Ogólnym i Samorządu, po jednym inspektorze, poza związkiem wydziałow., podległym bezpośr. dyrektorowi deptu. W Dep. Ogólnym (głównie spr. osobowe i budżetowo-gospod.) kreowano stanowisko „inspektora do spraw admin.“, a w Dep. Samorządu „inspektora dla spraw samorządu“.

Okólnik Nr 4 z 12 stycznia 1924 (Dz. Urz. M. S. Wew. poz. 13) określił kompetencje „inspektora administr.“, który z dniem 15 marca 1924 przeszedł do Deptu Administracyjnego, utw. z poprz. Deptu Ogólnego.

Zakres działania „inspektora administracji komunalnej“ określił okólnik Nr 29 z 20 marca 1924 (Dz. Urz. Nr 2). Obydwaj inspektorzy byli równorzędni i działali niezależnie, wchodząc w skład różnych deptów, w których zajmowali stanowiska równorzędne naczelnikom wydziałów.

Niebawem powstał osobny „inspektor służby zdrowia“, podległy bezpośr. Dyrektorowi Deptu Zdrowia (Gen. Dyrekcji Służby Zdrowia), gdzie utworzono ponadto „Wydział Inspekcyjno-Org.“. Zakres działania tego inspektora unormowała instrukcja z 27 sierpnia 1924.

7) Okólnikiem Nr 109 z 19 listopada 1924 (Dz. Urz. Nr 2 poz. 131) wprowadzono w życie zmianę statutu org. Mstwa, dot. inspekcji ministerialnej. Mianowicie obok 4 dotychczasowych deptów i 2 samodziel. wydziałów, utworzono jako jednostkę równorzędną, „Głównego Inspektora“, podl. bezpośr. Ministrowi, kreując równocześnie w Depcie Bezpieczeństwa 4 inspektora fachowego „do spraw bezp. publ.“ z pozycją org. analogiczną do działających już 3 innych inspektorów. Do kompetencji Głównego Inspektora przydzielono kontrolę podległych Mstwu urzędów przy współudziale istniejących inspektorów fachowych. Inspektorzy ci, podlegając personalnie i służbowo dyrektorom deptów, zależni byli zarazem od Gł. Inspektora, który koordynował ich działalność w porozum. z właściwymi Dyr. Dep.

8) Przy następnej zmianie statutu org. Ministerstwa z 1 lipca 1926 (Monitor P. Nr 158) utworzono w nowopowstałym Depcie I Organizacyjnym (na czele którego stał Podsekretarz Stanu) „Wydział Inspekcji, Wyszkolenia i Org. Pracy“ (znak O. J.).

Wydział ten objął sprawy inspekcji władz adm., nadzór nad insp. wojewódzką oraz wyszkolenie personelu i org. pracy w urzędach. Inspektor generalny, zależny bezpośr. od Ministra, przestał istnieć, Naczelnik Wydziału O I. zaś podlegał Pods. Stanu, jako Dyrektorowi Dep. Org., później zaś osobnemu Dyrektorowi tego Deptu, Inspektorzy fachowi zostali z deptów przeniesieni do Wydziału O I. i tam skoncentrowani.

Przydzielenie 3 różnych rodzajów czynności: inspekc., wyszkol. i organizac. utrudniało właściwe zadania inspekcyjne i kontrolę w terenie. Wkrótce Inspektorzy przeszli z Wydziału OI. z powrotem do deptów, a w Depcie Org. powstało 7 października 1929 stanowisko „Głównego Inspektora Ministerialnego“, którego najważn. zadaniem była koordynacja pracy tych inspektorów, obok funkcyj Naczelnika Wydziału O. I., który to Wydział niebawem skasowano.

9) W zmienionym Uchwałą Rady Min. z 9 września 1931 (Monitor P. Nr 217) statucie org. Ministerstwa Wydział Insp., Wyszkol. i Org. Pracy został zniesiony, a powstał w składzie Deptu I Org. „Główny Inspektorat“, dla inspekcji w zakresie kompetencji tego Deptu oraz koordynowania pracy inspektorów Deptów: Politycznego, Samorządu, Admin. i Służby Zdrowia, wykonywających czynności insp. pod bezpośr. nadzorem dyrektorów tych deptów. Sprawy wyszkolenia odeszły do Biura Personalnego, a organizacji pracy do Wydz. Organizac.-Prawnego, a częściowo do Ogólnego. W szczegółowym podziale czynności, obow. od 15 listopada 1931 (Dz. Urz. Nr 18) kompetencja Gł. Inspektoratu (znak OI) obejmuje: — koordynację pracy inspektorów min. przy deptach, inspekcję w zakr. Deptu Org. i Biura Pers. oraz organizację inspekcji wojew. i nadzór nad nią.

Gdy uchwałą Rady Min. z 25 czerwca 1932 (Monitor P. Nr 148) nazwę Deptu Org. zmieniono na „Gabinet Ministra“, Gł. Inspektorat znalazł się w składzie Gabinetu (znak GI.), zachowując ten sam zakres czynności.

10) Ostatnia reorg. Insp. została dokonana okóln. Min. Spraw Wew. Nr 11 z 18 lutego 1935 r. (Dz. Urz. Nr 6) na zasadach:

a) Wyodrębnienia z całości pracy Mstwa funkcji insp. jako pojęcia szerszego od funkcyj Biura Insp. i nadanie jej charakteru wypadkowej skoordynowanego współdziałania całego Mstwa.

b) Ustalenia, że zadaniem tak pojętej insp. jest „czuwanie nad prawidłową, oszczędną i celową org. urzędów, obsadą pers., wyszkoleniem, stos. nowoczesnych metod pracy i merytoryczną wartością decyzyj“.

c) Objęcie tą funkcją nadzoru nad urzędowaniem władz i urzędów rządowych i samorządowych oraz samego Ministerstwa.

d) Oddanie bezpośr. nadzoru nad urzędow. Mstwa w ręce Podsekretarza Stanu do spraw admin.

e) Podział nadzoru na bezpośredni (w drodze objazdowej) i pośredni, (w toku normalnej pracy wszystkich biur Mstwa).

f) Połączenie wszystkich inspektorów min. w specj. biurze p. n. „Biuro Inspekcji", na czele z Dyrektorem, podległym bezpośr. Ministrowi.

g) Postanowienie, że poszcz. depty (biura) mogą przepr. inspekcje bezpośrednie — tylko w porozumieniu z Biurem Insp. za zgodą Pods. Stanu.

h) Powierzenie Pods. Stanu do spraw adm. czuwania nad czynnościami nadzoru pośredniego oraz koordyn. współpracy deptów z Biurem Inspekcji.

W ten sposób odpowiedzialnością za nadzór nad adm. lokalną zostały obciążone wszystkie depty (Biura) Mstwa Spr. Wew. z uwydatnieniem specj. zadań Biura Insp.

Dokonane zmiany miały charakter zasadniczy, a funkcja inspekcyjna została ustabilizowana na właściwym wysokim poziomie.

Z zarządzeń wykonawczych należy wymienić okólnik Nr 24 z 24 kwietnia 1935 o org. inspekcji min. (Dz. Urz. Nr 14) wraz z instrukcją dla Biura Insp., traktującą wyczerpująco o metodach pracy tego Biura. Obowiązki Deptów (Gabinetu, Biur) w zakresie współdziałania z Biurem Insp. normuje pismo okólne z 7 sierpnia 1935 (Dz. Urz. Nr 26).

Ruch inspekcji wojewódzkiej.

Inspekcja wojewódzka posiada obecnie w zasadzie trojakiego rodzaju organa:

a) inspektorów starostw, b) inspektorów związków samorządowych, c) fachowych urzędników poszczególnych wydziałów.

Nasilenie pracy tych organów było przez Ministerstwo zestawiane szczegółowo dopiero od r. 1929. Za lata wcześniejsze istnieją jedynie pewne cyfry sumaryczne, od r. 1923, w którym rozpoczęła się systematyczna działalność inspektorów wojewódzkich.

W szczególności inspektorzy starostw na terenie całego Państwa dokonali inspekcyj starostw:

w	roku	1923 —	98
„	„	1924 —	93
„	„	1925 —	101
„	„	1926 —	131
„	„	1927 —	102
„	„	1928 —	76

Razem w ciągu pierwszych 6 lat działalności dokonano 601 inspekcyj starostw.

Nasilenie ruchu inspekcji wojew. w latach późn. ilustrują 3 zestawienia, ułożone według głównych organów i rodzajów inspekcji wojew.

Ruch inspekcji wojewódzkiej w latach 1929 — 1937/38

I Inspektorzy starostw

Rok	Ilość		Inspekcje starostw		Inspekcje wzgl. wizytacje innych urzędów		Ogółem inspekcje i wizytacje		Czynności specjalnie zlecone inspektorom starostw					
	starostw	ekspozytur starostw							Udział w aktach zdawczo-odbiorczych starostw		dochodzenia i badania specjalne		Razem	
			ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni
1929	282	10	286	858	300	30	586	888	27	46	66	120	93	166
1930/31	283	9	265	837½	273	127	538	964½	62	58½	35	66½	97	125
1931/32	285	9	298	930½	313	149½	611	1080	49	72½	32	76	81	148½
1932/33	264	6	277	1146	452	117½	729	1263½	36	60½	74	141½	110	202
1933/34	264	6	265	984½	420	118	685	1102½	36	65½	65	93	101	158½
1934/35	264	3	300	1214	403	98	703	1312	35	51	118	238	153	289
1935/36	264	2	300	1058½	301	83	601	1141½	36	62	74	169½	110	231½
1936/37	264	1	283	1071½	351	139	634	1220½	52	87	108	293	160	380
1937/38	264	1	346	1058½	361	151½	707	1210	45	63	115	411½	160	474½

II Inspektorzy związków samorządowych

Rok	Inspekcje powiatowych związków samorządowych		Inspekcje wzgl. wizytacje innych urzędów		Ogółem inspekcje i wizytacje		Czynności specjalne zlecone inspektorom powiatowych związków samorządowych					
							Udział w aktach zdawczo-odbiorczych powiatowych związków samorząd		dochodzenia i badania specjalne		Razem	
	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni
1929	66	352	183	463	249	815	—	—	34	90	34	90
1930/31	83	588	170	471½	253	1039	5	9	13	32	18	41
1931/32	155	817	471	960	626	1777	10	23	17	91	27	114
1932/33	146	699	364	841	510	1540	5	16	33	165	38	181
1933/34	116	492½	275	594	391	1086½	9	10	41	132½	50	142½
1934/35	124	582	250	686	374	1268	7	14	57	126½	64	140½
1935/36	130	593½	678	523	808	1116½	6	8½	54	73½	60	82
1936/37	215	646	371	402½	586	1047½	7	7½	75	21½	82	29
1937/38	166	512	272	547	438	1059	13	22	176	270½	189	292½

II Inspekcja fachowa

Rok	Ogólnego (Prezyd., Adm., Budżet.-Gosp.)		Społeczno-Politycznego		Wojskowego		Samorządowego		Pracy, Opieki i Zdrowia		Zdrowia		Przemysłowego	
	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni
1929	507	710	201	250	416	439	247	489	119	138	663	711	78	112
1930/31	204	437	263	228	369	675	227	414	319	380½	775	675	177	176
1931/32	480	644½	347	347½	310	551	127	286	661	694	965	954	189	229½
1932/33	609	795	314	356	408	565	153	348	655	663	616	776	201	296
1933/34	589	795	259	347	338	531½	165	186	1414	1071	437	417	162	228
1934/35	461	839	231	302	399	513	127	170	1515	1760	727	483	140	252
1935/36	487	718½	141	207½	495	752½	145	213	1445	1262	1031	521	125	191½
1936/37	405	626	281	287½	549	967	161	240	1979	1454½	802	482	166	158
1937/38	662	1235½	396	410	614	836½	208	334	1990	1578	1089	582½	188	220½

z zakresu wydziałów:

Rok	Rolnictwa i Reform Rolnych		Komunikacyjno-Budowlanego		Dróg wodnych		Razem z resortu M. S. Wew. bez służb fachowych		Razem z innych resortów zespolonych		Ogółem		Ilość wydziałów w Urzędach Wojewódzkich
	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	ilość	dni	
1929	465	1192	289	629	—	—	1371	1888	1614	2782	2985	4670	166
1930/31	1715	2407	938	1745	—	—	1063	1758½	3924	5411	4987	7170	174
1931/32	1766	2194	906	1755½	—	—	1270	1829½	4487	5818	5757	7647½	172
1932/33	1141	1593	916	1340	—	—	1484	2064	3529	4668	5013	6732	164
1933/34	2168	2466	1067	1708½	58	189	1251	1857½	5406	6080	6657	7937	160
1934/35	2293	3119	1072	1758	39	109	1218	1824	5786	7481	7004	9305	144
1935/36	2571	2948	1236	2156	11	60	1268	1891½	6419	6894	7687	8785½	147
1936/37	2265	2290	1556	2073	8	126	1396	2120½	6575	6890½	7971	9011	147
1937/38	3622	3355	2100	2926½	125	316	1822	2716	9114	8978½	10996	11694½	147

Chcąc z możliwą wyrazistością unaocznić istotne elementy działalności, i to wyłącznie tylko terenowej, wojew. organów inspekcyjnych, nie objęto zestawieniami całego obciążenia tych organów — zarówno terenowego jak i biurowego — jako to: udziałem w stałych i doraźnych komisjach, w zjazdach, konferencjach, kursach itp., oprac. norm org., opiniowaniem zarządzeń, zastępstwami służbowymi, wreszcie zwykłą pracą referendarską lub kierowniczą.

XIX

I W myśl art. 24 dekretu Rady Regenc. z 3.I 1918 (Dz. Praw poz. 1) sprawy wchodzące w zakres statystyki ogólnej[1]) przekazane były Min. Spr. Wew. Na tej podstawie został utworzony w styczniu 1918 r. Wydział Statystyczny, wchodzący w skład Sekcji Ogólnej tego Mstwa. Wydział ten objął archiwum, bibliotekę i urządzenia biurowe po dawnym Komitecie Statystycznym (istn. za czasów rosyjskich przy Urzędzie Generał Gubernatora Warszaw.), którego wojska rosyjskie, opuszczając Warszawę w sierpniu 1915 r., nie zdążyły ewakuować. Opiekę objął Komitet Obywatelski m. Warszawy, mianując specj. kustosza dla tych spraw, a po rozwiązaniu tego Komitetu Obyw. przyłączono Komitet Statystyczny jako Sekcję III do utw. przy Magistracie m. Warszawy Wydziału Statystycznego z tym, że jest to urząd państwowy, który będzie oddany tworzącemu się Państwu Polskiemu.

Dnia 15.I 1918 r. Rząd przejął Sekcję III wraz z personelem, tworząc — jak wspomniano — Wydział Statystyczny przy Mstwie Spraw Wew.

Wskutek decyzji Rady Ministrów, iż Wydział Statystyczny ma być przekształcony w samoistny urząd, podl. bezpośrednio Radzie Min., Wydział Stat. opracował projekt reskryptu Rady Regenc. o utworzeniu i org. Głównego Urzędu Statystycznego, który ogłoszony w Monitorze z 19.VII 1918 r. Nr 100. W lipcu 1918 r. Główny Urząd Statystyczny został zorganizowany.

Podstawy prawne G. U. S. stanowi ustawa z 21.X 1919 r. o org. statystyki administr. (Dz. U. poz. 464) i nowela z 1.VI 1923 r. (Dz. U. poz. 436).

Wspomniana ustawa z 21.X 1919 r. zawiera „Statut Gł. Urzędu Statystycznego". W myśl art. 10 tegoż statutu przy G. U. S. istnieje jako organ doradczy Główna Rada Statystyczna.

W myśl ustawy z 21.X 1919 r. G. U. S. podlegał bezpośrednio Radzie Ministrów, a dyrektor tego Urzędu uczestniczył w posiedzeniach Rady Min. z głosem doradczym w spr. dot. statystyki.

W myśl ustawy z 1.VI 1923 r. G. U. S. został włączony do resortu spraw wewnętrznych jako organ naczelny państwowej statystyki administracyjnej. W myśl statutu dyrektor G. U. S. podlega i referuje bezpośrednio Ministrowi.

---

[1]) nin. rozdział opracowano w Gł. Urzędzie Statystycznym.

Okólnikiem (Nr 120 z dnia 18 października 1923 r. Nr Pr. 9636), Minister określił stosunki z G. U. S.

II W myśl reskryptu z 13.VII 1918 r. G. U. S. składał się z dyrektora, kierowników wydziałów itd. Podział na wydziały był początkowo dość płynny, stosownie do zmieniających się zadań urzędu.

Na początku 1919 r. Urząd dzieli się na cztery wydziały (sprawy gospodarcze i kancelaryjne, redakcja wydawnictw i biblioteka podlegały bezpośrednio dyrektorowi). Do Wydziału I należały wszystkie prace nie przydzielone innym wydziałom. Do Wydziału II statystyka rolnicza i ruchu naturalnego ludności, do Wydziału III statystyka przemysłu, handlu i środków komunikacyjnych, do Wydziału IV — statystyka finansowa, kredytowa i samorządowa.

W lipcu 1919 r. włączono do G. U. S. Wydział Statystyczny Min. W. R. i O. P. jako Wydział V.

W dniu 1.I 1920 r., w porozum. z Min. Pracy i Op. Społ. utworzono Wydział Statystyki Społecznej.

W dniu 1.XII 1920 r., w porozum. z Min. Aprowizacji, G. U. S. przejął statystykę aprowizacji, dołączoną do Wydziału Statystyki Rolnej.

Rozp. Rady Min. z 18.III 1921 r. ustaliło Statut G. U. S. zgodnie z faktycznym stanem w tym okresie (Monitor z r. 1921, Nr 74). G. U. S. dzielił się na dziewięć wydziałów: I Prezydialny, II Wydawnictw i Pomocy Naukowych, III Spisu Jednodniowego, IV Statystyki Ruchu Naturalnego Ludności, V Stat. Szkolnej, VI Stat. Rolniczej i Aprowizacyjnej, VII Stat. Pracy, VIII Stat. Handlu Zagran., IX Stat. Finansów i Samorządu.

Dnia 14.XII 1925 r., G. U. S. przejął statystykę kryminalną z Min. Sprawiedliwości, tworząc w Wydziale Prezydialnym osobny oddział tej statystyki.

W 1927 r. utw. na prawach wydziału Biuro Badania Koniunktur, które następnie przeszło do Min. Przemysłu i Handlu.

Nowy statut org. G.U.S. zatw. uchwałą Rady Min. z 8.XI 1929 r. (Monitor z 26.XI 1929 r. poz. 627) ustalił podział na wydziały: I Prezydialny, II Spisu Ludności, III Stat. Ruchu Ludności, IV Stat. Sądowej, V Stat. Oświaty, VI Stat. Rolniczej, VII Stat. Przemysłowej, VIII Stat. Handlu Zagranicznego i Komunikacji, IX Stat. Finansów i Samorządu, X Stat. Społecznej.

W 1930 r. w związku ze spisami powszechnymi i rozszerzeniem statystyki samorządowej, opracowano nowy statut zatw. uchwałą Rady Min. z 19.XI 1930 (Monitor Nr 277). Statut ten ustala następujący podział G.U.S.

Wydziały: I Ogólny, II — VII (dawne wydziały III, V, IV, X, VI i VII), wydział VIII Stat. Handlu i Komunikacji, IX Stat. Kredytowej, X Stat. Samorządu Teryt. i Finansów Publ.

W 1931 r. G.U.S. zmuszony był ze wzgl. oszczędnościowych ograniczyć, wzgl. zawiesić niektóre działy pracy, i pokrewne działy skupić w jednym wydziale.

Według obecnego stanu faktycznego G.U.S. dzieli się na 7 wydziałów i Biuro Powsz. Spisów.

Wydziały są następujące: I Ogólny, II Stat. Ludności i Wydawnictw, III Stat. Rolniczej, IV Stat. Przemysłowej, V Stat. Handlu, Kredytu i Komunikacji, VI Stat. Społecznej, VII Stat. Administracji Publ. i Finansów Publ.

Etat osobowy G.U.S. w r. 1938/39 wynosi: 511 urzędników i 78 — funkcj. niższych.

Budżet G.U.S. na 1938/39 wynosi:

a) dochody —	ogółem	837 640 zł	100%
w tym:	opłaty statyst. (§12)	735.000 „	87,8%
	wydawnictwa (§ 7)	89.200 „	10,7%
	inne dochody	13.440 „	1,5%
b) wydatki —	ogółem	2.456.820 zł	100%
w tym:	wydatki osobowe (§ 1 „Płace“)	1.535.750 „	62,5%
	różne świadczenia osobowe i premie (§ 1a i 2)	202.010 „	8,2%
	wydawnictwa (§ 7)	275.500 „	11.2%
	maszyny statystyczne (§ 10)	50.030 „	2,0%
	inne wydatki rzeczowe	393.530 „	16,0%

U W A G A

W niniejszym podwójnym numerze Gazety Administracji ogłaszamy pierwszą część pracy p. t. „Administracja Spraw Wewnętrznych — 1918 do 1938“, zawierającą rozdziały I do XIX. Druga część tej pracy będzie ogłoszona w jednym z najbliższych numerów Gazety.

Część pierwsza zawiera następujące rozdziały: I (Uwagi wstępne), II (Ministrowie Spraw Wewnętrznych 1918 do 1938), III (Resort spraw wewnętrznych — geneza właściwości), IV (Resort spraw wewnętrznych — podstawy prawne kompetencji, projekty zmian), V (Szczegółowy podział czynności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych), VI (Przejęcie kompetencji po b. władzach i urzędach zaborczych— ujednolicenie przepisów), VII (ciężar gatunkowy administracji spraw wewnętrznych — specjalne stanowisko tego resortu), VIII (Administracja a ustrój konstytucyjny — działalność „policyjna“), IX (Podsekretarze Stanu 1918 — 1938), X (Geneza organizacji wewnętrznej Ministerstwa), XI (Tryb urzędowania w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych — regulamin Ministerstwa), XII (Władze, urzędy i organa podległe Ministrowi Spraw Wewnętrznych), XIII (Stopniowe obejmowanie władzy nad poszczególnymi obszarami Państwa — podział administracyjny), XIV (Wojewodowie i inni naczelnicy władz administracyjnych II instancji 1918-1938), XV (Geneza organizacji administracji lokalnej: 1) problem zespolenia władz, 2) organizacja władz powiatowych — podział administracyjny powiatów, 3) organizacja władz wojewódzkich, 4) rozporządzenie Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. 5) administracja miasta stoł. Warszawy, 6) Gdynia, 7) powiaty miejskie), XVI (Analiza podstawowych zasad organizacyjnych: 1) system jednoosobowy i kolegialny — wykaz kolegiów przy III, II i I instancji — wykaz czynności wydziałów wojewódzkich, 2) decentralizacja i dekoncentracja, 3) porównanie organizacji wszystkich trzech instancyj, XVII (Samorząd terytorialny: organizacja, finanse), XVIII (Inspekcja ministerialna: organizacja, wykaz czynności), XIX (Główny Urząd Statystyczny).

Drukarnia Gaz. Adm. i P. P., Warszawa, Trębacka 11.